

Det nationella demokratiprogrammet 2025 – Uppföljningsrapport

Åtgärder under regeringsperioden 2019–2023 och
utvärdering av effektiviteten

Det nationella demokratiprogrammet 2025 – Uppföljningsrapport

Åtgärder under regeringsperioden
2019–2023 och utvärdering av effektiviteten

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Demokratiaohjelma 2025
Demokratiprogram 2025

Justitieministeriet

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited..0

ISBN pdf: 978-952-400-663-7

ISSN pdf: 2490-1172

Layout: Statsrådets förvaltningsenhet, publikationsverksamheten

Helsingfors 2023

Nationella demokratiprogrammet 2025 – Uppföljningsrapport Åtgärder under regeringsperioden 2019–2023 och utvärdering av effektiviteten

Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2023:13 **Tema** Betänkanden och utlåtanden

Utgivare Justitieministeriet

Redigerare Liisa Männistö

Utarbetad av Arbetsgruppen för beredning och koordinering av det nationella demokratiprogrammet 2025

Språk svenska

Sidantal

107

Referat

Målet i det nationella demokratiprogrammet 2025, som ingår i regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering, har varit att främja människors delaktighet och en ny slags växelverkan mellan förvaltningen och det civila samhället. Programmet bereddes och genomförandet av det samordnades i en förvaltningsövergripande arbetsgrupp som hade tillsatts av justitieministeriet. Ministerarbetsgruppen för utvecklande av rättsstaten och för inre säkerhet godkände en verksamhetsplan för demokratiprogrammet i mars 2020 och övervakade genomförandet av programmet. På grundval av de observationer och erfarenheter som erhöles under genomförandet av programmet godkände statsrådet ett principbeslut om Finlands demokratipolitik på 2020-talet vid sitt allmänna sammanträde den 3 november 2022.

Denna uppföljningsrapport granskar hur de mål som sattes upp i demokratiprogrammet har genomförts, vilka åtgärder som har vidtagits för att uppnå målen och vilka effekter man bedömer att programmets åtgärder kommer att ha på utvecklingen av den finländska demokratin.

Delaktighet och en ny slags växelverkan har varit övergripande teman i demokratiprogrammet. Programmet har omfattat åtgärder som hänför sig till följande ämnesområden: representativ demokrati, direkt och deltagande demokrati, öppen förvaltning, hörande och det civila samhället samt fostran i demokrati och mänskliga rättigheter och de ungas delaktighet. I programmet har det ingått lagberednings- och utvecklingsprojekt samt kommunikationsåtgärder.

Nyckelord demokrati, val, deltagande, delaktighet, civilsamhället, öppenhet, effektivitet, beslutsfattande

ISBN PDF 978-952-400-663-7

Ärendenummer VN/8051/2019

ISSN PDF 2490-1172

Projektnummer OM036:00/2019

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-663-7>

Kansallinen demokratiaohjelma 2025 – Seurantaraportti

Hallituskauden 2019–2023 toimenpiteet ja vaikuttavuuden arviointi

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:13		Teema	Mietintöjä ja lausuntoja
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Toimittaja/t	Liisa Männistö		
Yhteisötekijä	Kansallinen demokratiaohjelma 2025:n valmistelu- ja koordinaatioryhmä		
Kieli	ruotsi	Sivumäärä	107
Tiivistelmä			
Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan sisältyvän kansallisen demokratiaohjelman 2025 tavoitteena on ollut edistää ihmisten osallisuutta ja uudenlaista vuorovaikutusta hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Ohjelma valmisteltiin ja sen toteutusta koordinoitiin oikeusministeriön asettamassa poikkihallinnollisessa työryhmässä. Oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmä hyväksyi ohjelman toimintasuunnitelman maaliskuussa 2020 ja seurasi ohjelman toimeenpanoa. Toimeenpanon aikana tehtyjen havaintojen ja saatujen kokemusten perusteella valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksen suomalaisesta demokradiapolitiikasta 2020-luvulla yleisistunnossaan 3. marraskuuta 2022. Tässä seurantaraportissa tarkastellaan sitä, miten demokratiaohjelmassa asetetut tavoitteet ovat toteutuneet, millaisin toimenpitein tavoitteita kohti on pyritty, ja minkälaisia vaikutuksia toimenpiteillä arvioidaan olevan suomalaisen demokratian kehitykseen. Demokratiaohjelman läpileikkaavia teemoja ovat olleet osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus. Ohjelma on koostunut seuraaviin aihealueisiin liittyneistä toimenpiteistä: edustuksellinen demokratia, suora ja osallistuva demokratia, hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta, sekä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus. Ohjelma on sisältänyt lainvalmistelu- ja kehittämishankkeita sekä viestintätoimia.			
Asiasanat	demokratia, vaalit, osallistuminen, osallisuus, kansalaisyhteiskunta, avoimuus, päätöksenteko, vaikuttavuus		
ISBN PDF	978-952-400-663-7	ISSN PDF	2490-1172
Asianumero	VN/8051/2019	Hankenumero	OM036:00/2019
Julkaisun osoite	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-663-7		

National Democracy Programme 2025 – Follow-Up Report

Measures during the 2019–2023 Government Term and Assessment of their Effectiveness

Publications of the Ministry of Justice, Memorandums and statements 2023:13		Subject	Memorandums and statements
Publisher	Ministry of Justice, Finland		
Editor(s)	Liisa Männistö		
Group author	Preparation and Coordination Group for the National Democracy Programme 2025		
Language	Swedish	Pages	107

Abstract

The objective of the National Democracy Programme 2025, one of the key projects included in the Government Programme of Prime Minister Sanna Marin's Government, is to promote participation and new forms of interaction between the public administration and civil society. The Democracy Programme was prepared by an intersectoral working group appointed by the Ministry of Justice. The working group was also responsible for coordinating the implementation of the Programme during the 2019–2023 government term. The Ministerial Working Group on Internal Security and Strengthening the Rule of Law adopted an action plan for the National Democracy Programme in March 2020 and monitored the implementation of the Programme. Based on the observations made and experiences gained during the implementation, the Government adopted a resolution on Finnish democracy policy in the 2020s at its plenary session on 3 November 2022.

This follow-up report examines how well the objectives set in the National Democracy Programme 2025 have been achieved, what measures have been taken to achieve the objectives, and what kinds of impacts the measures are expected to have on the development of Finnish democracy.

The crosscutting themes of the National Democracy Programme 2025 are participation and new forms of interaction. The Programme includes measures related to the following themes: representative democracy; direct and participatory democracy; open government, consultation and civil society; and democracy and human rights education and participation of young people. The Programme comprises legislative and development projects and communication activities.

Keywords democracy, elections, participation, inclusion, civil society, transparency, effectiveness, decision-making

ISBN PDF	978-952-400-663-7	ISSN PDF	2490-1172
Reference number	VN/8051/2019	Project number	OM036:00/2019

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-663-7>

Innehåll

Inledning	8
Åtgärderna i demokratiprogrammet och utvärdering av deras effektivitet	10
Genomförandet av åtgärderna i demokratiprogrammet	11
Utvärdering av demokratiprogrammets effektivitet	12
Avsaknaden av effektivitetsmål och uppföljningsdata en utmaning i utvärderingen	12
Undersökningar och intressentgruppers utvärderingar av effektiviteten som stöd för utvärderingen ..	14
1 Utveckling av den representativa demokratin	17
1.1 Uppsatta mål	17
1.2 Läget i fråga om genomförandet av åtgärderna	18
1.3 Allmänna utvecklingstrender och utvärdering av åtgärdernas effektivitet	19
2 Främjande av rätten till inflytande och deltagandet mellan val	22
2.1 Uppsatta mål	22
2.2 Uppföljning av genomförandet av åtgärderna	23
2.3 Allmänna utvecklingstrender och utvärdering av åtgärdernas effektivitet	25
3 Främjande av öppenhet och bekämpning av korruption	29
3.1 Uppsatta mål	29
3.2 Uppföljning av genomförandet av åtgärderna	30
3.3 Allmänna utvecklingstrender och utvärdering av åtgärdernas effektivitet	31
4 Stärkande av det civila samhällets verksamhetsförutsättningar	33
4.1 Uppsatta mål	33
4.2 Uppföljning av genomförandet av åtgärderna	33
4.3 Allmänna utvecklingstrender och utvärdering av åtgärdernas effektivitet	35
5 Utveckling av fostran i demokrati och mänskliga rättigheter	38
5.1 Uppsatta mål	38
5.2 Uppföljning av genomförandet av åtgärderna	38
5.3 Allmänna utvecklingstrender och utvärdering av åtgärdernas effektivitet	39

Bilagor	42
BILAGA 1 Lägesöversikt. Förverkligandet av projekt och åtgärder med koppling till det nationella demokratiprogrammet (på finska)	42
BILAGA 2 Förteckning över lagstiftningsprojekt, program och strategier med koppling till demokratiprogrammet (på finska)	83
BILAGA 3 Demokratistatistik som stöd för utvärderingen av det nationella demokratiprogrammets effektivitet (på finska)	84
Källor	102

Inledning

Målet i det förvaltningsövergripande nationella demokratiprogrammet 2025¹, som ingår i regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering², har varit att främja människors delaktighet och en ny slags växelverkan mellan förvaltningen och det civila samhället. Programmet bereddes och genomförandet av det samordnades i en förvaltningsövergripande arbetsgrupp som hade tillsatts av justitieministeriet. En verksamhetsplan för demokratiprogrammet godkändes av ministerarbetsgruppen för utvecklande av rättsstaten och för inre säkerhet i mars 2020. En rapport om läget i programmet och förslag till fortsatta åtgärder lämnades till ministergruppen i oktober 2021³.

Baserat på observationerna och erfarenheterna under genomförandet av det nationella demokratiprogrammet beredde statsrådet år 2022 ett principbeslut om framtidsinriktade åtgärder för utveckling av demokratin och delaktigheten i Finland. Statsrådet godkände principbeslutet om Finlands demokratipolitik på 2020-talet⁴ vid sitt allmänna sammanträde den 3 november 2022.

Denna uppföljningsrapport granskar hur de mål som ingår i demokratiprogrammet och som hade fastställts i statsminister Marins regeringsprogram för främjande av den finländska demokratin har uppnåtts, vilka åtgärder som har vidtagits för att uppnå målen och vilka effekter programmets åtgärder kan bedömas ha på utvecklingen av den finländska demokratin under den gångna regeringsperioden.

Rapportens kapitel 1–5 går igenom de temainriktade målen i det nationella demokratiprogrammet och granskar i stora drag de åtgärder som vidtagits för att uppnå dem. Dessutom presenteras för varje huvudtema en koncis analys av hur det aktuella temaområdet i ljuset av demokratiindikatorer utvecklats under de senaste åren och effektiviteten

1 OM036:00/2019. [Det nationella demokratiprogrammet 2025](#)

2 Statsrådet (2019). [Regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering 10.12.2019: Ett inkluderande och kunnigt Finland – ett socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbart samhälle](#). Statsrådets publikationer 2019:32.

3 Oikeusministeriö (2021b). [Kansallinen demokratiaohjelma 2025: väliraportti ja jatkotoimet \(27.10.2021\)](#)

4 Justitieministeriet (2022). [Statsrådets principbeslut om Finlands demokratipolitik på 2020-talet](#). Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2022:41.

för demokratiprogrammets åtgärder bedöms, om den tillgängliga informationen möjliggjort en sådan bedömning. I samband med att effektiviteten bedöms lyfts också fram några framtida utvecklingsbehov som är centrala med tanke på demokratiarbetet på statsrådsnivå, behov som har fastslagits i det ovan nämnda statsrådets principbeslut om Finlands demokratipolitik på 2020-talet. Åtgärderna inom programmet är i enlighet med dess namn inriktade på Finland, men för att ge en bredare referensram för varje huvudtema behandlas i tillämpliga delar även det internationella samarbete och EU-samarbete som Finland bedriver för främjande av demokrati.

I bilaga 1 till rapporten redogörs för läget i fråga om genomförandet av programmets projekt och åtgärder, i bilaga 2 ingår en förteckning över lagstiftningsprojekt, program och strategier som har koppling till demokratiprogrammet och i bilaga 3 ges en sammanfattning av de indikatorer som beskriver demokratiutvecklingen nationellt och internationellt.⁵

5 Bilagorna har inte översatts till svenska, utan de publiceras endast på finska.

Åtgärderna i demokratiprogrammet och utvärdering av deras effektivitet

Det nationella demokratiprogrammet 2025 omfattar det stora antalet åtgärder som ingår i regeringsprogrammet för statsminister Marins regering för främjande av demokratin, det civila samhällets verksamhetsförutsättningar och delaktigheten. Programmet har fungerat som ett paraply för de demokratifrämjande projekt som ministerierna genomfört. Temana delaktighet och en ny slags växelverkan har genomsyrat demokratiprogrammet, och programmet har utgjort en helhet bestående av följande ämnesområden: representativ demokrati, direkt och deltagande demokrati, öppen förvaltning, hörande och det civila samhället samt fostran i demokrati och mänskliga rättigheter och de ungas delaktighet. I programmet ingår lagberednings- och utvecklingsprojekt samt kommunikationsåtgärder (figur 1).

Figur 1. Sammanfattning av de detaljerade målen och åtgärderna i verksamhetsplanen för det nationella demokratiprogrammet.

Delaktighet och en ny slags växelverkan			
Mål: Delaktighet och demokrati är som arbetssätt i centrum av den offentliga förvaltningens verksamhet			
Åtgärder: Demokrati och delaktighet tas in i den offentliga förvaltningens strategi, växelverkan effektiviseras och möjligheterna att delta främjas			
Representativ demokrati	Direkt och deltagande demokrati	Öppen förvaltning, hörande och civilsamhället	Fostran i demokrati och mänskliga rättigheter och de ungas delaktighet
Säkra, rättvisa och tillförlitliga val bereds, där så många som möjligt utnyttjar sin rösträtt	Likvärdig delaktighet mellan valen främjas	Öppenhet och växelverkan samt civilsamhällets verksamhetsförutsättningar utvecklas	Tillräckliga kunskaper och färdigheter för att delta på ett likvärdigt sätt tryggas
- Behoven att förnya vallagen och valsystemen utreds ● - Ändringar i vallagen bereds vad gäller landskapsvalen ▲ - Ändringar i partilagen bereds och ett elektroniskt partiregister skapas - Behoven att ändra valfinansieringslagen bedöms ● - Nya sätt att öka valdeltagandet utreds och prövas ● - Åtgärder för att trygga valens säkerhet och hindra skadlig valpåverkan vidtas ★	- Ändringar i lagen om medborgarinitiativ och EU-medborgarinitiativ utreds och bereds ● - Rättigheterna att delta enligt landskapslagen bereds och verkställigheten av dem stöds ▲ - Ordnandet av folkomröstningar på kommunal och på landskapsnivå underlättas ▲ - Experiment med innovationer som gäller demokrati och nya former för delaktighet stöds och användningen av dem utvidgas ★	- Ett elektroniskt öppenhetsregister bereds ■ - Nya metoder för hörande utvecklas och tas i bruk och indikatorer för hörandet utvecklas ★ - Växelverkan mellan administration och civilsamhälle effektiviseras och tjänster för webbdemokrati utvecklas ★ - Tillgängligheten och begripligheten i faktaunderlag som gäller beredning och beslutsfattande främjas ★ - Möjligheterna att stödja frivilligorganisationernas kapitalanskaffning och att avveckla byråkrati som stör medborgarverksamheten utreds ★	- Läroplanerna granskas i fråga om fostran i demokrati och mänskliga rättigheter och verkställigheten av dem stöds ★ - Fostran i demokrati och mänskliga rättigheter utvecklas i läraryrkesutbildningen och i lärarnas fortbildning ★ - Myndigheternas medvetenhet om barns och ungas rättigheter att delta ökas ★ - Likvärdig delaktighet bland de unga och goda relationer mellan befolkningsgrupperna stärks ★ - Identifieringen och erkännandet av arbetsinsatser och kunskaper inom frivilligarbetet främjas ★
● Bereds i den parlamentariska arbetsgruppen för val, partier och medborgarinitiativ	▲ Bereds i samband med social- och hälsovårdsreformen	★ Bereds i koordinationsarbetsgruppen för demokratiprogrammet	■ Bereds i den parlamentariska arbetsgruppen för öppenhetsregistret

Genomförandet av åtgärderna i demokratiprogrammet

I denna uppföljningsrapport rapporteras genomförandet av demokratiprogrammet med en något annorlunda struktur än den som figur 1 visar. Den struktur som används här är uppbyggd av följande fem ämnesområden:⁶ 1) utveckling av den representativa demokratin, 2) främjande av rätten till inflytande och deltagandet mellan val, 3) främjande av öppenhet och bekämpning av korruption, 4) stärkande av det civila samhällets verksamhetsförutsättningar och 5) utveckling av fostran i demokrati och mänskliga rättigheter. Beskrivningen av de åtgärder som syftar till att främja delaktigheten och en ny slags växelverkan samt de ungas delaktighet har inkluderats i de fem ovan nämnda ämnesområdena.

Hur många projekt eller åtgärder som kan räknas höra till demokratiprogrammet beror på beräkningssättet. Enligt ett sätt att räkna innefattar programmet cirka 79 projekt eller åtgärder. En del av projekten har dragit ut på tiden, bland annat på grund av coronapandemin, men de flesta av åtgärderna har genomförts eller påbörjats enligt tidsplanen. I början av mars 2023 hade 43 åtgärder genomförts. När denna rapport utarbetas pågår fortfarande 32 åtgärder. Fyra planerade projekt eller åtgärder kommer inte att bli genomförda under denna regeringsperiod. En detaljerad redogörelse för genomförandet av demokratiprogrammet ges i bilaga 1. I redogörelsen rapporteras genomförandet av projekten och åtgärderna samt läget uppdelat på ämnesområdena och med hjälp av den så kallade trafikljusmodellen (**GENOMFÖRD** / **PÅGÅR** / **EJ GENOMFÖRD**).

I samband med genomförandet av demokratiprogrammet har akademisk forskning om demokrati följts och utnyttjats. Under arbetet inom demokratiprogrammet publicerades en omfattande undersökning om riksdagsvalen⁷, finansierad av justitieministeriet, samt undersökningar och utredningar bland annat om ungas upplevelse av sin politiska självtillit⁸, om valfinansiering⁹ och om invandrarnas politiska deltagande¹⁰. Dessutom har det startats VN-TEAS-utredningar för bedömning av delaktigheten och uppfyllandet av målen för fostran i demokrati och mänskliga rättigheter inom småbarnspedagogiken och alla

6 Struktureringen av ämnesområdena grundar sig på fördelningen i den sammanfattning som ingår som bilaga till det principbeslut om Finlands demokratipolitik som statsrådet godkände i november 2022.

7 Borg m.fl. (2020). [Politiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019](#).

8 Borg m.fl. (2022). [Nuoret kansalaiset: Tilastollinen tutkimus yhdeksäsluokkalaisten kansalaispätevydestä](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:11.

9 Muukkonen (2023). [Ulkomainen poliittinen rahoitus ja sen sääntelytarpeet](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:6.

10 Wass (2022). [Kotona politiikassa: keinoja tukea Suomeen muuttaneiden poliittista osallisuutta](#). Työ- ja elinkeinoministeriö, Policy Brief 2/2022. Kotoutuminen.fi.

utbildningsstadier¹¹, av det civila samhällets verksamhetsförutsättningar¹² och av invandrarnas politiska deltagande¹³. Forskningsprojekt som rör demokrati och som finansieras av Rådet för strategisk forskning vid Finlands Akademi har publicerat en *policy brief*-serie¹⁴ som har stött beredningen och genomförandet av demokratiprogrammet. I programarbetet har man också utnyttjat den av Östra Finlands universitet utförda utvärderingen av följande två program som genomfördes under den förra regeringsperioden: det demokratipolitiska handlingsprogrammet (2017–2019) och handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter (2017–2019)¹⁵.

Utvärdering av demokratiprogrammets effektivitet

De totala effekterna av åtgärderna i demokratiprogrammet kommer att synas först efter flera år, när de lagändringar som gjorts inom ramen för programmet har trätt i kraft och de nya verksamhetssätten har införts. På demokratins utveckling inverkar utöver enstaka politik- eller lagstiftningsåtgärder även många andra faktorer, såsom det politiska klimatet, globala trender samt utvecklingen av ekonomin och debattklimatet i Finland. Det kan därför vara svårt eller rent av omöjligt att bedöma de direkta samhälleliga effekterna av programmens åtgärder.

Avsaknaden av effektivitetsmål och uppföljningsdata en utmaning i utvärderingen

De mål som sattes upp i demokratiprogrammet baserade sig på regeringsprogrammets mål och riktlinjer, och dessa är vanligen ojämförbara och ofta svåra att mäta. I regeringsprogram anges i allmänhet inga effektivitetsmål för de åtgärder som fastställs. Programmen innehåller ofta konkreta åtgärder som ska genomföras inom en viss politiksektor under regeringsperioden. I regeringsprogrammet gavs bland annat följande riktlinjer om inledandet, målen och åtgärderna i demokratiprogrammet:

11 Tietokaytto.fi. [Tilannekuva ja seurannan instrumentit – demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus, osallistumisoikeudet ja yhdenvertaisuus kasvatuksen ja opetuksen kentällä.](#)

12 Ruuskanen m.fl. (2020). [Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa.](#)

13 Tietokaytto.fi. [Teemakuvaus. VN-TEAS 2023 tutkimushanke: ulkomaalaistaustaisten ja vieraskielisten suomalaisten yhteiskunnallinen osallistuminen.](#)

14 oikeusministerio.fi. [Demokratiapolitiikka – Muut julkaisut](#)

15 Rautiainen, Sinkkilä & Keinänen (2020). [Utvärdering av det demokratipolitiska handlingsprogrammet 2017–2019 och handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter 2017–2019.](#) Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2020:3.

”Ett förvaltningsövergripande demokratiprogram som sträcker sig fram till år 2025 kommer att inledas. Ett centralt tema i demokratiprogrammet är utvecklande av skolundervisningens och skolornas verksamhetspraxis. Programmet stöder också barns och ungdomars färdigheter i att påverka i den egna närmiljön och också i samhället i övrigt, stärker delaktigheten för dem som känner utanförskap, tryggar civilsamhällesorganisationers autonomi och verksamhetsförutsättningar samt stärker närdemokratin. Mångsidiga och effektiva möjligheter till deltagande och metoder för direkt demokrati ska främjas aktivt. Sådana metoder är till exempel brukardemokrati, medborgarråd, invånarintervjuer, ungdomsfullmäktige, webbfullmäktige och medborgarbudgetar. Därtill ska olika sätt att förena pop up-evenemang och lättare former av deltagande med politiken och den politiska debatten sökas.” (Regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering, s. 87–88.)

”Regeringen tryggar förutsättningarna för delaktighet och en mångsidig verksamhet i civilsamhället på riksomfattande, regional och lokal nivå. Verksamhetsförutsättningarna för det civila samhället stärks. Ojämlighet bekämpas genom delaktighet. Vars och ens möjlighet att delta i meningsfull verksamhet i civilsamhället främjas och autonomi i organisationernas verksamhet tryggas. Minoritetsgruppers delaktighet i utbildning förbättras. Rätten till inflytande, möjligheterna till aktivt deltagande och goda relationer mellan befolkningsgrupper stärks.” (Regeringsprogrammet s. 81)

Då det saknas tydliga effektivitetsmål är det en utmaning att bedöma de genomförda åtgärdernas effektivitet. Bedömningen av effektiviteten försvåras också av att det saknas jämförbara data om utgångsnivån och uppföljningsdata för de flesta av de frågor eller företeelser som man med demokratiprogrammet önskar påverka. Utan dessa data är det praktiskt taget omöjligt att verifiera ett enskilt projekts eller en enskild åtgärds effektivitet på kort eller lång sikt, med andra ord orsakssambandet mellan den genomförda åtgärden och den samhällsutveckling som skett.

När man vill bedöma effektiviteten för en enskild åtgärd eller en åtgärdshelhet skulle den ideala situationen vara att det skulle vara möjligt att skapa en randomiserad experimentuppställning där utgångsläget för företeelsen i fråga är känd och åtgärdens effektivitet kan studeras med hjälp av test- och kontrollgrupper. Då inriktas den åtgärd som ska bedömas endast på testgruppen, varvid skillnaden mellan test- och kontrollgruppen skulle visa den verkliga effekten av interventionen. Att skapa en sådan experimentuppställning är vanligtvis inte möjligt i lagstiftningsprojekt eller politikprogram, men det finns skäl att framöver i uppstartsfasen av liknande politikprogram satsa på att skaffa utgångs- och uppföljningsdata om de utvalda frågorna. Även om det är svårt att påvisa kausalitet mellan åtgärder och samhällsliga förändringar skulle det med hjälp av utgångs- och uppföljningsdata vara möjligt att följa hur den företeelse som undersöks utvecklas under regeringsperioden.

Undersökningar och intressentgruppers utvärderingar av effektiviteten som stöd för utvärderingen

Inom ramen för demokratiprogrammet bedömdes enskilda projekts eller åtgärders effektivitet med forskningsmetoder i samband med kommunalvalet 2021¹⁶ och välfärdsområdesvalet 2022¹⁷. De observationer som gjordes i dessa undersökningar presenteras i kapitel 1.3 i denna rapport. Dessutom tog man med en enkätundersökning¹⁸ som Taloustutkimus genomförde vid årsskiftet 2022–2023 bland beslutsfattare och tjänstepersoner reda på hur de mål som sattes för regeringsperioden för att stödja demokratin och civilsamhällesorganisationernas verksamhetsförutsättningar uppfyllts. Resultaten av enkätundersökningen behandlas i kapitel 4.3 i denna rapport.

Justitieministeriet bad dessutom Sitra och Delegationen för medborgarsamhällspolitik KANE att bedöma effektiviteten för demokratiprogrammets åtgärder. Enligt Sitras bedömning¹⁹ har åtgärderna för främjande av demokratin under regeringsperioden 2019–2023 varit steg i rätt riktning och baserat sig på en aktuell bild av den finländska demokratis tillstånd och utvecklingsbehov. Sitra konstaterar i sin utvärdering att valperiodens mål bör prioriteras tydligare i framtiden för att de demokratipolitiska åtgärderna ska bli effektiva än förut. Sitra anser att det tynande samhälleliga deltagandet utgör det största hotet mot den finländska demokratin och konstaterar att det samhälleliga icke-deltagandet är ett mer omfattande fenomen än ojämlikhetsutvecklingen, som är svår att lösa åtminstone med enbart demokratipolitiska åtgärder.

KANE:s utvärdering baserar sig på en faciliterad diskussion vid delegationens sammanträde den 2 mars 2023 och på skriftliga kommentarer som delegationens ordförande Kristiina Kumpulainen lämnade till justitieministeriet den 5 mars 2023. På ett allmänt plan fäste delegationen uppmärksamhet vid att demokratiprogrammet innehåller ett stort antal mål och åtgärder. KANE ansåg att det var oroväckande att många av åtgärderna inte ännu var genomförda i slutet av regeringsperioden. Å andra sidan ansåg delegationen det vara

16 Jokelainen m.fl. (2021). Koronan yhteys kuntavaalien äänestyskäyttäytymiseen, ehdokassasetteluun ja valtaan valikoitumiseen. Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti 24.10.2021.

17 valtioneuvosto.fi. [Försök: Sms uppmuntrade unga att rösta i välfärdsområdesvalet](#). Pressmeddelande. Justitieministeriet, statsrådets kommunikationsavdelning; Hirvonen m.fl. (2023). [Who is mobilized to vote by short text messages? Evidence from a nationwide field experiment with young voters](#). Aboa Centre for Economics. Discussion paper No. 157. Turku, January 2023.

18 Taloustutkimus Oy (2023). [Kansalaisjärjestöjen toiminnan merkitys yhteiskunnalle](#). Raportti 8.2.2023. VaLa, KANE, Soste och Fingo.

19 Sitra (2023). [Sitrans kommentar till justitieministeriet till utkastet till uppföljningsrapport för demokratiprogrammet \(på finska\)](#). 13.2.2023.

viktigt att demokratin främjas över valperioder och att resurser avsätts för genomförandet av demokratiprogrammet så att även den regionala och lokala delaktigheten och växelverkan stärks.

KANE betonade i sin utvärdering att man i demokratipolitiken framöver bör fästa mer uppmärksamhet vid de ungas erfarenhet av delaktighet och aktiva medborgarskap än tidigare, för att stödja de ungas välbefinnande. De unga bör få sin röst hörd i allt beslutsfattande. Deras deltagande och möjligheter till inflytande begränsas av rädsla för hatretorik och riktade trakasserier, särskilt i sociala medier. Delegationen efterlyste också stödjande av olika utsatta gruppers delaktighet och deltagande. Enligt KANE bör man i demokratipolitik på ett övergripande sätt undersöka delaktigheten för grupper som av en eller annan anledning stöter på hinder när det gäller att delta aktivt i samhället. Särskilda åtgärder behövs för att stödja exempelvis följande gruppers deltagande: personer med funktionsnedsättning, invandrare, personer som talar ett främmande språk, äldre och andra grupper. Till de metoder som kan användas hör lätt svenska/finska och tillgänglighet. Den potential som teknik och artificiell intelligens erbjuder när det gäller demokrati, delaktighet och inflytande bör utnyttjas fullt ut. Delegationen ansåg det också vara viktigt att stärka och utveckla den kommunikation som sker via flera kanaler och den som har mångsidigt innehåll. Om språket och innehållet i myndighetskommunikationen anpassas till olika befolkningsgrupper ökar det deras förtroende för beslutsfattandet, särskilt om de har kunnat påverka beredningen.

Sitras och KANE:s mer detaljerade observationer om effektiviteten i demokratiprogrammets åtgärder behandlas i de temaspecifika underkapitlen i denna uppföljningsrapport.

När det gäller det övriga bedömde arbetsgruppen för beredning och koordinering av demokratiprogrammet genom självutvärdering, där det var möjligt, åtgärdernas samhällseliga effektivitet i förhållande till de mål som sattes upp i programmets inledningsskede. I självutvärderingen försökte arbetsgruppen svara på bland annat följande frågor: Vilken samhällselig förändring önskade man genom programmets åtgärder uppnå? Hur har åtgärden eller projektet lyckats svara på utvecklingsbehovet och har vi gjort rätt saker (i förhållande till de uppsatta målen)? Har vi gjort saker på rätt sätt?

Under arbetet inom demokratiprogrammet identifierade arbetsgruppen för beredning och koordinering nationella och internationella indikatorer som kan användas för att granska den långsiktiga utvecklingen och förändringarna inom demokratipolitikens viktigaste ämnesområden och i verksamhetsmiljön (bilaga 3). Med hjälp av indikatorerna är det inte möjligt att påvisa effekterna av demokratiprogrammets åtgärder på utvecklingstrenderna i fråga, men de hjälper till att identifiera och hålla uppsikt över områden som gått under radarn och områden som behöver utvecklas, och till vilka den nationella demokratipolitikens åtgärder framöver bör inriktas. Den utvärderingsram som presenteras i bilaga 3 i

denna rapport har skapats utifrån olika indikatorer för demokratins tillstånd och är i första hand avsedd att användas som ett förvaltningsinternt uppföljningsverktyg. Avsikten är också att på justitieministeriets webbplats samla viktiga indikatorer som uppdateras regelbundet och genom vilka även allmänheten kan följa den finländska demokratins utveckling på lång sikt.

1 Utveckling av den representativa demokratin

1.1 Uppsatta mål

När det gäller att utveckla den representativa demokratin har huvudmålet i demokratiprogrammet varit att säkerställa säkra, tillförlitliga och rättvisa val i vilka så många som möjligt utnyttjar sin rösträtt. Tabell 1 visar de preliminära effektivitetsmål som fastställdes för utvecklandet av den representativa demokratin hösten 2020, i den inledande fasen av arbetet inom demokratiprogrammet.

Tabell 1. Effektivitetsmål som fastställdes i inledningsskedet av arbetet inom demokratiprogrammet för utveckling av den representativa demokratin.

Valsystemets funktion ska förbättras	Regionalt mer jämlika påverkansmöjligheter. Allas röster väger lika tungt (proportionalitet). Tillfredsställelsen med valsystemet ökar. Medborgarna får möjlighet att mer direkt delta i beslutsfattandet i social- och hälsovårdsfrågor via välfärdsområdesfullmäktige (tidigare fattades besluten i huvudsak i samkommunerna).
Valdeltagandet ska öka	Allt fler anser att det är viktigt att rösta. Valresultatet avspeglar bättre hela folkets åsikter.
Möjligheterna att kandidera i val ska bli mer jämlika	Alla har möjlighet att kandidera och bli vald oberoende av förmögenhet. Kandidatnomineringen avspeglar befolkningsstrukturen bättre än för närvarande.
Valpåverkan identifieras som fenomen och det blir möjligt att ingripa effektivt i den	Myndigheterna får bättre kunskaper om skadlig valpåverkan och nätverken stärks. Medborgarnas förtroende för att valen är rättvisa och för att det demokratiska systemet fungerar växer.
Byråkratin i samband med grundande av ett parti minskar och processens tillförlitlighet ökar	Det blir lättare att grunda ett parti och verifiera anhängarkorten, vilket stärker de politiska rättigheterna. Den administrativa bördan i samband med grundande av ett parti blir lättare och systemets tillförlitlighet förbättras. Medborgare och intressentgrupper som planerar att grunda ett parti känner till partiregistret.

1.2 Läget i fråga om genomförandet av åtgärderna

För utveckling av den representativa demokratin har man inom demokratiprogrammet bland annat reformerat lagstiftningen om val och partier, ingripit i valpåverkan, förbättrat valberedskapen och valens resiliens samt satsat på en mångsidig valkommunikation. Arbetet med att reformera valdatasystemet och lagstiftningen om EU:s val pågår fortfarande. Riksdagen hann inte under sin sessionsperiod behandla regeringens proposition om reformering av vallagen för kandidatnomineringens del, varför behandlingen av denna fråga flyttas till nästa riksdagsvalperiod. Inte heller valsystemet reformerades under denna regeringsperiod. Tabell 2 visar med hjälp av trafikljusmodellen genomförandet och läget för de projekt och åtgärder som var inriktade på att utveckla den representativa demokratin. I bilaga 1 till rapporten ges en detaljerad redogörelse för genomförandet av åtgärderna.

Tabell 2. Genomförande och läge för de projekt och åtgärder som var inriktade på att utveckla den representativa demokratin.

1. Utveckling av den representativa demokratin	
Läget 03/2023	Åtgärd eller projekt
GENOMFÖRD	Lagstiftning om välfärdsområdesvalen
GENOMFÖRD	Lagändringar om anstaltsröstning i enheter som utbildar beväringskar
GENOMFÖRD	Ingripande i valpåverkan och förbättring av valberedskapen (projektet Valpoolen)
GENOMFÖRD	Hälsosäkert genomförande av kommunalvalet (2021)
GENOMFÖRD	Identifiering av obehörig valpåverkan (forskningsprojektet Elebot)
GENOMFÖRD	Coronapandemins inverkan på kommunalvalet 2021 (forskningsprojekt)
GENOMFÖRD	Stärkande av valsystemets resiliens (utredningsprojekt)
PÅGÅR	Reformering av valdatasystemet
EJ GENOMFÖRD	Reformering av valsystemet
GENOMFÖRD	Riksomfattande kommunikationskampanj om kommunalvalet
GENOMFÖRD	Informations- och utbildningskampanj om kommunalvalet riktad till invandrare
GENOMFÖRD	Informationsmaterial om val (vaalit.fi)
GENOMFÖRD	Kampanj om valdeltagande riktad till unga och ett kommunikationsexperiment (välfärdsområdesvalet)
GENOMFÖRD	Flerspråkiga valkliniker för välfärdsområdesvalet
GENOMFÖRD	Reform av partilagen (grundande av partier) och partiregistret.fi
EJ GENOMFÖRD	Reform av vallagen (kandidatnomineringen)
GENOMFÖRD / PÅGÅR	Reform av lagstiftningen om EU:s val

1.3 Allmänna utvecklingstrender och utvärdering av åtgärdernas effektivitet

I bilaga 3 till denna rapport redogörs för centrala indikatorer som beskriver utvecklingen av den representativa demokratin. I flera internationella jämförelser placerar sig Finland i toppen bland världens friaste demokratier. Finlands situation har förblivit nästan oförändrad, medan utvecklingen i de flesta andra europeiska länder under de senaste åren varit negativ. I Finland är riksdagsvalen ärliga och konkurrensen mellan partierna hård. Finländarnas deltagande i riksdagsvalen var som störst vid övergången mellan 1950- och 1960-talen, varefter det minskade fram till 2010-talet. Under 2010-talet har trenden i valdeltagandet varit en aning uppåtgående. Män röstade mer aktivt än kvinnor kring mitten av 1970-talet, varefter kvinnornas valdeltagande i allmänhet varit några procentenheter högre än männens. De som talar ett främmande språk röstar i klart mindre utsträckning än finsk-, svensk- och samisktalande i valen i kommuner och välfärdsområden. Förtroendet för valen och valmyndigheternas verksamhet är på en hög nivå i Finland.

I syfte att främja den representativa demokratin har man genom åtgärder i demokrati-programmet gjort det lättare att grunda partier och att fatta beslut i partier, ingripit i valpåverkan och stärkt valens resiliens samt säkerställt ett hälsosäkert genomförande av kommunalvalet. Under regeringsperioden stärktes demokratin på regional nivå då välfärdsområdesvalen infördes. Genom en ändring av vallagen förbättrades de värnpliktigas röstningsmöjligheter, vilket sannolikt kommer att öka valdeltagandet bland de värnpliktiga och de kvinnor som genomgår beväringstjänst. För att öka valdeltagandet har justitieministeriet samarbetat med bland annat ungdoms- och invandrарorganisationer.

I samband med det första välfärdsområdesvalet 2022 genomfördes ett beteendevetenskapligt kommunikationsexperiment i vilket man till slumpmässigt utvalda röstberättigade i åldern 18–29 år skickade **påminnelser via sms för att stödja deras valdeltagande** (ca 51 000 sms). Vid Åbo universitet genomförde man en registerbaserad studie om ämnet för att ta reda på om kampanjen hade inverkat på de ungas röstningsbeteende. Forskningsrapporten²⁰ publicerades i januari 2023. Studien visade att textmeddelandena ökade de ungas valdeltagande med cirka en procentenhet, vilket kan anses vara en betydande effekt. En lika stor inverkan observerades i valdeltagandet även bland dem som bodde i samma hushåll som de unga som fick textmeddelandet. Meddelandena hade större inverkan på valdeltagandet bland unga som röstar mer sällan. De unga väljarnas valdeltagande ökade också mer än i de äldre väljargrupperna.

20 oikeusministerio.fi. [Försök: Sms uppmuntrade unga att rösta i välfärdsområdesvalet](#). Pressmeddelande.; Hirvonen m.fl. (2023). [Who is mobilized to vote by short text messages? Evidence from a nationwide field experiment with young voters](#). Aboa Centre for Economics. Discussion paper No. 157. Turku, January 2023.

Helsingfors GSE:s lägesrapport²¹ i sin tur undersöker **coronans samband med röstningsbeteendet, kandidatnomineringen och vem som blev invalda i kommunalvalet 2021**. Enligt rapporten hade coronaintensiteten ingen betydande effekt på valdeltagandet, kandidatnomineringen eller vem som valdes in. Däremot ökade förhandsröstningen mer i områden med hög än med låg coronaintensitet. Förhandsröstning blev vanligare särskilt i områden med hög coronaintensitet bland välutbildade och välavlönade, men studien fann inga bevis för att förändringarna i förhandsröstningen skulle ha haft någon egentlig effekt på det slutliga valdeltagandet i olika grupper eller på valresultatet. Enligt den tolkning som framförs i rapporten var det **ur hälsosäkerhetssynvinkel bra att förhandsröstningen underlättades, och den förlöpte utan problem, eftersom den inte annars på något väsentligt sätt ändrade den demokratiska processen**.

BEDÖMNING AV ÅTGÄRDERNAS EFFEKTIVITET

Enligt **arbetsgruppen för beredning och koordinering av demokratiprogrammet** har man vid genomförande av programmet lyckats hitta de rätta prioriteringarna och välja i huvudsak de rätta metoderna för att främja den representativa demokratin. Enligt arbetsgruppen behövs det mer satsningar på att främja de demokratiska rättigheterna för dem som talar ett främmande språk och för invandrarna och på att öka deras representation. Det är nödvändigt att fästa särskild uppmärksamhet vid utvecklingen av den representativa demokratins strukturer och förfaranden i välfärdsområdena och vid en tydlig kommunikation om välfärdsområdesvalen, så att invånarnas kännedom om demokratin på regional nivå ökar. Man bör också fortsätta utreda om valsystemet kunde reformeras så att proportionaliteten i valen skulle förverkligas bättre.

Sitra bedömde att demokratiprogrammets projekt och åtgärder har varit steg i rätt riktning och att de kan anses ha främjat målen i regeringsprogrammet. Sitra lyfter dock fram OECD:s förtroendebedömning²², enligt vilken fin-

21 Jokelainen m.fl. (2021). Koronan yhteys kuntavaalien äänestyskäyttäytymiseen, ehdokassasetteluun ja valtaan valikoitumiseen. Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti 24.10.2021.

22 OECD (2021b). *Drivers of Trust in Public Institutions in Finland*. Se även kapitel 4 i bilaga 1 till denna uppföljningsrapport.

ländarnas tilltro till sina egna möjligheter att påverka är relativt svag. Även Sitras egen enkätundersökning²³ (2022) stärker uppfattningen att demokrati-politiska åtgärder bör utvecklas med många olika målgrupper i åtanke.

Delegationen för medborgarsamhällspolitik KANE bedömde att målen varit rätt inriktade. KANE anser att erfarenheterna av att använda kommunikationsverktyg i flera kanaler för att nå nya väljare är viktiga. KANE framhåller att det i myndighetskommunikation är viktigt att nå även de grupper som inte är bekanta med myndigheternas kommunikationsmetoder och kommunikationsspråk. Särskilt i samband med kommunalval och välfärdsområdesval möjliggör närheten och regionaliteten användning av nya möjligheter till deltagande (äldreråd, e-paneler), och samarbetet med regionala och lokala aktörer bör ägnas särskild uppmärksamhet. För att uppnå mångfald vid kandidatnomineringen krävs det enligt KANE en atmosfär som uppmuntrar till kandidatur utan trakasserier. Särskilt unga kandidater anser att den negativa atmosfären utgör ett hinder för kandidatur. KANE anser det vara viktigt att partierna vidgar sin syn på vad en mångsidig kandidatnominering är; att de inte bara fokuserar på att få kandidater från olika åldersgrupper utan även från olika befolkningsgrupper.

23 Jämsén m.fl. (2022). [Demokraattiset osallistumismahdollisuudet Suomessa](#). Kyselytutkimus kansalaisten ja päättäjien ajatuksista päätöksentekoon osallistumisesta ja demokratian tulevaisuuskuvista. Sitran selvityksiä.

2 Främjande av rätten till inflytande och deltagandet mellan val

2.1 Uppsatta mål

Till demokratiprogrammets mål hörde att främja ett jämlikt deltagande mellan val och att utveckla öppenheten och växelverkan i beredningsarbete. Ett övergripande mål i programmet var att delaktighet och demokrati som arbetssätt ska stå i centrum för den offentliga förvaltningens verksamhet. Tabell 3 visar de preliminära effektivitetsmål som fastställdes hösten 2020, i den inledande fasen av arbetet inom demokratiprogrammet.

Tabell 3. Effektivitetsmål som fastställdes i den inledande fasen av arbetet inom demokratiprogrammet för främjande av rätten till inflytande och deltagandet mellan val.

Användningen av medborgarinitiativ och EU-medborgarinitiativ ökar	De ungas möjligheter att delta och påverka förbättras och deras kännedom om initiativrätten ökar. Medborgarinitiativ förfaller inte längre vid utgången av valperioden. Medborgarna har bättre möjligheter än tidigare att delta och påverka beredningsarbete och politikens innehåll. Det europeiska medborgarinitiativet är mer känt än tidigare och initiativrätten inom EU används mer än tidigare.
Det blir lättare att ordna folkomröstningar i kommunerna och välfärdsområdena	Medborgarna har fler möjligheter till direkt påverkan än tidigare.
Kommunerna, välfärdsområdena och statsförvaltningen inför nya former för deltagande	Välfärdsområden har börjat använda många olika kanaler för deltagande. Medborgarna känner till rätten till inflytande och sätten att påverka i välfärdsområdena. Invånarna i välfärdsområdena har jämlika och tillgängliga möjligheter att delta och påverka. Medborgarna har mångsidigare och uppdaterade möjligheter att delta till sitt förfogande än tidigare. Människornas upplevelse av delaktighet och den ömsesidiga förståelsen har ökat. Kvaliteten på växelverkan mellan offentlig förvaltning och medborgare har förbättrats.
Demokratitjänsterna på webben möjliggör ett mångsidigare och mer likvärdigt deltagande än tidigare	Medborgarna har mer mångsidiga och lättanvända möjligheter till digitalt deltagande än tidigare till sitt förfogande.

Äldre, personer med funktionsvariationer, språkminoriteter och kulturella minoriteter har fått bättre möjligheter att delta och påverka	Äldre, personer med funktionsvariationer, språkminoriteter och kulturella minoriteter får bättre kännedom om demokratitjänsterna.
Unga hörs i större utsträckning och mer mångsidigt än tidigare i beredningsarbete och beslutsfattande.	Unga har mångsidiga och effektiva möjligheter att delta och påverka det samhälleliga beslutsfattandet lokalt, regionalt och nationellt. Ungas intresse för politik samt deras inflytande och politiska aktivitet har ökat. Ungdomsrådets deltagarbas har diversifierats. Ungdomsrådets deltagande i det kommunala beslutsfattandet har ökat. Barn och ungas delaktighet och deltagande har stärkts; barn och unga hörs på ett mer mångsidigt sätt och deras åsikter beaktas i beslutsfattandet bättre än för närvarande. De myndigheter som arbetar med barn och unga har fått bättre kännedom om rättigheter, skyldigheter och metoder som rör barnens och de ungas jämlika deltagande.

2.2 Uppföljning av genomförandet av åtgärderna

För att främja rätten till inflytande och medborgarnas deltagande mellan val har bland annat följande genomförts: bestämmelser har utfärdats om rätten till inflytande i välfärdsområdena, beredningen av demokratin och delaktigheten i välfärdsområdena har stötts och lagstiftningen om folkomröstningar i kommuner och välfärdsområden samt kommunmedlemmarnas rätt att komma med initiativ har ändrats. Riksdagen hann inte under sin sessionsperiod behandla den regeringsproposition som innehöll ett förslag om sänkning av åldersgränsen för att stödja europeiska medborgarinitiativ, varför denna fråga kommer att flyttas fram till nästa riksdagsvalperiod. Inom demokratiprogrammet har man också testat och utvecklat en mängd olika metoder för medborgarnas deltagande och hörande, särskilt för att öka de ungas delaktighet. I syfte att minska rasismen, ingripa i hatretorik och öka delaktigheten har man under regeringsperioden genomfört åtgärder som ingick i statsrådets handlingsprogram för bekämpning av rasism samt främjande av goda relationer mellan olika befolkningsgrupper och godkänt statsrådets principbeslut om Finlands tredje program för romsk politik.

Tabell 4 visar med hjälp av trafikljusmodellen genomförandet och läget för de projekt och åtgärder som var inriktade på att främja rätten till inflytande och deltagandet mellan val. I bilaga 1 till rapporten finns en detaljerad redogörelse för genomförandet av åtgärderna.

Tabell 4. Genomförande och läge för de projekt och åtgärder som var inriktade på att främja rätten till inflytande och deltagandet mellan val.

2. Främjande av rätten till inflytande och deltagandet mellan val	
Läget 03/2023	Åtgärd eller projekt
GENOMFÖRD	Lagstiftning om rätten till inflytande i välfärdsområdena
PÅGÅR	Webbtjänst om välfärdsområdesinitiativ
PÅGÅR	Stöd till beredningen av demokrati och delaktighet i välfärdsområdena (Demokrati-temagruppen)
GENOMFÖRD	Lagstiftning om folkomröstningar i kommuner och välfärdsområden
GENOMFÖRD	Lagstiftning om kommunmedlemmarnas rätt att komma med initiativ
EJ GENOMFÖRD	Sänkning av åldersgränsen för att stödja europeiska medborgarinitiativ
GENOMFÖRD	Medborgarpanel om yttrandefrihet och riktade trakasserier
GENOMFÖRD	Medborgarråd om klimatåtgärder
GENOMFÖRD	Medborgarnas Naturråd
PÅGÅR	E-panel för barn och unga (Digiraati.fi)
GENOMFÖRD	Demokratiexperiment 2020 (Sitra)
GENOMFÖRD	Arbetsgruppen Flerspråkiga finländare och invandrade personer som samhällsaktörer
GENOMFÖRD	Indikatorer för hörande vid lagberedning
PÅGÅR	Förordningar om Finlands klimatpanel och det samiska klimatrådet
PÅGÅR	Stärkande av barns och ungas deltagande och hörande (Projektet Barns och ungas röst i Europa)
PÅGÅR	Kompetenscenterverksamhet som främjar ungas delaktighet och inflytande
GENOMFÖRD	Ökning av delaktigheten för unga som hör till en etnisk eller religiös minoritet (Projektet Tillsammans)
GENOMFÖRD	Hörande av barn och unga vid beredning av klimatlagen
GENOMFÖRD	Dialoger om Finlands framtid
GENOMFÖRD	Debattturnén "Europa är vi" i anslutning till Europas framtidskonferens
GENOMFÖRD	Serien "Undantagstidens dialoger"
GENOMFÖRD	Dialogpaus-diskussioner för att förbättra ungas och andra befolkningsgruppers deltagande
PÅGÅR	Migrationsdialoger (Projektet Finlands övergripande migrationspolitik)

2. Främjande av rätten till inflytande och deltagandet mellan val	
Läget 03/2023	Åtgärd eller projekt
GENOMFÖRD	Verktyg för beaktande av personer med olika språkbakgrund som deltar i diskussioner
GENOMFÖRD	Dialoger som arbetssätt inom den offentliga förvaltningen (Strategin för öppen förvaltning)
GENOMFÖRD / PÅGÅR	Modell för nationella dialoger, webbsidor och nätverk för anordnare
PÅGÅR	Projektet "Bra sagt – respektfull diskussion i Finland" (Yle och Erätauko-säätiö)
GENOMFÖRD	Bekämpning av rasism och främjande av goda relationer mellan olika befolkningsgrupper
GENOMFÖRD	Främjande av romernas delaktighet, deltagande och jämlikhet och bekämpning av diskrimineringen av dem
PÅGÅR	Utveckling av tillgängligheten i demokratiwebbtjänster
PÅGÅR	Förbättring av webbtjänster för ungas deltagande
PÅGÅR	Styrgrupp för demokratitjänster
PÅGÅR	Utveckling av rådgivning och brukarstöd inom demokratitjänsterna (utredning)
GENOMFÖRD	Justitieministeriets demokratipris

2.3 Allmänna utvecklingstrender och utvärdering av åtgärdernas effektivitet

I bilaga 3 till denna rapport redogörs för utvecklingstrenderna i fråga om direkt- och deltagardemokratin. Enligt en undersökning av riksdagsvalet 2019 deltog majoriteten av de tillfrågade i samhälllig verksamhet på något sätt. Endast 15 procent var inaktiva, inte deltagande. Inaktivitet förekommer särskilt bland personer över 60 år och de med låg utbildning. Indikatorer tyder på kommunerna på sina webbplatser under de senaste fem åren har gett mer information om kommuninvånarnas möjligheter att delta i det kommunala beslutsfattandet. I kapitel 5.3 behandlas hur de ungas intresse för politik och deras upplevelse av sina möjligheter att påverka i skolan eller läroanstalten har utvecklats.

Under regeringsperioden skapades demokratiska strukturer på regional nivå genom inrättandet av välfärdsområdena, vilket främjade rätten till inflytande och deltagandet mellan val. Demokrati- och delaktighetsberedningen i välfärdsområdena har stötts och arbetet

med att skapa en webbtjänst där välfärdsområdesinitiativ kan lämnas har påbörjats. Välfärdsområdesreformen kan bedömas ha betydande inverkan på demokratin, invånarnas inflytandemöjligheter, den politiska verksamhetskulturen och det politiska verksamhetssystemet. På grundval av den nya lagstiftningen har invånarna och tjänsteanvändarna i välfärdsområdena motsvarande rätt till inflytande som i kommunerna. Vilken inverkan reformen kommer att ha beror i hög grad på hurdan verksamhet välfärdsområdena börjar bedriva och bland annat på vilka organ- och beslutsfattandestrukturer som skapas, i vilken utsträckning välfärdsområdena inför de deltagande- och inflytandesätt som lagen möjliggör och hur dessa tillämpas i de olika välfärdsområdena. Vilken inverkan den nya förvaltningsnivån kommer att ha på demokratin beror också på i vilken mån invånarna i välfärdsområdena blir intresserade av att påverka och vill delta i välfärdsområdets verksamhet.

Utöver den nya lagstiftningen om välfärdsområdena har det under regeringsperioden införts lagändringar som gjort det lättare att ordna folkomröstningar i kommuner och välfärdsområden. I syfte att öka jämlikheten i deltagandet och växelverkan vid beredning av beslutsfattande har det under regeringsperioden också ordnats många medborgarråd, medborgarpaneler och medborgardialoger. Dessutom har nya sätt för deltagande och för växelverkan mellan förvaltningen och civilsamhället testats och utvecklats. Barnens och de ungas samhälleliga deltagande har stötts genom kompetenscenterverksamheten för ungas delaktighet, genom skapande av en ny slags digitala medborgarråd (Digiraati.fi) och genom stärkande av kompetensen hos myndigheterna i fråga om att höra barn och unga och att stödja deras deltagande. Barn och unga har hörts under regeringsperioden i många lagprojekt, till exempel i reformen av klimatlagen. Med stöd av den reviderade klimatlagen har ansträngningar gjorts för att öka växelverkan mellan förvaltningen, olika intressentgrupper och ursprungsfolket samerna. I syfte att säkra de olika befolkningsgruppernas jämlika deltagande och förbättra diskussionskulturen har nya verktyg och verksamhetsmodeller tagits fram och hatretorik och rasism bekämpats.

BEDÖMNING AV ÅTGÄRDERNAS EFFEKTIVITET

Arbetsgruppen för beredning och koordinering av demokratiprogrammet bedömde att de rätta prioriteringarna gjorts i programmet när det gäller att främja rätten till inflytande och deltagandet mellan val och att de valda åtgärderna varit steg i rätt riktning. Arbetsgruppen betonade dock i sin utvärdering vikten av kontinuitet och långsiktigt demokratiarbete; i stället för punktinsatser bör man i mån av möjlighet arbeta långsiktigt och systemiskt. En systemisk förståelse av främjandet av rätten till inflytande skulle kräva ett närmare samarbete än för närvarande och ett gemensamt servicelöfte inom hela statsförvaltningen. Åtgärder som redan visat sig öka jämlikheten i deltagandet bör genomföras mer systematiskt och spridas. Enligt arbetsgruppen behövs det även inom detta ämnesområde särskilda satsningar på att främja de demokratiska rättigheterna för dem som talar ett främmande språk och för invandrare och på att öka deras representation. Dessutom bör myndighetskommunikationen kring frågor som är föremål för beslutsfattande utvecklas överallt så att den bli tydligare och mer tillgänglig än i dag, vilket är nödvändigt för att människor ska få bättre förutsättningar att delta i och påverka beslutsprocesser. För att stärka den regionala demokratin är det viktigt att förfarandena för deltagande i välfärdsområdena blir etablerade och utvecklas och att det ges information om dem.

Sitra anser att lagen om välfärdsområden är framstegsvänlig och att omfattande åtgärder har inriktats på välfärdsområdena för att stödja beredningen av demokrati och deltagande. Sitra höll med arbetsgruppen om att kontinuiteten och långsiktigheten i demokratiarbetet bör säkras. Enligt Sitra bör man inte använda enskilda och fristående kanaler för deltagande utan i stället skapa en arkitektur för deltagande som är så enhetlig som möjligt och där de olika kanalerna bildar en sammanhållen, lättförståelig och effektiv helhet. Sitra anser också att man för utvecklandet av deltagandet mellan val bör anvisa tillräckliga ekonomiska resurser och att man i delaktighetsarbetet, särskilt i välfärdsområdena, bör ta hänsyn till invånarnas, tjänsteanvändarnas och personalens perspektiv. Sitra efterlyser också närmare samarbete och ett gemensamt servicelöfte för att främja rätten till inflytande inom hela statsförvaltningen. Enligt Sitra bör fördelarna med deltagande i beslutsfattandet synliggöras mer än i dag och demokratiläget i områdena bör följas med lämpliga och kostnadseffektiva indikatorer.

Delegationen för medborgarsamhällspolitik KANE anser att stärkande av delaktighet är ett strategiskt område med tanke på utvecklingen av ett livskraftigt civilt samhälle och att delområdet bör utvecklas långsiktigt som ett samarbete mellan förvaltningsområdena i nära växelverkan med aktörerna i det civila samhället. Detta kräver enligt KANE systematisk utveckling och finansiering av samarbetet. KANE poängterar också att det finns många slags aktörer och aktörskap i det civila samhället och att man bör ta hänsyn till att särskilt de regionala och lokala aktörerna skiljer sig från de nationella aktörerna. Regionalt och lokalt finns olika funktionella lösningar för utveckling av delaktighet och samarbete. Även när det gäller detta temaområde fäster KANE uppmärksamhet vid kommunikationens tillgänglighet: hur ska kommunikationen nå de grupper som traditionellt inte kan nås med myndighetskommunikation? Utvecklingen av Akademin för frivilligorganisationer även regionalt är enligt KANE ett exempel på hur man kunde åstadkomma en bättre samsyn om myndigheternas och medborgaraktörernas roll och förändrbara uppgifter. När nya aktörer inom det civila samhället inkluderas i samsynsstrukturen krävs ny kompetens hos myndigheterna samt förståelse för vilka roller aktörerna i det civila samhället har. KANE anser det också vara viktigt att stärka den lokala delaktigheten; förändringar av kommunernas roller leder också till förändringar av rollerna för det civila samhällets aktörer, och särskilt närdemokratin och delaktigheten behöver stärkas. Växelverkan och förmåga till kritisk diskussion blir viktiga.

3 Främjande av öppenhet och bekämpning av korruption

3.1 Uppsatta mål

Ett av målen i demokratiprogrammet har varit att utveckla öppenheten och transparensen i beredningsarbete, och ett övergripande mål har varit att delaktighet och demokrati ska stå i centrum för den offentliga förvaltningens verksamhet. Det centrala målet med åtgärderna har varit att stärka människors förtroende för myndigheternas verksamhet. Tabell 5 visar de preliminära effektivitetsmål som fastställdes hösten 2020, i den inledande fasen av arbetet inom demokratiprogrammet.

Tabell 5. Effektivitetsmål som fastställdes i den inledande fasen av arbetet inom demokratiprogrammet för främjande av öppenheten.

Den offentliga förvaltningens verksamhet är öppnare och genomskinligare än tidigare. Tillgången till beredningshandlingar och beredningsinformation är bättre.	Myndigheternas kunskaper om handlingars offentlighet och användningen av Projektfönstret (statsrådets projektregister) har ökat. Medborgarna har bättre möjligheter att följa förvaltningens verksamhet och bedöma om verksamhet är ändamålsenlig och tillförlitlig och de har kunskap om vad skattemedel används till, vem som beslutar om dem och om det finns osunda bindningar och kopplingar. Förvaltningen arbetar och kommunicerar etiskt korrekt genom att använda ett tydligt och begripligt språk. Medborgare, gemenskaper och företag ska ha jämlik möjlighet att skaffa sig en helhetsbild av myndigheternas verksamhet och situation.
Öppenheten i förvaltningen och människors förtroende för förvaltningen ökar	Öppenheten i förvaltningen (och människors förtroende för förvaltningen) har ökat. Intressentgrupperna/medborgarna har kunskap om öppenhetsregistret/ny lagstiftning/beredning
Valfinansieringens transparens ökar	Medborgarna har bättre möjligheter att få information om valfinansieringskällor, bindningar och finansieringsövervakningen. Transparensen i systemet och därmed förtroendet för det politiska systemet ökar.

3.2 Uppföljning av genomförandet av åtgärderna

I syfte att främja öppenheten vidtogs bland annat följande åtgärder under regeringsperioden: en uppdatering av offentlighetslagen inleddes, ett elektroniskt öppenhetsregister började beredas och en strategi och en handlingsplan mot korruption utarbetades. Dessutom föreslog regeringen ändringar i lagstiftningen om val och partifinansiering för att utveckla öppenheten, men riksdagen hann inte behandla de föreslagna lagändringarna under sin sessionsperiod. Det nationella genomförandet av EU-direktivet om skydd av visselblåsare pågår och beredningen av det nationella genomförandet av EU:s rättsakt om digitala tjänster har inletts. I strategin för den offentliga förvaltningen anges som mål att öppenheten i förvaltningen och medborgarnas deltagande ska stärkas.

Tabell 6 visar med hjälp av trafikljusmodellen genomförandet och läget för de projekt och åtgärder som var inriktade på att främja öppenheten och bekämpa korruptionen. I bilaga 1 till rapporten finns en detaljerad redogörelse för genomförandet av åtgärderna.

Tabell 6. Genomförande och läge för de projekt och åtgärder som var inriktade på att främja öppenheten och bekämpa korruptionen.

3. Främjande av öppenhet och bekämpning av korruption	
Läget 03/2023	Åtgärd eller projekt
PÅGÅR	Uppdatering av offentlighetslagen
GENOMFÖRD / PÅGÅR	Lag om öppenhetsregistret och ett elektroniskt öppenhetsregister
GENOMFÖRD / PÅGÅR	Handlingsplan och strategi mot korruption
GENOMFÖRD	Lag om ändring av statstjänstemannalagen
PÅGÅR	Nationellt genomförande av direktivet om skydd av visselblåsare
EJ GENOMFÖRD	Utveckling av öppenheten i val- och partifinansieringen
GENOMFÖRD	Utredning om utländsk valfinansiering
PÅGÅR	Ökning av öppenheten i fråga om politisk reklam på EU-nivå
GENOMFÖRD	Ökning av öppenheten i den offentliga förvaltningens verksamhet (Strategin för den offentliga förvaltningen)
GENOMFÖRD	Demokratiutmärkelsen inom projektet Öppen förvaltning
GENOMFÖRD / PÅGÅR	Nationellt genomförande av EU:s rättsakt om digitala tjänster

3.3 Allmänna utvecklingstrender och utvärdering av åtgärdernas effektivitet

Baserat på de indikatorer som presenteras i bilaga 3 i denna rapport kan konstateras att Finland i fråga om öppenhet i förvaltningen hör till de tre bästa i världen tillsammans med Norge och Danmark. Under åren 2018–2022 har öppenheten i förvaltningen försvagats i de flesta EU- och EFTA-länder. Finlands betyg däremot har varit nästan oförändrat under innevarande regeringsperiod. I Finland är korruptionen liten.

För att öka öppenheten i förvaltningen har betydande lagändringar gjorts under denna regeringsperiod. Som första nordiska land upprättar Finland ett öppenhetsregister med hjälp av vilket öppenheten och transparensen i beslutsfattandet ska förbättras. Lagen om öppenhetsregistret träder i kraft den 1 januari 2024, så dess effekter kan bedömas tidigast i slutet av 2020-talet. Uppdateringen av offentlighetslagen kommer att fortsätta efter denna regeringsperiod, så dess resultat kommer att synas först efter mitten av 2020-talet. Under regeringsperioden har även en strategi mot korruption tagits fram och ett handlingsprogram mot korruption har inletts. Det har också utarbetats strategier för öppen förvaltning och för den offentliga förvaltningen i vilka det har fastställts att öppenhet i förvaltningen och medborgarnas deltagande ska vara mål när den offentliga förvaltningen utvecklas. I statstjänstemannalagen har ändringar gjorts bland annat i anmälning av bindningar och karenstid, och arbetet med att nationellt genomföra EU-direktivet om skydd av visselblåsare och EU:s rättsakt om digitala tjänster har inletts. Syftet med rättsakten om digitala tjänster är att öka de digitala plattformarnas ansvar för sina tjänster.

BEDÖMNING AV ÅTGÄRDERNAS EFFEKTIVITET

Enligt **arbetsgruppen för beredning och koordinering av demokratiprogrammet** är främjandet av öppenhet i förvaltningen nära kopplat till främjandet av rätten till inflytande och deltagandet mellan val, det vill säga det område som behandlas i föregående kapitel. Arbetsgruppen bedömer att den offentliga förvaltningen i Finland med avseende på många indikatorer redan nu fungerar på ett mycket öppet sätt, men för att det ska bli lättare att hitta information och informationen ska bli begripligare skulle det krävas en målmedveten satsning på kommunikationen riktad till medborgarna. Enligt arbetsgruppens bedömning har satsningarna på att utveckla regleringen av öppenheten i förvaltningen och av handlingars offentlighet varit berömvärda, men även språket i myndighetskommunikationen behöver utvecklas i fråga om klarspråk och lätt språk. Arbetsgruppen ansåg att det var bra att kampen mot korruption har kopplats till främjandet av demokratin, eftersom korruptionen är ett fenomen som urholkar medborgarnas förtroende för myndigheterna och därmed det demokratiska systemet. När det gäller att bygga upp medborgarnas förtroende för myndigheterna har också det betydelse vilka resurser myndigheterna har för att föra dialog och samarbeta med civilsamhällets aktörer samt hur mångsidig förvaltningen framstår för medborgarna (representation).

Sitra gör samma bedömning som arbetsgruppen om öppenheten i den offentliga förvaltningen och framhåller, liksom arbetsgruppen, kommunikationens betydelse när det gäller att göra det lättare för medborgarna att hitta information och att förbättra informationens begriplighet. Enligt Sitras egen enkätundersökning (2022) kunde ökad öppenhet i beslutsfattandet öka medborgarnas deltagande. Enligt Sitra bör ett centralt mål vara att öka medborgarnas möjligheter att delta i lagberedningen. Dessutom föreslår Sitra att Projektfönstret (det vill säga statsrådets projektregister) utvecklas bland annat så att man också kan följa EU:s beslutsfattande där.

Delegationen för medborgarsamhällspolitik KANE anser att arbetet för att stärka öppenheten och att bevara och stärka delaktigheten och förtroendet är särskilt viktigt. Att involvera civilsamhällets aktörer i beslutsfattandet med effektivare metoder än hörande bidrar också till att lösa paradoxen mellan förtroende och icke-deltagande. Om man ökar öppenheten och anti-korruptionsverksamheten och synliggör dem ökar förtroendet för den finländska demokratin. Delegationen ansåg det vara beklagligt att lagprojektet som var inriktat på att öka transparensen i partifinansieringen förföll.

4 Stärkande av det civila samhällets verksamhetsförutsättningar

4.1 Uppsatta mål

Ett av målen i demokratiprogrammet har varit att utveckla öppenheten och växelverkan i beredningsarbetet samt civilsamhällets verksamhetsförutsättningar. Tabell 7 visar de preliminära effektivitetsmål som fastställdes hösten 2020, i den inledande fasen av arbetet inom demokratiprogrammet.

Tabell 7. Effektivitetsmål som fastställdes i den inledande fasen av arbetet inom demokratiprogrammet för stärkande av det civila samhällets verksamhetsförutsättningar.

Hinder för medborgarverksamheten har identifierats och avlägsnats	Lägesbilden blir klarare. Organisationers verksamhetsförutsättningar och samarbetet mellan förvaltningen och det civila samhället stärks.
Civilsamhällsorganisationernas medelsanskaffning har gjorts tydligare	Kännedomen om möjligheterna till offentlig finansiering ökar, det blir lättare att söka statsunderstöd. Det är möjligt att följa verksamheten och bedöma om den är ändamålsenlig och tillförlitlig. Möjligheterna till egen medelsanskaffning är bättre än förut.
Det civila samhället hörs tidigare och i större utsträckning i beredningen	Organisationer av olika storlek har bättre möjligheter att delta i beredningsarbete och få sin röst hörd.

4.2 Uppföljning av genomförandet av åtgärderna

Till de åtgärder som vidtogs under regeringsperioden för att stärka det civila samhällets verksamhetsförutsättningar hörde revidering av föreningslagen samt utveckling och digitalisering av statsunderstödsverksamheten. För att förutsättningarna för frivilligarbete i vårt åldrande samhälle ska bli bättre har verksamhetsmodeller som stöder frivilligarbetet utvecklats. Utöver detta har åtgärderna i samband med identifiering och erkännande av kunnskap som förvärvats i frivilligarbete utvecklats. Växelverkan mellan det civila samhället och förvaltningen, det civila samhällets verksamhetsförutsättningar och invandrarnas

deltagande och organisationsverksamhet har främjats bland annat genom delegationsverksamhet, Akademier för frivilligorganisationer och de demokratipris som justitieministeriet delar ut (2020 och 2022).

Tabell 8 visar med hjälp av trafikljusmodellen genomförandet och läget för de projekt och åtgärder som var inriktade på att stärka det civila samhällets verksamhetsförutsättningar. I bilaga 1 till rapporten finns en detaljerad redogörelse för genomförandet av demokratiprogrammet.

Tabell 8. Genomförande och läge för de projekt och åtgärder som var inriktade på att stärka det civila samhällets verksamhetsförutsättningar.

4. Stärkande av det civila samhällets verksamhetsförutsättningar	
Läget 03/2023	Åtgärd eller projekt
GENOMFÖRD / PÅGÅR	Reform av föreningslagen
PÅGÅR	Projekt för utveckling och digitalisering av statsunderstödsverksamheten
PÅGÅR	Etablering av frivilligarbetets ställning i det äldre samhället (projektet Vapaa! - Fri!)
PÅGÅR	Identifiering och erkännande av kunnskap förvärvat i frivilligarbete
PÅGÅR	Utveckling, pilottestning och implementering av nationella principer för identifiering av kunnskap
GENOMFÖRD	Utredning om verksamhetsförutsättningarna och utvecklingstrenderna för det civila samhället
GENOMFÖRD	Akademien för frivilligorganisationer
GENOMFÖRD	Utvärderingar av tillståndet och förtroendet i det civila samhället (OECD).
PÅGÅR	Utveckling av växelverkan mellan förvaltningen och det civila samhället och av den långsiktiga medborgarsamhällspolitiken (KANE)
PÅGÅR	Stöd till invandrarnas deltagande och organisationsverksamhet (Etno)

4.3 Allmänna utvecklingstrender och utvärdering av åtgärdernas effektivitet

I ljuset av de indikatorer som presenteras i bilaga 3 är situationen i Finland i fråga om föreningsfriheten bra i en internationell jämförelse. Enligt en riksdagsvalundersökning hörde cirka 45 procent av de tillfrågade till minst en förening år 2019. Andelen har ökat något jämfört med 2015. I en europeisk jämförelse deltar finländarna aktivt i frivilligarbete och icke-vinstdrivande verksamhet.

För att stärka det civila samhällets verksamhetsförutsättningar har man genom åtgärder i demokratiprogrammet försökt identifiera och undanröja hinder för verksamheten i civilsamhället, förtydliga civilsamhällsorganisationernas medelsanskaffning och utveckla beredningen av beslutsfattande så att det civila samhället hörs tidigare och bredare. Verksamhetsförutsättningarna för föreningar och annan verksamhet i det civila samhället har man försökt förbättra genom att reformera föreningslagen. Under regeringsperioden har också ett projekt för utveckling och digitalisering av statsunderstödsverksamheten pågått. Syftet med detta projekt är att utveckla statsunderstödsverksamheten så att den blir mer ändamålsenlig, effektiv, transparent och enhetlig än tidigare. Ansträngningar har gjorts för att frivilligarbetet ska få en mer etablerad ställning i det åldrande samhället och identifieringen och erkännandet av kunskande som förvärvats i frivilligarbete har utvecklats. Syftet med verksamheten Akademin för frivilligorganisationer har varit att stärka tjänstemännens kännedom om verksamheten i det civila samhället och öka förståelsen, dialogen och nätverkandet mellan förvaltning och organisationsaktörer. Med hjälp av delegationerna KANE och Etno, som verkar i anslutning till justitieministeriet, har bland annat växelverkan mellan det civila samhället och förvaltningen främjats liksom det civila samhällets verksamhetsförutsättningar.

I en enkätundersökning²⁴ som Taloustutkimus genomförde vid årsskiftet 2022/2023 bland beslutsfattare och tjänstepersoner granskades hur de mål som sattes för att stödja demokratin och civilsamhällsorganisationernas verksamhetsförutsättningar uppfyllades under regeringsperioden. Det uppsatta målet för antalet svar på enkäten uppnåddes inte – endast 42 besvarade den – men rapporten om undersökningen ger trots detta en fingervisning om vad riksdagsledamöter, partisekreterare och tjänsteinnehavare vid ministerierna anser om effektiviteten för de åtgärder som vidtagits för att stödja det civila samhällets verksamhetsförutsättningar. 62 procent av de svarande bedömde att regeringsprogrammets mål i fråga om civilsamhällsorganisationerna verksamhetsförutsättningar har uppnåtts på en tillräcklig nivå. Men knappt en femtedel (17 %) var av annan

24 Taloustutkimus Oy (2023). [Kansalaisjärjestöjen toiminnan merkitys yhteiskunnalle](#). Raportti 8.2.2023. VaLa, KANE, Soste och Fingo.

åsiikt och var femte (21 %) kunde inte ta ställning i frågan. De svarande ansåg att det i fråga om statsunderstöden är mycket viktigt för civilsamhällsorganisationerna med förutsägbarhet och en kontinuitet som sträcker sig över valperioder. När det gäller frågor som rör civilsamhällsorganisationernas autonomi ansåg de svarande att det viktigaste är att organisationerna självständigt kan besluta om frågor som rör dem och att de kan definiera sina mål och besluta om sin framtida verksamhet självständigt. I enkätundersökningen tog man också reda på vad de svarande ansåg om bland annat utvecklingen av statsunderstödsverksamheten, förenhetligandet av förfarandena i samband med statsunderstöd och de på nationell nivå verkamma civilsamhällsorganisationernas möjligheter att påverka EU-politiken.

BEDÖMNING AV ÅTGÄRDERNAS EFFEKTIVITET

Enligt **arbetsgruppen för beredning och koordinering av demokratiprogrammet** har de åtgärder som inletts för att stärka det civila samhällets verksamhetsförutsättningar varit steg i rätt riktning, men de resurser som avsatts för genomförande av åtgärderna och de uppnådda effekterna har varit små i förhållande till målen. Till exempel reformeringen av föreningslagen och statsunderstödsverksamheten är av stor betydelse när det gäller att stärka det civila samhällets verksamhetsförutsättningar, men arbetsgruppen bedömer att reformerna i flera avseenden inte ännu är slutförda och/eller att de ursprungliga målen är långt ifrån uppfyllda. Arbetsgruppen ansåg det vara viktigt att statsrådet utarbetar en gemensam strategi för civilsamhällsorganisationerna och att man i arbetet för att utveckla civilsamhället fäster mer uppmärksamhet vid de frågor som det allt äldre organisationsfältet för med sig och vid förutsättningarna för aktörerna inom den så kallade fjärde sektorn och för små organisationer att delta i medborgarverksamhet.

Sitra analyserade i sin utvärdering inte de projekt och åtgärder som hänförde sig till detta temaområde.

Delegationen för medborgarsamhällspolitik KANE anser att stärkandet av det civila samhällets livskraft är en central del av stärkandet av demokratin, särskilt när utvecklingen av demokratin globalt går i motsatt riktning. Enligt KANE är det beklagligt att man i arbetet med att reformera föreningslagen och i projektet för utveckling och digitalisering av statsunderstödsverksamheten inte nått de mål som sattes upp för dem under denna regeringsperiod. Det är svårt att förutse effekterna av de reformer som påbörjats nu, och KANE hoppas att utvecklingsarbetet fortsätter även under nästa regeringsperiod.

I synnerhet osäkerheten kring finansieringen ökar osäkerheten i den långsiktiga planeringen av medborgarverksamhet och i investeringarna i den. KANE anser att när det gäller att stärka demokratin är investeringar i medborgarnas egen verksamhet och stärkande av resiliensen kritiska. Reformen och utvecklingsarbete kräver ett aktivt deltagande av aktörerna i det civila samhället och att det finns en strategi som aktiverar dem. För KANE är det viktigt att arbetet med att utveckla det civila samhället är förvaltningsövergripande och omfattar alla förvaltningsområden. Även av denna anledning anser KANE att det är viktigt att ta fram en strategi för det civila samhället. Det är bra att programmet tar hänsyn till utvecklingen av nya förfaranden. Samtidigt är det viktigt att beakta att de etablerade formerna av organisationsverksamhet inte förlorar sin betydelse när nya verksamhets- och organiseringsätt börjar användas. Enligt KANE är det för samhället också viktigt att strukturerna för organisationsverksamheten stärker förutsägbarhet och planmässighet.

5 Utveckling av fostran i demokrati och mänskliga rättigheter

5.1 Uppsatta mål

Ett av målen i demokratiprogrammet har varit att trygga tillräckliga kunskaper och förutsättningar för ett jämlikt deltagande. Tabell 9 visar de preliminära effektivitetsmål som fastställdes hösten 2020, i den inledande fasen av arbetet inom demokratiprogrammet.

Tabell 9. Effektivitetsmål som fastställdes i inledningsskedet av arbetet inom demokratiprogrammet för utveckling av fostran i demokrati och mänskliga rättigheter.

Förutsättningarna för deltagande och demokratikunskaper är på en bättre nivå än i nuläget	Elevernas/de studerandes förutsättningar för deltagande och deras kunskaper och färdigheter i demokrati och mänskliga rättigheter är på en bättre nivå än i nuläget.
Genomförandet av läroplanerna har stärkts i fråga om fostran i demokrati och mänskliga rättigheter	Elevernas/de studerandes upplevda delaktighet i skolor och läroanstalter har stärkts. Undervisningspersonalen har nödvändiga kunskaper, färdigheter och verktyg för att genomföra läroplanerna.
Fostran i demokrati och mänskliga rättigheter har fått en etablerad plats i lärarutbildningen och lärarnas fortbildning	Alla lärare och annan undervisningspersonal har bättre kunskaper och färdigheter i demokrati och mänskliga rättigheter än idag. Den nationella samordningen och nätverkssamarbetet har stärkts. Fostran i demokrati och mänskliga rättigheter har fått en etablerad plats i lärarnas grundutbildning och fortbildning på riksnivå.

5.2 Uppföljning av genomförandet av åtgärderna

För att utveckla fostran i demokrati och mänskliga rättigheter har man under regeringsperioden bland annat stärkt perspektivet demokrati och mänskliga rättigheter i lärarnas grundutbildning och fortbildning genom att ta fram undervisningshelheter om ämnet och genom att samla, pilottesta och sprida god praxis för fostran i demokrati och mänskliga rättigheter. Kvaliteten och jämlikheten i småbarnspedagogiken och utbildningen har

förbättrats i omfattande utvecklingsprogram, och utvecklingen av fostran i demokrati och mänskliga rättigheter har stötts genom utrednings-, styrgrupps- och nätverksarbete. Dessutom har bibliotekens roll som forum för fostran i demokrati utvecklats.

Tabell 10 visar med hjälp av trafikljusmodellen genomförandet och läget för de projekt och åtgärder som var inriktade på att utveckla fostran i demokrati och mänskliga rättigheter. I bilaga 1 till rapporten finns en detaljerad redogörelse för genomförandet av demokratiprogrammet.

Tabell 10. Genomförande och läge för de projekt och åtgärder som var inriktade på att utveckla fostran i demokrati och mänskliga rättigheter.

5. Utveckling av fostran i demokrati och mänskliga rättigheter	
Läget 03/2023	Åtgärd eller projekt
GENOMFÖRD	Utveckling av lärarnas grundutbildning och fortbildning (t.ex. undervisningshelter, samarbete)
GENOMFÖRD	Programmen Utbildning för alla och Rätt att kunna samt Kvalitets- och tillgänglighetsprogrammet för gymnasieutbildningen
PÅGÅR	Stöd till arbetet för att utveckla fostran i demokrati och mänskliga rättigheter (styrgruppen)
GENOMFÖRD / PÅGÅR	Insamling och pilottestning av god praxis inom fostran i demokrati och mänskliga rättigheter
PÅGÅR	Ökning av kunskapsbasen om fostran i demokrati och mänskliga rättigheter (VN TEAS)
GENOMFÖRD	Utveckling av bibliotekens roll i demokratiarbetet
PÅGÅR	Nätverkssamarbete kring fostran i demokrati och mänskliga rättigheter

5.3 Allmänna utvecklingstrender och utvärdering av åtgärdernas effektivitet

I bilaga 3 behandlas utvecklingen av de ungas intresse för politik och upplevda möjligheter att påverka i skolan eller läroanstalten under de senaste åren. Bland 18–29-åringarna ökade intresset för politik från 1990-talet till de första åren av 2000-talet. Efter en liten nedgång i intresset därefter ökade intresset igen, men verkar inte längre öka nu. Under åren

2017–2021 förbättrades de ungas möjligheter att påverka i skolor och läroanstalter, särskilt inom yrkesutbildningen. Men från 2019 till 2021 minskade möjligheterna i yrkesläroanstalterna, gymnasierna och grundskolorna.

För att utveckla fostran i demokrati och mänskliga rättigheter har strävan varit att genom åtgärder inom demokratiprogrammet förbättra förutsättningarna för unga och vuxna att delta och påverka. Inom demokratiprogrammet har det också genomförts projekt i syfte att stärka genomförandet av läroplanerna i fråga om fostran i demokrati och mänskliga rättigheter. I samarbete med småbarnspedagogiken, undervisningssektorn, forskare och civilsamhällets aktörer har man bland annat samlat in och pilottestat god praxis i ämnet och tagit reda på nuläget för fostran i demokrati och mänskliga rättigheter inom småbarnspedagogiken, alla utbildningsstadier och lärarutbildningen. Målet har också varit att göra fostran i demokrati och mänskliga rättigheter till en etablerad del av lärarutbildningen och lärarnas fortbildning genom att ta fram undervisningsmoduler som behandlar ämnet och genom att stödja nätverkandet mellan aktörerna. Kvaliteten och jämlikheten inom småbarnspedagogiken, den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet har förbättrats i utvecklingsprogrammen Utbildning för alla och Rätt att kunna samt i Kvalitets- och tillgänglighetsprogrammet för gymnasieutbildningen. Bibliotekens demokratiarbete har utvecklats och utvidgats i Sitras projekthelhet Biblioteken blir forum för folkstyret.

BEDÖMNING AV ÅTGÄRDERNAS EFFEKTIVITET

Arbetsgruppen för beredning och koordinering av demokratiprogrammet bedömde att man i programmet huvudsakligen fokuserat på rätt slags åtgärder, och arbetet bör fortsätta och utvidgas så att det inte bara omfattar barn och unga utan också många andra åldersgrupper. Enligt arbetsgruppens bedömning bör teman som ingår i fostran i demokrati och mänskliga rättigheter även inkluderas i annan utbildning än den formella utbildningen, till exempel i integrationsutbildningen.

Sitra betonar i sin utvärdering den nära kopplingen mellan å ena sidan digital bildning och informationskompetens och å andra sidan fostran i demokrati på alla utbildningsnivåer och som en del av både medborgarnas demokratikompetens och de politikprogram som styr den nationella demokratipolitiken. Enligt Sitra bör vi söka nya sätt att främja digital bildning mer strategiskt än idag, inte bara med hjälp av traditionella bildningsaktörer utan även med hjälp av till exempel företag, organisationer och ömsesidigt lärande. Sitra betonar också bibliotekens roll och betydelse i demokratiarbetet och efterlyser utveckling av bibliotekens verksamhetsförutsättningar ur denna synvinkel i hela landet, så att bibliotekens demokratiarbete lever upp till andan i den år 2017 reviderade bibliotekslagen.

Delegationen för medborgarsamhällspolitik KANE tar i sin utvärdering upp att utöver att det finns flera organisationer och aktörer inom det fria bildningsväsendet som har fostran i demokrati och mänskliga rättigheter som huvuduppgift är medborgarverksamheten i sig en viktig plattform och kanal för fostran i demokrati. Skolornas och läroanstalternas samarbete med medborgaraktörer för att stärka mänskliga rättigheter och ett aktivt medborgarskap kräver en långsiktig strategi och mer undervisning i medborgarverksamhet och organisationsverksamhet i lärarutbildningen.

Bilagor

BILAGA 1 Lägesöversikt. Förverkligandet av projekt och åtgärder med koppling till det nationella demokratiprogrammet (på finska)

Johdanto

Käsillä olevassa raportissa kuvataan hankkeet ja toimenpiteet, joilla kansallisen demokratiaohjelman toimintasuunnitelmassa²⁵ asetettuja tavoitteita on toimeenpantu. Toimenpiteet on jäsennelty ohjelman toimintasuunnitelmassa kuvatusta jaottelusta hieman poikkeavasti seuraaviin viiteen aihealueeseen: 1. edustuksellisen demokratian kehittäminen, 2. osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen, 3. avoimuuden edistäminen ja korruption torjunta, 4. kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistaminen, ja 5. demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen.

Demokratiaohjelman hankkeiden ja toimenpiteiden toteutuminen ja tilanne esitetään aihealuekohtaisesti seuraavan kolmiportaisen luokittelun mukaisesti:

TOTEUTETTU: toimenpide valmis

KÄYNNISSÄ: toimenpide käynnissä

EI TOTEUTUNUT: toimenpide ei toteutunut / käynnistetään myöhemmin

Demokratiaohjelmaan voidaan laskentatavasta riippuen lukea sisältyvän yhteensä noin 79 hanketta tai toimenpidettä. Osa hankkeista on viivästynyt muun muassa koronapandemian vuoksi, mutta valtaosa linjatuista toimenpiteistä on saatu toteutettua tai käynnistettyä suunnitellussa aikataulussa. Kaikista toimenpiteistä on helmikuun 2023 loppuun mennessä saatu valmiiksi 43. Tätä raporttia laadittaessa 32 toimenpidettä edelleen käynnissä. Neljä suunniteltua hanketta tai toimenpidettä jäi tällä hallituskaudella toteutumatta.

25 Oikeusministeriö (2020). [Kansallinen demokratiaohjelma 2025: Toimintasuunnitelma](#).

Tiivistelmä toimenpiteiden tilanteesta

1. Edustuksellisen demokratian kehittäminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
TOTEUTETTU	Aluevaaleja koskeva lainsäädäntö
TOTEUTETTU	Lakimuutokset laitosäänestyksestä varusmieskoulutusta antavissa yksiköissä
TOTEUTETTU	Vaalihäirintään puuttuminen ja vaalivarautumisen parantaminen (Vaalipooli-hanke)
TOTEUTETTU	Kuntavaalien (2021) terveysturvallinen toteuttaminen
TOTEUTETTU	Asiattoman vaalivaikuttamisen tunnistaminen (Elebot-tutkimushanke)
TOTEUTETTU	Koronapandemian vaikutukset kuntavaaleihin 2021 (tutkimushanke)
TOTEUTETTU	Vaalijärjestelmän resilienssin vahvistaminen (selvityshanke)
KÄYNNISSÄ	Vaalitietojärjestelmän uudistamistyö
EI TOTEUTUNUT	Vaalijärjestelmän uudistaminen
TOTEUTETTU	Valtakunnallinen kuntavaaliviestintäkampanja
TOTEUTETTU	Kuntavaalitiedotus- ja -koulutuskampanja maahan muuttaneille
TOTEUTETTU	Vaalitietoaineistot (vaalit.fi)
TOTEUTETTU	Nuorille suunnattu äänestysaktiivisuuskampanja ja viestintäkokeilu (aluevaalit)
TOTEUTETTU	Monikieliset aluevaaliklinikat
TOTEUTETTU	Puoluelain uudistaminen (puolueen perustaminen) ja Puolurekisteri.fi
EI TOTEUTUNUT	Vaalilain uudistaminen (ehdokasasettelu)
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	EU:n vaaleja koskevan lainsäädännön uudistaminen

2. Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
TOTEUTETTU	Hyvinvointialueen osallistumisoikeuksia koskeva lainsäädäntö
KÄYNNISSÄ	Hyvinvointialuealoitetta koskeva verkkopalvelu
KÄYNNISSÄ	Hyvinvointialueiden demokratia- ja osallisuusvalmistelun tukeminen (Demokratia-teemaryhmä)
TOTEUTETTU	Kunnallista ja hyvinvointialueen kansanäänestystä koskeva lainsäädäntö
TOTEUTETTU	Kunnan jäsenten aloiteoikeutta koskeva lainsäädäntö
EI TOTEUTUNUT	Eurooppalaisen kansalaisaloitteen kannattamisen ikärajan laskeminen
TOTEUTETTU	Kansalaispaneeli sananvapaudesta ja maalittamisesta
TOTEUTETTU	Kansalaisraati ilmastotoimista
TOTEUTETTU	Kansalaisten Luontoraati
KÄYNNISSÄ	Lasten ja nuorten digitaalinen raati (Digiraati.fi)
TOTEUTETTU	Demokratiakokeilut 2020 (Sitra)
TOTEUTETTU	Monikieliset suomalaiset ja maahan muuttaneet yhteiskunnallisina vaikuttajina -työryhmä
TOTEUTETTU	Säädösvalmistelun kuulemisen indikaattorit
KÄYNNISSÄ	Suomen ilmastopaneelia ja saamelaista ilmastoneuvostoa koskevat asetukset
KÄYNNISSÄ	Lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen vahvistaminen (Lasten ja nuorten ääni Euroopassa -hanke)
KÄYNNISSÄ	Nuorten osallisuutta ja vaikuttamista edistävä osaamiskeskustoiminta
TOTEUTETTU	Etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten osallisuuden lisääminen (Yhdessä-hanke)
TOTEUTETTU	Lasten ja nuorten kuuleminen ilmastolain valmistelussa
TOTEUTETTU	Dialogit Suomen tulevaisuudesta
TOTEUTETTU	Eurooppa olemme me -keskustelukiertue osana Euroopan tulevaisuuskonferenssia
TOTEUTETTU	Poikkeusajan dialogien sarja
TOTEUTETTU	Erätauko-keskustelut nuorten ja muiden väestöryhmien osallistumisen parantamiseksi
KÄYNNISSÄ	Maahanmuutto-dialogit (Kokonaisvaltaisen maahanmuuttopolitiikan hanke)
TOTEUTETTU	Työkalu kielitaustaltaan erilaisten osallistujien huomioimiseksi keskusteluissa
TOTEUTETTU	Dialogit julkisen hallinnon toimintatavaksi (Avoimen hallinnon strategia)

2. Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Kansallisten dialogien malli, verkkosivut ja järjestäjäverkosto
KÄYNNISSÄ	Hyvin sanottu - kunnioittavasti keskusteleva Suomi -hanke (Yle ja Erätauko-säätiö)
TOTEUTETTU	Rasmin torjuminen ja hyvien väestösuhteiden edistäminen
TOTEUTETTU	Romanien osallisuuden, osallistumisen ja yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän torjuminen
KÄYNNISSÄ	Demokratiaverkkopalveluiden saavutettavuuden kehittäminen
KÄYNNISSÄ	Nuorille suunnattujen osallistumisen verkkopalveluiden uudistaminen
KÄYNNISSÄ	Demokratiapalveluiden ohjausryhmä
KÄYNNISSÄ	Demokratiapalveluiden neuvonta- ja käyttäjätukipalveluiden kehittäminen (selvitys)
TOTEUTETTU	Oikeusministeriön demokratiapalkinto

3. Avoimuuden edistäminen ja korruption torjunta	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
KÄYNNISSÄ	Julkisuuslain ajantasaistaminen
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Avoimuusrekisterilaki ja sähköinen avoimuusrekisteri
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Korruption vastainen toimintaohjelma ja strategia
TOTEUTETTU	Laki valtion virkamieslain muuttamisesta
KÄYNNISSÄ	Ilmoittajansuojeludirektiivin kansallinen täytäntöönpano
EI TOTEUTUNUT	Vaali- ja puolerahoituksen avoimuuden kehittäminen
TOTEUTETTU	Ulkomaista vaalirahoitusta koskeva selvitys
KÄYNNISSÄ	EU-tason poliittisen mainonnan avoimuuden lisääminen
TOTEUTETTU	Avoimuuden lisääminen julkisen hallinnon toiminnassa (Julkisen hallinnon strategia)
TOTEUTETTU	Avoin hallinto -hankkeen Demokratiatunnustus
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	EU:n digipalvelusäädöksen kansallinen täytäntöönpano

4. Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistaminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Yhdistyslain uudistaminen
KÄYNNISSÄ	Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointi -hanke
KÄYNNISSÄ	Vapaaehtoistoiminnan aseman vakiinnuttaminen ikääntyvässä yhteiskunnassa (Vapaa! - Fri! -hanke)
KÄYNNISSÄ	Vapaaehtoistoiminnassa hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen
KÄYNNISSÄ	Osaamisen tunnistamisen valtakunnallisten periaatteiden kehittäminen, pilotointi ja käyttöönotto
TOTEUTETTU	Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten ja kehittymistrendien selvittäminen
TOTEUTETTU	Kansalaisjärjestöakatemia
TOTEUTETTU	Kansalaisyhteiskunnan tilaa ja luottamusta käsittelevät arvioinnit (OECD)
KÄYNNISSÄ	Hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välisen vuorovaikutuksen ja pitkäjänteisen kansalaisyhteiskuntapolitiikan kehittäminen (KANE)
KÄYNNISSÄ	Maahanmuuttajien osallistumisen ja järjestötoiminnan tukeminen (Etno)

5. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
TOTEUTETTU	Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen kehittäminen (mm. opetuskokonaisuudet, yhteistyö)
TOTEUTETTU	Oikeus oppia-, Oikeus osata- sekä Lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelmat
KÄYNNISSÄ	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen tukeminen (ohjausryhmä)
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen koonti ja pilotointi
KÄYNNISSÄ	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevan tietopohjan lisääminen (VN TEAS)
TOTEUTETTU	Kirjastojen roolin kehittäminen demokratiatyössä
KÄYNNISSÄ	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskeva verkostoyhteistyö

Kuvaus kansalliseen demokratiaohjelmaan kytkeytyvistä hankkeista ja toimenpiteistä

1. Edustuksellisen demokratian kehittäminen

Aluevaalit

TOTEUTETTU Eduskunta hyväksyi kesäkuussa 2021 hallituksen esityksen hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi²⁶. **Laki hyvinvointialueesta (611/2021)** tuli voimaan 1.7.2021. Lain tarkoituksena on, että hyvinvointialueen ylimmän päätöksentekokoelimen, aluevaltuuston, valinta suorilla vaaleilla vahvistaa hallinnon kansanvaltaisuutta. Kansanvaltaisuus vahvistuu erityisesti verrattuna aiempiin kuntayhtymiin, joissa kunnan asukkaiden demokraattinen päätöksentekijöitä koskeva valinta oli välillistä. Kuntayhtymien toiminnan siirto aluevaaleilla valitun hyvinvointialueen hallintoon vahvistaa asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia aikaisempaan nähden. Ensimmäiset aluevaalit järjestettiin erillisinä vaaleina 23.1.2022. Aluevaalit toimitetaan vuodesta 2025 lukien samanaikaisesti kuntavaalien kanssa. Vaalien yhdistämisellä tavoitellaan positiivisia vaikutuksia äänestysaktiivisuuteen.

Varusmiesten laitosäänestys

TOTEUTETTU Vaalilain (714/1998) 9 § ja 46 § muutettiin väliaikaisesti²⁷ **varusmiesten ja vapaaehtoista varusmiespalvelusta suorittavien naisten äänestysmahdollisuuksien parantamiseksi**. Lakimuutoksen nojalla vuoden 2021 kuntavaaleissa toimitettiin laitosäänestys Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnissa ja Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavissa yksiköissä. Koronapandemian seurauksena varusmieskoulutuksen aikataulutusta on jouduttu järjestämään osin tavanomaisesta poikkeavalla tavalla. Aikataulutusta koskevat muutokset olisivat saattaneet vaikuttaa joidenkin varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien äänioikeutettujen yhdenvertaisten äänestysmahdollisuuksien toteutumiseen ilman koulutuksen aikataulutuksessa tehtäviä järjestelyitä tai kuljetusten järjestämistä äänestyspaikoille. Laitosäänestyksen toimittaminen varuskunnissa vuoden 2021 kuntavaaleissa mahdollisti varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien varuskunnassa laitosäänestysajankohtana saapuvilla olleiden äänioikeutettujen äänestämisen varuskunnan alueella ilman heille suunnattuja erillisiä kuljetus- ja aikataulujärjestelyitä. Laki

²⁶ HE 241/2020 vp.

²⁷ HE 60/2021 vp.

tuli voimaan 24.5.2021, ja sen voimassaolo päättyi 30.06.2021. Vuonna 2021 oikeusministeriö valmisteli pysyväisluonteisen muutoksen koskien varusmiesten laitosäänestystä²⁸. Laki vaalilain muuttamisesta (1248/2021)²⁹ tuli voimaan 1.1.2022. Varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavat äänioikeutetut voivat lainmuutoksen myötä äänestää laitosäänestyksessä. Vaaleissa toimitetaan laitosäänestys Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnissa ja Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavissa yksiköissä. Laitosäänestys toimitettiin ensimmäisissä aluevaaleissa tammikuussa 2022.

Vaalien turvallisuuden ja resilienssin kehittäminen

TOTEUTETTU Demokratiaohjelman puitteissa toteutettiin 1.12.2020–30.11.2021 Euroopan unionin REC-ohjelman (Rights, Equality and Citizenship) rahoittama **vaaleja ja viranomaisyhteistyötä vahvistava Vaalipooli-hanke**.³⁰ Hankkeen tavoitteena oli edistää viranomaisyhteistyötä ja yhteistyötä sosiaalisen median alustojen kanssa **vaalihäirintään puuttumisessa ja vaalivarautumisen parantamisessa**. Oikeusministeriön vastuulla olleet hankkeen käytännön toiminnot olivat 1) verkkotyökalun toteuttaminen vaaliviranomaisten työn tueksi, 2) viranomaisten ja puolueiden kouluttaminen vapaiden ja oikeudenmukaisten vaalien edistämisestä sekä 3) osallistuminen vaalivarautumiseen liittyvään EU-yhteistyöhön. Hanke myös tuki oikeusministeriön koordinoimaa Vaalivarautumisen yhteistyöryhmää, joka on mm. seurannut vaalihäirintään ja vaalien turvallisuuteen liittyvää kansainvälistä keskustelua ja kehitystä³¹. Puolueille ja viranomaisille on järjestetty koulutukset vaalivarautumisesta ja vaalihäirinnästä ja viranomaisyhteistyötä sosiaalisen median alustojen kanssa on tiivistetty. Verkkoalusta vaaliviranomaisten työn tueksi valmistui loppuvuodesta 2021.³²

TOTEUTETTU Vaalit vaikuttavat keskeisesti siihen, miten hyvin demokraattinen järjestelmä toimii. Koronapandemia on globaalisti vaikuttanut vaalien siirtämisiin ja vaali-järjestelyihin. Suomessa oikeusministeriö ja paikalliset vaaliviranomaiset ovat tehneet lukemattomia **toimia kuntavaalien terveysturvalliseksi toteuttamiseksi Suomessa**. Kuntavaalit siirrettiin vaalilain muutoksella (256/2021) huhtikuusta kesäkuulle 2021, jotta vaalit voitiin järjestää turvallisesti³³. Samalla ennakkoäänestysaikaa pidennettiin kahden viikon mittaiseksi. Myös varusmiehille mahdollistettiin laitosäänestys vaalilain tilapäisellä

28 [HE 181/2021 vp](#)

29 [1248/2021](#).

30 [OM080:00/2020](#). Vaalipooli-hanke.

31 [OM026:00/2020](#). Vaalivarautumisen yhteistyöryhmä.

32 [Vaalit.fi. Vaalipooli](#).

33 [HE 33/2021 vp](#)

muutoksella. Rokoteasetusta (1105/2020) muutettiin niin, että kesäkuun kuntavaalien kotiäänestyksestä huolehtivat vaalitoimitsijat ja laitosäänestyksen toimittaneet vaalivirkailijat voitiin rokottaa koronavirusta vastaan³⁴. Lisäksi oikeusministeriö laati yksityiskohtaiset ohjeet vaaliviranomaisille terveysturvallisten vaalien järjestämisestä³⁵. Vaaliviranomaisille järjestettiin virtuaalisia vaaliklinikoita, joihin osallistui satoja vaalivirkailijoita. Myös äästäjille laadittiin ohjemateriaaleja.

TOTEUTETTU Aalto-yliopisto toteutti oikeusministeriön rahoittaman **Elebot2021-tutkimushankkeen**, jonka tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, miten sosiaalisessa mediassa toimivilla automaattisilla tileillä eli boteilla pyritään vaikuttamaan vaaleihin. Vuonna 2019 eduskunta- ja europarlamenttivaalien alla Aalto-yliopisto toteutti vastaavan Elebot-hankkeen, jossa kerättiin ja analysoitiin vuoden 2019 eduskunta- ja europarlamenttivaaleihin liittyvää Twitterin tuottamaa dataa bottien ja sitä kautta asiattomien vaikutusyritysten tunnistamiseksi. Analyysi toistettiin vuoden 2021 kuntavaalien yhteydessä. Tutkimusraportti³⁶ julkaistiin lokakuussa 2021. Raportin mukaan sekä bottien kaltaisia että pysäytettyjä tilejä esiintyi vuoden 2021 kuntavaalien yhteydessä vähän ja niiden vaikuttavuus jäi matalalle tasolle. Asiassa ei ole tapahtunut suurta muutosta vuoden 2019 eduskuntavaaleihin verrattuna, sillä bottityyppisten tilien määrä ja vaikuttavuus oli myös tuolloin vähäistä. Raportti selvitti myös bottien ja pysäytettyjen tilien yhteyttä erilaisiin mielipidekupliin. Analyysi paljasti, että bottien kaltaiset tilit olivat yleisimpiä kuplissa, joissa kannatetaan perussuomalaisia ja kokoomusta sekä vastustetaan vihreitä ja vasemmistopuolueita. Bottien kaltaiset tilit olivat yleisempiä myös ilmastopolitiikkaan ja maahanmuuttoon kriittisesti kuin positiivisesti suhtautuvien joukossa. Pysäytettyjä tilejä esiintyi kuntavaalien yhteydessä hyvin vähän. Sen sijaan 2019 eduskuntavaalien aikaan pysäytetyt tilit olivat ylliedustettuina niin sanotussa oikeistokuplassa.

TOTEUTETTU Oikeusministeriö käynnisti hankkeen, jossa Aalto-yliopisto ja Turun yliopisto tutkivat **koronapandemian vaikutuksia kesäkuun 2021 kuntavaaleihin**³⁷. Tutkimusraportti³⁸ julkaistiin lokakuussa 2021. Raportin mukaan koronaintensiteetillä ei ollut merkittävää vaikutusta äänestysaktiivisuuteen, ehdokasasetteluun tai valtaan

34 oikeusministerio.fi. [Asetusmuutos: vaalivirkailijoiden rokottaminen voidaan aloittaa](#). Tiedote.

35 Vaalit.fi. [Ohjeita vaaliviranomaisille](#).

36 Xia, Gronow, Kukkonen, Hsuan & Kivelä (2021). [Botit ja informaatiovaikuttaminen Twitterissä vuoden 2021 kuntavaaleissa - ELEBOT-2021-hanke](#).

37 Aalto.fi. [Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti: Poikkeusolojen kuntavaalit näkyivät erityisesti matalasti koulutettujen ja pienituloisten alhaisessa äänestysaktiivisuudessa](#). Verkkouutinen.

38 Tukiainen & al. (2021). Koronan yhteys kuntavaalien äänestyskäyttäytymiseen, ehdokasasetteluun ja valtaan valikoitumiseen. Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti 24.10.2021.

pääsyyn. Sen sijaan ennakkoonäänestysaktiivisuus kasvoi enemmän korkean kuin matalan intensiteetin alueilla. Ennakkoonääntäminen yleistyi etenkin korkean intensiteetin hyvin koulutettujen ja hyvätuloisten joukossa, mutta tutkimuksessa ei löydetty näyttöä siitä, että muutoksilla ennakkoonääntämisessä olisi ollut varsinaista vaikutusta lopulliseen äänestamisaktiivisuuteen eri ryhmissä tai vaalien lopputulokseen. Raportissa esitetyn tulkinnan mukaan ennakkoonääntämisen helpottaminen oli terveysturvallisuuden kannalta hyvä asia, ja se sujui ilman haittoja, koska se ei muuten olennaisesti muuttanut demokraattisen prosessin toimintaa. Tutkimustuloksia hyödynnetään vaalien resilienssin kehittämisessä.

TOTEUTETTU Vaali- ja puoluelainsäädäntöä käsittelevä parlamentaarisen työryhmän esityksen mukaisesti oikeusministeriö asetti syksyllä 2021 työryhmän selvittämään, miten **vaalien resilienssiä voitaisiin jatkossa vahvistaa** erilaisissa kriisitilanteissa. Vaalijärjestelmän resilienssiä koskeva selvitys³⁹ julkaistiin marraskuussa 2022. Selvityksen perusteella jatkokehitetään vaalijärjestelmän resilienssiä.

KÄYNNISSÄ Vaalitietojärjestelmä on tärkeä tietoturvallisuuden, sekä vaalien joustavan toimeenpanon kannalta. Nykyinen vaalitietojärjestelmä on saavuttamassa teknisen elinkaarensa loppua. **Vaalitietojärjestelmän uudistamistyö** on käynnistetty oikeusministeriössä syksyllä 2022 ja uusi järjestelmä on tarkoitus ottaa käyttöön vuoden 2027 eduskuntavaaleissa.⁴⁰

EI TOTEUTUNUT Valtioneuvosto asetti helmikuussa 2020 demokratiaohjelman yhteyteen parlamentaarisen työryhmän selvittämään vaalilain, puoluelain ja vaalirahoituslain sekä tarvittaessa muuta poliittista toimintaa koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita. Työryhmä ei päässyt yhteisymmärrykseen **vaalijärjestelmän kehittämisestä**. Työryhmä kuitenkin linjasi mietinnössään⁴¹, että vaalijärjestelmän uudistamisen vaihtoehdoista tulee koota kattava vertailu seuraavan hallituskauden hallitusohjelmaa varten, jotta eduskunnan lausumassa (EK 14/2015 vp) todettuihin tarpeisiin voidaan vastata. Työssä tulisi pyrkiä laajaan parlamentaariseen konsensukseen ja selvitystyöhön on varattava riittävät resurssit.

39 Rekola (2022). [Vaalijärjestelmän resilienssi](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:14.

40 [OM060:00/2022](#). Vaalitietojärjestelmän uudistaminen.

41 Oikeusministeriö (2022b). [Parlamentaarisen vaalityöryhmän loppuraportti](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:6.

Vaalitiedotus

TOTEUTETTU Oikeusministeriö, valtioneuvoston kanslia ja Huoltovarmuuskeskus käynnistivät 20.5.2020 yhteisen **valtakunnallisen viestintäkampanjan**, jonka teemana oli ”Suomessa on luotettavat vaalit – Käytä ääntäsi”. Kuntavaalien alla toteutettu kampanja kannusti käyttämään demokraattista oikeutta äänestää vaaleissa sekä rohkaisi keskustelemaan, osallistumaan ja antamaan tilaa toisten mielipiteille. Kampanjan tarkoituksena oli torjua mahdollista vaaleihin liittyvää disinformaatiota muistuttamalla medialukutaidon tärkeydestä ja ohjaamalla luotettavan viranomaistiedon äärelle. Kampanja myös muistutti terveysturvallisuudesta äänestettäessä. Kampanjan kasvoina olivat toimittaja Pirjo Nuotio, hyvän tekijä Heikki Hursti, näyttelijä Sara Parikka ja koripallomaajoukkueen päävalmentaja Henrik Dettmann. Viestintäkampanja näkyi laajasti televisiossa, radiossa, verkossa ja printtimediassa. Kampanja toteutettiin kaksikielisenä, ja siinä käytettiin myös englantia sekä yleisimmin Suomessa puhuttuja vieraita kieliä.

TOTEUTETTU Oikeusministeriö, Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) ja maahanmuuttajajärjestöjen kattojärjestö Moniheli ry tuottivat vuoden 2021 kuntavaalien yhteydessä yhteisen **vaalitiedotus- ja koulutuskampanjan maahan muuttaneille**. Kampanjan tavoitteena oli levittää tietoa vaaleista, puolueista ja terveysturvallisesta äänestämisestä järjestöverkostojen kautta⁴². ETNO tuotti lisäksi vaalimateriaaleja vieraskielisille tavoitteenaan lisätä tietoa kuntavaaleista. Materiaalit tuotettiin suomen ja ruotsin kielen lisäksi Suomessa viidellä yleisemmin puhutulla vieraalla kielellä (englanti, venäjä, viro, arabia ja somali). Visuaalisten materiaalien avulla monikielisiä kuntalaisia kannustettiin vaikuttajiksi ja äänestäjiksi vuoden 2021 kuntavaaleissa. Aineistot tukevat kansallisen demokratiaohjelman tavoitetta lisätä maahanmuuttajien ja monikielisten kuntalaisten äänestysaktiivisuutta ja asettumista ehdolle kuntavaaleissa.⁴³ Järjestöt, kunnat ja vaikuttajat voivat hyödyntää aineistoja ja lisätä niiden avulla tietoa kuntavaaleista ja vaikuttamisesta kunnissa.

TOTEUTETTU Oikeusministeriö tuotti aikaisempien vaalien tapaan vuoden 2021 kuntavaalien yhteydessä laajoja **vaalitietoaineistoja vaalit.fi-sivustolle**. Ne sisältävät mm. vaalitietoa yli kahdellakymmenellä kielellä sekä selkokielisiä ja audiovisuaalisia aineistoja. Lisäksi tuotettiin materiaaleja näkö- ja kuulovammaisille. Kaikille **ensi kertaa äänestävälle nuorille ja ensimmäistä kertaa äänioikeuden saaneille maahan muuttaneille** lähetettiin kirje äänioikeudesta ja äänestämisestä. Lisäksi oikeusministeriö järjesti 2.6.2021 ensimmäistä kertaa Jodel-keskustelufoorumin Kysy mitä tahansa -tapahtuman

⁴² [Kaikkien Vaalit 2021 -kampanjan Facebook-sivu](#).

⁴³ [oikeusministerio.fi](#). [ETNO - materiaalit](#).

yhteistyössä Jodelin kanssa nuorten äänestäjien tavoittamiseksi. Tilaisuudessa Jodelin käyttäjien eli jodlaajien oli mahdollista kysyä kuntavaaleihin liittyviä kysymyksiä oikeusministeriön vaaliasiantuntijoilta.⁴⁴

TOTEUTETTU Vuoden 2022 aluevaalien yhteydessä oikeusministeriö rahoitti **nuorille suunnatun äänestysaktiivisuuskampanjan** (toteuttaja Allianssi ry). Kampanjan tavoitteena oli nostaa nuorten äänestysaktiivisuutta jakamalla tietoa aluevaaleista ja innostamalla nuoria käyttämään ääntään. Lisäksi kaikille nuorille ensi kertaa äänestävälle lähetettiin aluevaaleista ja äänestämisestä kertova kirje. Aluevaalien yhteydessä oikeusministeriö, valtioneuvoston kanslia ja Turun yliopisto toteuttivat myös viestintäkokeilun, jossa satunnaisotannalla valituille 18–29-vuotiaille äänioikeutetuille lähetettiin **tekstiviestimuistutuksia äänestysaktiivisuuden tukemiseksi** (n. 51 000 viestiä). Turun yliopisto on tehnyt aiheesta rekisteripohjaisen tutkimuksen, jossa selvitetään, oliko kampanjalla vaikutusta nuorten äänestyskäyttäytymiseen. Tutkimusraportti⁴⁵ julkaistiin tammikuussa 2023. Tutkimus osoitti, että tekstiviestit lisäsivät nuorten äänestysaktiivisuutta noin prosenttiyksikön verran. Yhtä suuri vaikutus havaittiin myös viestin saaneiden nuorten kanssa samassa kotitaloudessa asuvien äänestysaktiivisuudessa. Tekstiviestin vaikutus oli suhteellisesti suurempi niillä nuorilla, jotka äänestävät harvemmin. Myös nuorten äänestäjien aktiivisuus suhteessa vanhempiin äänestäjäryhmiin nousi.

TOTEUTETTU Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) järjesti vuoden 2022 aluevaalien yhteydessä **monikielisiä vaaliklinikoita**. Tavoitteena oli lisätä maahan muuttaneiden ja monikielisten aktiivien, sekä maahan muuttaneita tavoittavien viranomaisten, järjestöjen ja oppilaitosten tietoa aluevaaleista, maahan muuttaneiden osallistumisoikeuksista vaaleissa, hyvinvointialueiden tehtävistä, ja keinoista puuttua vihapuheeseen ja häirintään, sekä vaalihäirintään.

Puolueen perustaminen ja ehdokasasettelu

TOTEUTETTU Puolueen perustamisen **sujuvoittamiseksi** puoluelakia (10/1969) on muutettu niin, että puolueen rekisteröimiseen tarvittavat kannatusilmoitukset voidaan kerätä verkossa. Puolurekisteri.fi-verkkopalvelu avattiin tammikuussa 2021. Toistaiseksi viisi puoluetta on kerännyt palvelun avulla rekisteröintiin vaadittavat 5000 kannatusilmoitusta. Palvelussa oli vuonna 2021 yli 200 000 vierailua ja vuonna 2022 lähes 100 000

44 oikeusministerio.fi. [Oikeusministeriö mukana mobiilisovellus Jodelin kuntavaaliaiheissa tilaisuudessa](#). Uutinen.

45 oikeusministerio.fi. [Kokeilu: Tekstiviestit kannustivat nuoria äänestämään vaaleissa](#). Tiedote.; Hirvonen & al. (2023). [Who is mobilized to vote by short text messages? Evidence from a nationwide field experiment with young voters](#). Aboa Centre for Economics. Discussion paper No. 157. Turku, January 2023.

vierailua. Vuonna 2022 palvelussa tehtiin (21.11.2022 mennessä) yhdeksän uutta puoluehakemusta ja puolerekisteriin merkittiin kaksi uutta puoluetta. Molemmat hakemukset on tehty palvelussa. Sähköisten kannatusilmoitusten lukumäärä vuonna 2022 (8.12.2022 mennessä) oli reilut 9800. Paperisia kannatusilmoituksia toimitettiin tarkastettavaksi noin 1000.

EI TOTEUTUNUT Hallitus antoi marraskuussa 2022 eduskunnalle esityksen⁴⁶ vaalilain muuttamiseksi siten, että nykyistä **monipuolisemmat erilaiset demokraattiset päätöksentekotavat ehdokkaiden asettamisessa vaaleihin** olisivat mahdollisia. Muutoksella joustavoitettaisiin jäsenäänestystä koskevia sääntöjä ja annettaisiin puolueiden säännöille ehdokkaiden asettamisessa suurempi painoarvo. Eduskunta ei ehtinyt käsitellä hallituksen esitystä istuntokaudellaan, joten asian käsittely siirtyy seuraavalle eduskuntavaalikaudelle.

EU:n vaaleja koskeva lainsäädäntö

TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ Euroopan komissio julkaisi 25.11.2021 lakiehdotuksia **EU:n vaaleja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi** (ns. vaalipaketti). Ehdotukset ovat osa komission joulukuussa 2020 julkistamaa Euroopan demokratiatoimintasuunnitelmaa. Paketti sisältää komission tiedonannon vaalien eheyden suojelemisesta ja demokraattisen osallistumisen edistämisestä⁴⁷, asetusehdotuksen poliittisen mainonnan avoimuudesta ja kohdentamisesta⁴⁸, ehdotuksen ns. Euroopan tason puolueasetuksen muuttamiseksi⁴⁹ sekä ehdotukset ns. liikkuvien EU:n kansalaisten äänioikeudesta ja vaalikelpoisuudesta europarlamenttivaaleissa ja paikallisvaaleissa annettujen direktiivien muuttamiseksi⁵⁰. Valithoneuvoston kannat on esitelty U-kirjelmissä eduskunnalle.⁵¹ Vaalipakettia on käsitelty neuvoston työryhmässä vuoden 2022 aikana. Neuvottelut jatkuvat EU:n toimielimissä. Euroopan tason poliittisia puolueita ja säätiöitä koskeva ehdotus on edennyt trilogivaiheeseen syksyllä 2022. Poliittisen mainonnan avoimuutta koskeva neuvoston yleisnäkemyksen hyväksyttiin 13.12.2022. Komission tavoitteena on saattaa vaalipakettiin sisältyvä lainsäädäntö voimaan ennen vuoden 2024 europarlamenttivaaleja.

46 [HE 254/2022 vp](#).

47 [COM\(2021\)730](#). Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Vaalien luotettavuuden suojeleminen ja demokraattisen osallistumisen edistäminen.

48 [COM\(2021\)731](#). Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus poliittisen mainonnan läpinäkyvyydestä ja kohdentamisesta.

49 [COM\(2021\)734](#), alkup. 1141/2014 (ns. puolueasetus).

50 [COM\(2021\)732](#), alkup. 93/109/EC; [COM\(2021\)733](#), alkup. 94/80/EC.

51 [U 73/2021 vp](#); [U 74/2021 vp](#) sekä [U-jatkokirje UJ 24/2022 vp](#)

2. Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen

Hyvinvointialueen osallistumisoikeudet

TOTEUTETTU Eduskunta hyväksyi kesäkuussa 2021 hallituksen esityksen eduskunnalle **hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta** koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi⁵². Hyvinvointialueesta annettu laki (611/2021) tuli voimaan 1.7.2021. Uuden lain mukaan kansalaiset saavat hyvinvointialueilla vastaavanlaiset osallistumisoikeudet kuin kunnissa, ja hyvinvointialueiden tulee perustaa vastaavanlaiset vaikuttamistoimielimet kuin kunnissa (mm. vanhus- ja vammaisneuvostot ja nuorisovaltuustot). Laissa hyvinvointialueesta säädetään myös hyvinvointialueen aloiteoikeudesta ja neuvoa-antavasta kansanäänestyksestä.

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriö aloitti keväällä 2022 **hyvinvointialuealoitetta koskevan verkkopalvelun** hankinnan. Palvelu on tarkoitus avata loppuvuodesta 2023.

KÄYNNISSÄ Sitra käynnisti syksyllä 2021 yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön, valtiovarainministeriön ja oikeusministeriön kanssa **Demokratia-teemaryhmän**⁵³ **tuke- maan hyvinvointialueiden demokratia- ja osallisuusvalmistelua**. Teemaryhmä auttaa hyvinvointialueita luomaan osallistumisen rakenteille pohjan, joka mahdollistaa uusien vaikuttamisen tapojen käyttöönoton ja kytkemisen päätöksentekoon. Ryhmään kuuluvat hyvinvointialueiden asukkaiden osallistumisesta ja demokratiasta vastaavat viranhaltijat ja se on osa sosiaali- ja terveysministeriön hyvinvointialueiden toimeenpanoa tukevaa Johtaminen ja osaaminen -teeman kokonaisuutta. Demokratia-teemaryhmä jatkaa työtään vuoden 2023 loppuun.

Kunnallinen ja hyvinvointialueen kansanäänestys

TOTEUTETTU Heinäkuussa 2021 voimaan tulleessa hyvinvointialuelaisissa (611/2021) säädetään **hyvinvointialueen neuvoa-antavasta kansanäänestyksestä** (31 §). Kansanäänestyksen järjestämisestä päättää aluevaltuusto. Vähintään 3 prosenttia hyvinvointialueen 15-vuotiaista asukkaista voi tehdä aloitteen kansanäänestyksen toimittamisesta. Kansanäänestyksen tarkemmat toimittamissäännökset sisällytettiin kunnallisissa neuvoa-antavissa kansanäänestyksissä noudatettavasta menettelystä annettuun lakiin (656/1990) siten, että lain nimi muutettiin käsittämään sekä kunnan että hyvinvointialueen kansanäänestykset, ja hyvinvointialueen kansanäänestyksen säännökset ovat vastaavia kuin kunnan kansanäänestyksen säännökset. Lisäksi molempia kansanäänestyksiä koskien tehtiin

52 HE 241/2020 vp.

53 Sitra.fi. [Asukasosallistuminen hyvinvointialueilla](#).

seuraavat uudistukset menettelyyn: kansanäänestys voidaan toimittaa aluevaalien ja kuntavaalien yhteydessä, kansanäänestysaloitteen tekemistä koskevaa säännöstä modernisoitiin, kirjeäänestysasiakirjojen palauttamisen ja tarkastamisen määräaika pidennettiin ja menettelyä kevennettiin siten, että hyvinvointialue tai kunta voi halutessaan päättää kansanäänestyksen järjestämisestä pelkästään kirjeäänestyksenä (vrt. perussääntely, jossa äänestys toimitetaan kirjeäänestyksenä ja äänestyspäivän äänestyksenä).

Kunnan jäsenten aloiteoikeus

Hallituskauden aikana on selvitetty **kuntapolitiikan kokonaisuudistustarpeita**. Kuntien tehtävät tulevaisuudessa keskittyvät etenkin osaamisen, kulttuurin ja elinvoiman edistämiseen sekä elinympäristön, demokratian ja paikallisuuden kehittämiseen. Selvitys peräänkuuluttaa jatkossa yhteistä tulevaisuuden kuvaa ja pitkäjänteisyyttä kuntapolitiikan kehittämiseen.⁵⁴

TOTEUTETTU Kuntalain (410/2015) kokonaistarkastelun seurauksena⁵⁵ **kuntalain aloiteoikeutta koskevia säännöksiä muutettiin**. Muutoksen myötä kuntalain 23 pykälässä ei enää säädetä kahden prosentin kannatuksen keränneiden aloitteiden käsittelyn kuuden kuukauden määräajasta. Jatkossa kaikki kunnassa vireille tulleet aloitteet tulee käsitellä toimivaltaisessa kunnan viranomaisessa ilman aiheetonta viivytystä. Aloiteoikeutta laajennettiin siten, että aloiteoikeus on myös kunnassa kiinteää omaisuutta omistavilla tai hallitsevilla. Aloiteoikeus kuuluu kaikille kuntalain 3 pykälässä tarkoitetuille kunnan jäsenille. Kunnat vastaavat aloitteiden käsittelystä kunnassa. Laki kuntalain muuttamisesta (419/2021) tuli voimaan 26.5.2021. Kuntien hallintosäännöt oli saatettava 90 pykälän mukaiseksi vuoden 2021 loppuun mennessä.

Kansalaisaloite ja eurooppalainen kansalaisaloite

EI TOTEUTUNUT Parlamentaarisen vaalityöryhmän yhtenä tehtävänä oli laatia ehdotus **kansalaisaloitteen ja eurooppalaisen kansalaisaloitteen allekirjoittamisen ikärajasta** nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi ja arvioida tarpeet kansalaisaloitejärjestelmän kehittämiseksi myös muilta osin. Työryhmän työn tueksi oikeusministeriö selvitti lasten ja nuorten näkemyksiä osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyvistä kysymyksistä Nuortenideat.fi-verkkopalvelussa julkaistun avoimen kyselyn sekä nuorten

⁵⁴ [vm.fi. Kuntapolitiikka tarvitsee pitkäjänteisyyttä – kunnat vahvuutta kestävän tulevaisuuden johtamiseen](#). Tiedote.

⁵⁵ [HE 242/2020 vp](#).

digitaalisten raatien ja työpajojen avulla⁵⁶. Oikeusministeriö valmisti hallituksen esityksen⁵⁷, jossa esitettiin EU-kansalaisaloitteen kannattamisen ikärajan laskemista 16 vuoteen. Hallituksen esitys annettiin eduskunnalle marraskuussa 2022. Eduskunta ei kuitenkaan ehtinyt käsitellä hallituksen esitystä istuntokaudellaan, joten asian käsittely siirtyy seuraavalle eduskuntavaalikaudelle.

Kansalaisraadit ja -paneelit

Kansalaispaneeli on esimerkki demokraattisesta innovaatiosta, puntaroivasta kansalaiskeskustelusta, jossa joukko tavallisia kansalaisia keskustelee syvällisen perehtymisen jälkeen yhteiskunnallisesta kysymyksestä ja tuottaa suosituksia päätöksentekijöille tai laajemmalle äänestäjäkunnalle. Puntaroivien kansalaiskeskustelujen osallistujat valitaan usein satunnaisotannon kautta.

TOTEUTETTU Oikeusministeriö ja valtiovarainministeriö tilasivat Åbo Akademilta vuonna 2021 kansalaispaneelin järjestämisen. **Paneelin tehtävänä oli puntaroida toimenpiteitä sananvapauden edistämiseksi ja maalittamisen ehkäisemiseksi.** Kansalaispaneeliin lähetettiin kutsu 3 000:lle satunnaisesti valitulle täysi-ikäiselle Suomessa asuvalle henkilölle, ja paneeliin osallistui vapaaehtoisten joukosta 29 henkilöä. Paneelissa olivat edustettuina eri väestöryhmät ja maakunnat. Kansalaispaneeli kokoontui virtuaalisesti yhden illan ja kahden kokonaisen päivän ajan, perehtyi huolellisesti aihetta koskevaan taustatietoon sekä kuuli sananvapauteen, vihapuheeseen ja maalittamiseen perehtyneitä asiantuntijoita. Kansalaispaneelin jäsenet keskustelivat pienryhmissä ja muodostivat kannanottonsa koulutettujen moderaattorien avustuksella. Kansalaispaneeli korostaa kannanotossaan vihapuheen ja maalittamisen näkyväksi tekemistä, määritelmien selkeyttä ja niihin pohjautuvaa kansalaisviestintää, rangaistusten oikeasuhtaisuutta, ennaltaehkäisyä, resurssien riittävyyttä sekä verkkoalustojen vastuuta. Kansalaispaneeli esittää yhteensä 25 toimenpidettä vihapuheen ja maalittamisen ehkäisemiseksi. Kansalaispaneelin johtopäätökset ja suositukset julkaistiin hankkeen loppuraportissa⁵⁸, joka luovutettiin kuntaministeri Sirpa Paaterolle 25.3.2021. Kansalaispaneelin tuloksia voidaan hyödyntää ministeriöiden valmistelutyössä sekä OECD:n maa-arvioinnissa kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistamisesta.

56 oikeusministerio.fi. [Kysely nuorille kansalaisaloitteen ikärajasta, osallistumisesta ja demokratiasta](#). Tiedote.

57 HE 254/2022 vp.

58 Jäske, Sormunen, Schauman, Sirén, Weckman & Rapeli (2021). [Kansalaispaneeli sananvapaudesta. Suosituksia toimista, joita Suomessa pitäisi ottaa käyttöön julkisissa ammateissa toimivien henkilöiden suojelemiseksi vihapuheelta sekä vapaan mielipiteenilmaisun turvaamiseksi.](#)

TOTEUTETTU Kansalaisten näkemyksiä ja kehitysehdotuksia päästövähennystoimista käsiteltiin ympäristöministeriön järjestämässä **ilmastotoimia arvioineessa kansalaisraadissa**⁵⁹, joka kokoontui verkossa huhtikuussa 2021. Raadin osallistujat rekrytoitiin 8 000:lle satunnaisesti valitulle suomalaiselle lähetetyllä kyselyllä. Vapaaehtoiseksi ilmoittautuneista tutkijat muodostivat raatiin kutsuttavan joukon satunnaisotannan ja kiintiöinnin avulla siten, että raadissa olivat mahdollisimman hyvin edustettuina eri väestöryhmät iän, sukupuolen, asuinpaikan ja koulutustaustan suhteen. Raadin tehtävänä oli arvioida vuoteen 2035 ulottuvan uuden ilmastosuunnitelman piiriin kuuluvien toimien oikeudenmukaisuutta ja vaikuttavuutta sekä muodostaa aiheesta julkilausuma. Raati keskusteli erityisesti kansalaisia koskevista asumisen, liikkumisen ja ruoan päästövähennystoimista. Keskustelun pohjana oli ympäristöministeriön laatima toimenpidelista, joka sisälsi 14 ilmastosuunnitelman piiriin kuuluvaa mahdollista toimenpidettä. Raadin julkilausuma on puntaroitu kansalaismielipide siitä, kuinka toimet voitaisiin toteuttaa siten, että ne ovat mahdollisimman vaikuttavia, mutta samalla kohtelevat kansalaisia oikeudenmukaisesti. Julkilausuma sisältää raadin arvion ehdotettujen toimenpiteiden reunaehdoista vaikuttavuuden ja oikeudenmukaisuuden näkökulmista sekä raadin esittämiä uusia ja täydentäviä toimenpide-ehdotuksia. Raadin tilasi ilmastopolitiikan pyöreä pöytä yhdessä ympäristöministeriön kanssa, ja sen toteuttivat Turun yliopiston tutkijat.

TOTEUTETTU Ympäristöministeriö kutsui keväällä 2022 koolle **kansalaisten Luontoraadin**⁶⁰ tukemaan luonnon monimuotoisuusstrategian ja sen toimintaohjelman valmistelua. Kutsu raatiin lähetettiin satunnaisotannalla valituille 5 000 suomalaiselle. Luontoraatiin valittiin kiinnostuksensa ilmoittaneiden vapaaehtoisten joukosta 60 henkeä siten, että raadin kokoonpano heijasteli mahdollisimman hyvin Suomen väestöä ennalta määrättyjen kiintiöintiperusteiden suhteen. Kiintiöinnin perusteina käytettiin ikää, sukupuolta, asuinpaikkaa ja koulutustaustaa. Raadin keskustelujen pohjalta syntyi tilannekuva ja yhteenveto raadin mielestä luontokadon kannalta keskeisimmistä toimenpiteistä. Luontoraati toimi avauksena uudenlaiseen kansalaisosallistumiseen luontokadon pysäyttämiseen liittyvässä strategiavalmistelussa, jonka tavoitetaso edellyttää koko yhteiskunnan mukanaoloa. Luontoraati edisti yhtäältä kansalaisten näkemysten välittämistä strategian ja sen toimintaohjelman valmistelun tueksi, sekä toisaalta laajemmin uusien osallistumismahdollisuuksien ja puntaroivan kansalaiskeskustelun kehittämistä luontopolitiikkaan liittyen.

59 ym.fi. [Kansalaisraati laati julkilausuman ilmastotoimien oikeudenmukaisuudesta](#). Tiedote.

60 ym.fi. [Luontoraati](#).

KÄYNNISSÄ Tampereen yliopiston ALL-YOUTH -tutkimushankkeessa⁶¹ on kehitetty vuosina 2018–2023 **nuorille räätälöidyn Digiraati-verkkopalvelun prototyyppiä**. Digiraadin tavoitteena on tarjota kaikille nuorille (16–25 v) turvallinen, motivoiva ja helpokäyttöinen digitaalinen kanava keskustella yhteiskunnallisista asioista ja saada positiivisia osallistumisen kokemuksia. Lisäksi tavoitteena on tarjota virkamiehille tehokas ja valtakunnallisesti kattava väylä kuulla nuorten mielipiteitä, tukea sekä valtakunnallisen että paikallisen tason vaikuttamista, ja kehittää avoin alusta, joka on räätälöitävissä myös kuntien ja muiden organisaatioiden käyttöön. Oikeusministeriö pilotoi Digiraati-prototyyppiä vuonna 2021 mm. rasismien vastaisen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelman valmistelussa sekä parlamentaarisen vaalityöryhmän työskentelyyn liittyvissä teemoissa yhteistyössä järjestöjen ja muiden ministeriöiden kanssa. Huhtikuussa 2022 **oikeusministeriö avasi prototyypin pohjalta kehitetyn, erityisesti nuorille suunnatun digitaalisen kansalaisraadinn (digiraati.fi)** osana ylläpitämiään demokratiaverkkopalveluja. Digiraati.fi-palvelun kehittämistä ovat rahoittaneet opetus- ja kulttuuriministeriö sekä kansallinen lapsistrategia. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten digitaalisen osallistumisen tukemiseksi on luotu tukirakenne yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön, nuorten osallisuuden osaamiskeskuksen, kansallisen lapsistrategian ja kansalaisjärjestöjen kanssa. Digiraati-toimintamallin kehittäminen on osa opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa osaamiskeskustoimintaa. Vuonna 2022 järjestettiin 25 digiraatia, joiden avulla on pystytty tavoittamaan myös heikommassa asemassa olevia lapsia ja nuoria ja tuomaan heidän ääntään kuuluviin yhteiskunnassa. Palvelun pilotointia ja kehittämistä sekä toimintamallin kehittämistä lasten ja nuorten osallistumisen tukemiseksi jatketaan vuonna 2023 yhteistyössä em. toimijoiden kanssa⁶².

Valmistelun avoimuus ja sidosryhmien osallistumismahdollisuudet

TOTEUTETTU Demokratiatoimintasuunnitelmassa linjattiin, että demokratiainnovaatioiden ja uusien osallistumismuotojen kokeiluja tuetaan kunnissa ja maakunnissa yhteistyössä Sitran kanssa. **Sitra Demokratiakokeilut 2020 -hankkeella** tavoiteltiin demokratiaa vahvistavia innovatiivisia yhteishankkeita, joilla edistetään demokraattista osallisuutta, osallistumista ja vuoropuhelua⁶³. Kuudella paikkakunnalla toteutetuilla kokeiluilla on pyritty vahvistamaan erityisesti niiden väestöryhmien osallistumista ja osallisuutta, jotka ovat syrjäytyneet tai vaarassa syrjäytyä demokraattisesta osallistumisesta. Osana kokeiluja on julkaistu vaikuttamisoppaita ja -videoita muun muassa

61 allyouthstn.fi. [ALL-YOUTH-tutkimushankkeen verkkosivut](#).

62 OM054:00/2022. Digiraati-toimintamalli lasten ja nuorten verkko-osallistumisen tueksi.

63 Sitra.fi. [Demokratiakokeilut 2020 -hanke](#).

vieraskielisten ja nuorten osallistamisesta. Kokeilujen tuloksia on arvioitu ja tutkijaryhmä on antanut suosituksia siitä, miten tuloksia voisi laajemmin jalkauttaa. Arviointi, suositukset, oppaat ja muut tukimateriaalit julkaistiin 1.6.2021 käsikirjan muodossa⁶⁴.

TOTEUTETTU Oikeusministeriön yhteydessä toimiva etnisten suhteiden neuvottelukunta asetti **Monikieliset suomalaiset ja maahan muuttaneet yhteiskunnallisina vaikuttajina -työryhmän** ajalle 1.11.2021–31.12.2022. Työryhmän tehtävänä oli lisätä ymmärrystä monikielisten ja maahanmuuttajien yhteiskunnallisen vaikuttamisen esteistä, ratkaisuksista, toimijoista sekä tarvittavista resursseista. Työryhmä laati **asiantuntijaraportin ja suositukset koskien vaaliosallistumista sekä yhdenvertaista osallistumista vaalien välillä**⁶⁵. Raportin suositukset koskevat muun muassa selko- ja monikielisen viestinnän lisäämistä, maahan muuttaneiden ja monikielisten suomalaisten järjestöjen roolin tunnistamista sekä yhdenvertaisuutta edistävää viranomaistoimintaa. Raportin suositukset on otettu huomioon demokratian edistämistä koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen⁶⁶ valmistelussa. Raportin suositusten mukaisesti aiheesta lisätään myös tutkimustietoa: oikeusministeriö koordinoi vuosina 2023–2025 VN-TEAS hanketta⁶⁷, jossa luodaan tutkimukseen perustuva ajantasainen kokonaiskuva vieraskielisen ja ulkomaalaistaustaisen väestön yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Hankkeessa selvitetään myös, miten valtio, hyvinvointialueet ja kunnat ovat panostaneet jo tunnistettujen osallistumisen esteiden purkamiseen. Tutkimustuloksia ja niihin perustuvia johtopäätöksiä voidaan hyödyntää valtionhallinnossa tiedolla johtamisessa ja yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien edistämässä vaikuttavasti.

TOTEUTETTU Osana paremman sääntelyn toimintaohjelmaa on kehitetty **säädösvalmistelun kuulemisen indikaattorit**. Hankkeen toteuttivat Itä-Suomen yliopisto ja Frisky & Anjoy Oy VN-TEAS-rahoituksella⁶⁸. 2.3.2023 julkaistussa tutkimusraportissa⁶⁹ on selvitetty hyvän lainvalmistelun keskeisiä ominaisuuksia ja laadittu ehdotus lainvalmistelun laatua mittaavista indikaattoreista. Näiden toimenpiteiden avulla arvioitiin

64 Kallioniemi & Vahti (2021) *Miten demokratiaa kokeillaan? Käsikirja demokratiakokeilujen toteuttamiseen ja osallisuuden vahvistamiseen nopeasti muuttuvassa maailmassa*.

65 Seikkula & Moury (toim.) (2021). *Korjataan maahanmuuttaneiden ja monikielisten suomalaisten demokratiavaje: Työryhmän raportti ja suositukset*.

66 Oikeusministeriö (2022c). *Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla*. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:40.

67 tietokayttoon.fi. *VN-TEAS 2023 tutkimushanke: ulkomaalaistaustaisten ja vieraskielisten suomalaisten yhteiskunnallinen osallistuminen*.

68 Tietokayttoon.fi. *Kohti laadukasta lainvalmistelua*.

69 Uusikylä, P. & al. (2023). *Kohti laadukasta lainvalmistelua: Lainvalmisteluprosessin laatuindikaattorit*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:13.

lainvalmisteluprosessin nykytilaa, vahvuuksia, heikkouksia ja niiden syitä sekä laadittiin kuusi kehittämissuositusta lainvalmisteluprosessin kehittämiseksi. Lainvalmisteluprosessin laatua käsittelevä kansainvälinen tutkimus on raportin mukaan vähäistä ja kotimainen tutkimus on pistemäistä ja sattumanvaraista. Raportissa todetaan, että lainvalmisteluprosessin laadusta ei ole saatavilla kattavaa ja luotettavaa seurantatietoa. Raportissa suositellaan, että säädöshankkeiden tietokantojen tai järjestelmien tietovarantoja tulee kehittää lainvalmistelun laadun seurannan parantamiseksi. Pilotoidut barometrit osoittivat, että eniten kehitettävää on lainvalmisteluprosessin resursoinnissa, johtamisessa, prosessien suunnittelussa ja vaikutusten arvioinnissa. Lisäksi sidosryhmät toivoivat, että kuulemis- ja osallisuuskäytäntöjen vuorovaikutuksellisuutta kehitettäisiin enemmän.

KÄYNNISSÄ 1.7.2022 voimaan tulleen uudistetun ilmastolain nojalla valmistellaan kahta valtioneuvoston asetusta, jotka on tarkoitus antaa keväällä 2023. Lain mukaista tieteellistä asiantuntijaelintä, **Suomen ilmastopaneelia**, koskevassa asetuksessa annettaisiin tarkempia säännöksiä muun muassa ilmastopaneelin kokoonpanosta ja jäsenten valinnasta. Tieteen ja politiikan välistä vuoropuhelua edistävä Ilmastopaneeli saa asetuksen myötä lakisääteisen aseman. Saamelaisten oikeuksien kannalta keskeisiä kulttuurisia ja muita kysymyksiä tunnistavaa asiantuntijaelintä, **saamelaista ilmastoneuvostoa**, koskevassa asetuksessa annettaisiin puolestaan tarkempia säännöksiä muun muassa neuvoston tehtävistä, kokoonpanosta ja toimikaudesta. Saamelaisen ilmastoneuvoston perustaminen on myös kansainvälisesti merkittävä uudennäköisyys, alkuperäiskansoja huomioiva demokratiatoimi.

Lasten ja nuorten osallistuminen ja kuuleminen

Lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen kehittämisestä on hallitusohjelmassa useita kirjauksia, joita on toimeenpantu poikkeuksellisesti kansallisen demokratiaohjelman lisäksi myös valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) sekä kansallisen lapsistrategian puitteissa. Demokratiaohjelman, VANUPO:n ja lapsistrategian toimenpiteet ovat muodostaneet yhdessä kokonaisuuden, joiden avulla lasten ja nuorten yhteiskunnallista osallistumista ja vaikuttamismahdollisuuksia on vahvistettu.

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriössä toteutetaan vuosina 2021–2023 EU-rahoitteinen Lasten ja nuorten ääni Euroopassa -hanke⁷⁰. Hankkeessa lisätään **viranomaisten tietoisuutta lasten ja nuorten yhdenvertaiseen osallistumiseen liittyvistä oikeuksista, velvollisuuksista ja menetelmistä** päivittämällä säädösvalmistelun kuulemisopasta lasten ja nuorten

70 OM016:00/2021. Lasten ja nuorten ääni Euroopassa.

kuulemiseen liittyvällä aineistolla, tuottamalla viranomaisille suunnattu verkkokoulutus⁷¹ ja aiheeseen liittyvää materiaalia sekä toteuttamalla koko valtioneuvoston kattava haastekampanja lasten ja nuorten kuulemisesta. Hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen osallistuvat oikeusministeriön lisäksi lapsiasiavaltuutetun toimisto sekä kansallisen lapsistrategian toimeenpanon puitteissa sosiaali- ja terveysministeriö ja valtioneuvoston kanslia. Hanke päättyi kesäkuussa 2023.

KÄYNNISSÄ Osallisuus ja vaikuttaminen on yksi opetus- ja kulttuuriministeriön tukeman **nuorisovaltakunnallisen osaamiskeskustoiminnan**⁷² painopisteistä vuosina 2020–2023. Osallisuuden osaamiskeskus⁷³ on Nuorten Akatemian, Suomen Nuorisovaltuustojen Liiton, Kehittämiskeskus Opinkirjon, Oulun kaupungin Koordinaatin sekä SPR Nuorten turvatalojen muodostama, opetus- ja kulttuuriministeriön vuosille 2020–2023 asettama nuorisovaltakunnan osaamiskeskus. Osallisuuden osaamiskeskuksen päätehtävä on nimensä mukaisesti edistää ja kehittää nuorten osallisuutta yhteiskunnassa. Osaamiskeskustoiminta on tukenut vahvasti demokratiaohjelman toimeenpanoa nuorten osallisuuden edistämisen toimenpiteiden osalta. Osaamiskeskus on tukenut ja kehittänyt nuorten osallisuuden edistämistyötä niin kunnallisella kuin valtakunnallisellakin tasolla yhteistyössä järjestöjen, kuntien, maakuntien/hyvinvointialueiden ja ministeriöiden kanssa. Osaamiskeskus on tavoittanut toiminnallaan yli 1600 nuorta ja yli 4200 nuorten parissa toimivaa tai muuten osallisuuden edistämiseen osallistunutta aikuista. Suorien kohtaamisten lisäksi osaamiskeskustoiminnalla on tavoitettu kymmeniä tuhansia nuoria ja aikuisia digitaalisten kanavien ja sisältöjen avulla. Tavoitetuista nuorista 70–80 % ja aikuisista 90–95 % on kokenut osaamiskeskuksen tukemaan toimintaan osallistumisen hyödylliseksi, arvokkaaksi ja innostavaksi. Osaamiskeskuksen tarjoamia palveluita ovat olleet mm. nuorten Digiraadit ja vaikuttamistyöpajat nuorille tärkeistä teemoista, nuorten kuulemiset ministeriöiden toimeksiantona sekä kuntien osallisuusprosessit. Lisäksi osaamiskeskus on kehittänyt koulutuksia ja työkaluja sekä muita osallisuustyötä tukevia sisältöjä ja jakanut niitä mm. nuoretjaosallisuus.fi-sivuston kautta. Haavoittuvammassa asemassa olevia nuoria on saatu mukaan laajassa oppilaitosyhteistyössä sekä toimimalla yhteistyössä nuoria tavoittavien järjestöjen kanssa.

TOTEUTETTU Oikeusministeriön EU-rahoitteisen Yhdessä-hankkeen (1.6.2020–31.5.2022) yhtenä tavoitteena oli lisätä **etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten yhteiskunnallista osallisuutta** luomalla vuoropuhelua nuorten ja päättäjien välille.⁷⁴

71 eOppiva.fi (2022). [Lasten ja nuorten osallistuminen ja kuuleminen säädösvalmistelussa -verkkokoulutus](#).

72 okm.fi. [Nuorisovaltakunnan osaamiskeskukset ja nuorisokeskukset](#).

73 nuoretjaosallisuus.fi. [Osallisuuden osaamiskeskus](#).

74 OM072:00/2020. Yhdessä yhdenvertaisuuden puolesta -hanke.

Hanketta koordinoi oikeusministeriö hankekumppaneinaan yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Ihmisoikeusliitto, Finnish Business and Society FiBS ry ja Helsingin kaupunki. Hankkeessa levitettiin yhdessä Helsingin kaupungin nuorisoasiain keskuksen ja Etnisten suhteiden neuvottelukunnan kanssa Helsingin kaupungin aiemmin kehittämä Make some Noise -malli valtakunnalliseksi. Hankkeen aikana järjestettiin seitsemällä alueella nuorten mentorointia ja vaikuttamisen koulutusta. Kullakin paikkakunnalla on järjestetty seminaareja tai tapaamisia paikallisten päättäjien kanssa, joille nuoret ovat päässeet välittämään viestiä itselleen tärkeistä asioista. Hankkeessa myös tuotettiin video⁷⁵ nuorten kokemuksista.

TOTEUTETTU Ilmastolain (423/2022) valmistelussa kuultiin hyvin laajasti lapsia ja nuoria. Kuulemisen lähtökohdaksi otettiin, että nuoria pyritään kuulemaan 1) siellä missä he ovat valmiiksi, 2) osana muita kuulemisia ja 3) yhteistyössä eri tahojen kanssa. Eryistä huomiota kiinnitettiin kuulemisten kohdentamiseen eri-ikäisille nuorille, huomioiden myös kuulemisen läpinäkyvyys, kielellisten oikeuksien toteutuminen, esteettömyys ja saavutettavuus. Kuulemisten suunnittelussa ja toteutuksessa hyödynnettiin laajasti tutkimusyhteistyötä. Jokaiseen kuulemistilaisuuteen kutsuttiin nuorten sidosryhmistä edustaja. Ympäristöministeri ja lainvalmistelijat kuulivat myös erikseen Nuorten Agendaa 2030 ja YK-nuoria. Lisäksi nuoria kuultiin tutkijayhteistyönä digiraadin avulla syksyllä 2020. Ympäristöministeriö toteutti myös erillisen kuulemistilaisuuden kesäkuussa 2020 saamelaisnuorille yhteistyössä saamelaiskäräjien nuorisoneuvoston kanssa. Ilmastolain nojalla laadittavien **ilmastopolitiikan suunnitelmien** laatimisen yhteydessä on selvitettävä niiden taloudelliset ja sosiaaliset sekä muut vaikutukset tarpeellisessa määrin. Lain perusteluissa on erikseen todettu, että olisi tärkeää arvioida vaikutuksia esimerkiksi lasten ja nuorten kannalta sekä mahdollisuuksien mukaan ottaa arvioinnissa huomioon tulevien sukupolvien oikeudet. Myös **muiden ilmastoon liittyvien instrumenttien** kohdalla kuullaan laajasti lapsia ja nuoria; esimerkiksi syksyllä 2022 ympäristöministeriö järjesti ilmastolain nojalla laadittavan ilmastovuosisikertomuksen julkistamisen yhteydessä nuorisovaltuustojen edustajien etästudiot, mahdollistaen näin kommentoinnin useammasta kaupungista.

Erätauko-dialogit ja vuorovaikutteinen valmistelu

TOTEUTETTU Valtioneuvoston kanslia käynnisti keväällä 2020 seuraavan tulevaisuusselonteon valmistelun. Osana valmistelutyötä valtioneuvoston kanslia järjesti yhteistyössä Erätauko-säätiön kanssa **50 dialogia Suomen tulevaisuudesta**⁷⁶. Dialogeissa keskusteltiin Suomen tulevaisuudesta Erätauko-menetelmän avulla ja pyrittiin syventämään

75 nuorten.hel.fi. [Nuorten Helsinki -verkkosivut](#).

76 vnk.fi. [Tulevaisuusdialogeissa keskusteltiin seuraavien sukupolvien Suomesta](#). Kolumni.

ymmärrystä Suomen tulevaisuuden tärkeimmistä kysymyksistä. Keskusteluihin haluttiin mukaan mahdollisimman erilaisista taustoista tulevia ja erilaista arkea eläviä, kuten esimerkiksi nuoria ja vähemmistöjen edustajia. Tavoitteena oli, että erityisesti he, jotka eivät yleensä osallistu yhteiskunnalliseen keskusteluun, pääsisivät mukaan pohtimaan Suomen tulevaisuutta. Keskustelujen sisällöt otettiin huomioon tulevaisuusselonteon valmistelussa. Erätauko-säätiö myönsi keväällä 2022 Tulevaisuusdialogit-kokonaisuudelle Suomen dialogiteko 2021- tunnustuksen demokratian vahvistamisesta.

TOTEUTETTU Valtioneuvoston kanslia koordinoi osana Euroopan tulevaisuuskonferenssia (Conference on the Future of Europe) valtioneuvoston **Eurooppa olemme me -keskustelukiertueen**.⁷⁷ Euroopan tulevaisuuskonferenssin tarkoituksena oli kuulla kansalaisten näkemyksiä EU:n tulevista haasteista ja mahdollisuuksista. Komissio avasi konferenssiin kuuluvan monikielisen verkkofoorumin 19.4.2021 ja konferenssin käynnistystilaisuus järjestettiin Eurooppa-päivänä 9.5.2021 Strasbourgissa. Suomen kannat EU:n tulevaisuutta käsittelevään konferenssiin on esitetty E-kirjeessä ja E-jatkokirjeessä⁷⁸. Myös valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta⁷⁹ linjaa Suomen osallistumista konferenssiin. Valtioneuvoston kanslian EU-sihteeristö koordinoi ministeriöiden osallistumista konferenssiin. Osana konferenssia suomalaisministerit kiersivät syksyllä ja talvella 2021-2022 ympäri maata kuuntele-massa suomalaisten ajatuksia ja toiveita Euroopan tulevaisuudesta.

TOTEUTETTU Hallinnon puolelta valtiovarainministeriön johdolla ja yhdessä kansalaisyhteiskunnan kanssa järjestettiin vuosina 2020–2021 **poikkeusajan dialogien sarja**⁸⁰, jossa hyödynnettiin Erätauko-menetelmää. Poikkeusajan dialogien tavoitteena oli tarjota kansalaisille ja yhteisöille mahdollisuus käydä rakentavaa keskustelua ja lisätä ymmärrystä siitä, millaista oli elää Suomessa poikkeuksellisten olosuhteiden vallitessa. Keskustelusarjassa lähes 100 toimijaa järjesti vuonna 2020 yhteensä 232 dialogia ja niihin osallistui yli 1 600 ihmistä eri ikäryhmistä ja ammateista, eri puolella Suomea ja maailmaa. Dialogisarja jatkui myös vuonna 2021. Keskustelujen yhteenvedosta muodostui moniulotteinen ja eritelty kokonaiskuva yhteiskuntamme oloista. Dialogien koordinoinnista, koosteen tekemisestä, julkaisemisesta ja välittämisestä valtion ja kuntien hallintoon vastasivat DialogiAkate-mia, Erätauko-säätiö, oikeusministeriö, Sitra ja valtiovarainministeriö.

77 eurooppaolemmeme.fi. Valtioneuvosto. [Eurooppa olemme me ministeriökiertue](#).

78 [E 3/2020 vp](#) ja [EJ 1/2021 vp](#).

79 Valtioneuvosto (2021). [Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta. Vahva ja yhtenäinen EU – kohti kestävämpää Euroopan unionia](#).

80 Avoinhallinto.fi. [Poikkeusajan dialogit vuosina 2020-2021](#).

TOTEUTETTU Oikeusministeriö järjesti vuonna 2020 yhteensä **12 Erätauko-keskustelua** yhteistyössä Erätauko-säätiön, eri ministeriöiden ja järjestöjen kanssa. Hankkeen tavoitteena oli lisätä viranomaisten ja osallistujien välistä vuoropuhelua ja ymmärrystä valikoituista teemoista. Hankkeen tavoitteena oli myös löytää uusia **matalan kynnyksen tapoja parantaa nuorten ja muiden väestöryhmien osallistumista** yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Erätauko-keskusteluja hyödynnettiin muun muassa kansallisen demokratiaohjelman toimeenpanossa, julkisen hallinnon strategian valmistelussa sekä ilmastolain ja luonnonsuojelulain valmistelussa.

KÄYNNISSÄ Sisäministeriön kesällä 2021 käynnistämässä **kokonaisvaltaisen maahanmuuttopolitiikan hankkeessa** oli tavoitteena määritellä pitkän aikavälin tavoitteet Suomen kokonaisvaltaiselle maahanmuuttopolitiikalle. Osana kokonaisvaltaista maahanmuuttopolitiikan kehittämistä kirkastui myös tarve edistää maahanmuutosta ja maahanmuuttopolitiikasta käytävää julkista keskustelua. Loka–marraskuun 2022 aikana toteutettiin **Maahanmuuttodialogit-keskusteluserja** kansallisten dialogien mallin pilotina⁸¹. Dialogisarjassa lähes 80 organisaatiota järjesti Erätauko-keskusteluja maahanmuuton teemoista. Kaikista käydyistä keskusteluista toimitettava yhteenveto julkaistaan keväällä 2023. Yhteenvetoa hyödynnetään muun muassa tulevassa ulkomaalaislain kokonaisuudistuksessa sekä Suomen kokonaisvaltaisen maahanmuuttopolitiikan valmistelussa. Kansallisen dialogin mallin kehittämistä jatketaan ja ensimmäinen kansallinen dialogi toteutetaan keväällä 2023.

TOTEUTETTU Erätauko-säätiö ja Etnisten suhteiden neuvottelukunta työstivät **työkalun⁸², jonka avulla voidaan huomioida paremmin kielitaustaltaan erilaiset osallistajat keskusteluissa** ja niiden suunnittelussa.

TOTEUTETTU Valtiovarainministeriön joulukuussa 2020 julkaiseman **Avoimen hallinnon strategian⁸³** yhtenä tavoitteena on tuoda **dialogit vahvemmin julkisen hallinnon toimintatavaksi** ja vahvistaa vuorovaikutuksellista ammattitaitoa julkisella sektorilla muun muassa erilaisten pilottien avulla ja välittämällä tietoa hyvistä käytännöistä. Osaamisen kehittymisen tueksi on tehty yhteistyötä myös tutkijoiden kanssa siitä, miten vuorovaikutus syntyy virtuaalisissa dialogeissa.

81 intermin.fi. [Tule mukaan järjestämään maahanmuuttodialogeja.](#)

82 Erätauko.fi. [Näin huomioit erilaiset kielenkäyttäjät dialogissa.](#)

83 kansallisetdialogit.fi. [Kansalliset dialogit](#)

TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ Valtionvarainministeriön hankkeessa⁸⁴ jatkettiin **kehittämissyötä dialogien hyödyntämiseksi kansallisella tasolla**. Hankkeessa luotiin Kansallisten dialogien malli ja avattiin Kansallisten dialogien verkkosivut⁸⁵ syksyllä 2022. Kansalliset dialogit on uudenlainen malli yhteiskunnallisen vuoropuhelun toteuttamiseen kansalaisten, yhteisöjen ja viranomaisten yhteistyönä. Toistettavien, dialogisten keskustelujen sarjan avulla voidaan osallistujien kokemusten kautta lisätä ymmärrystä ja ajankohtaista tilannekuvaa erilaisista yhteiskunnallisista ilmiöistä, haasteista ja mahdollisuuksista, sekä vahvistaa osallisuutta. Hankkeen operatiivinen ydinryhmä vastaa kansallisten dialogien koordinoinnista ja mallin jatkokehittämisestä. Hankkeessa ollaan luomassa kansallisten dialogien järjestäjäverkostoa.

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriö, valtiovarainministeriö ja valtioneuvoston kanslia liittyivät Yleisradion ja Erätauko-säätiön viisivuotiseen (2021–2026) **Hyvin sanottu – kunnioittavasti keskusteleva Suomi -hankkeeseen**⁸⁶. Hyvin sanottu -hanke perustuu Yleisradion vuonna 2020 tekemään taustaselvitykseen, jossa neljännes haastatelluista koki, ettei halunnut osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun keskustelukulttuurin tasosta johtuen. Hankkeen tavoitteena on kohottaa suomalaisen keskustelukulttuurin tasoa ja innostaa ihmisiä mukaan toisia kunnioittamaan, erilaisia näkemyksiä arvostamaan keskusteluun. Keskustelukulttuurin tason nostamisella vaikutetaan yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja halukkuuteen osallistua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Rasismien torjuminen sekä hyvien väestösuhteiden ja osallisuuden edistäminen

TOTEUTETTU Suomi on viime vuosina saanut kansainvälisiltä ihmisoikeussopimusten valvontaelimiltä ja kansainvälisiltä ihmisoikeusmekanismeilta lukuisia suosituksia liittyen rasismiin ja syrjintään puuttumiseen sekä vihapuheen ja viharikollisuuden torjuntaan. Suositukset on huomioitu vuosille 2021–2023 laaditussa **valtioneuvoston toimintaohjelmassa rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi**.⁸⁷ Toimintaohjelmassa asetetaan kahdeksan keskeistä tavoitetta rasismien vähentämiseksi ja osallisuuden lisäämiseksi sekä toimenpiteitä tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimintaohjelmassa tavoitteeksi asetetaan muun muassa yhteiskunnan eriarvoistavien rakenteiden tunnistaminen ja purkaminen sekä systemaattinen toiminta ja yhteistyö vihapuheeseen

84 VM021:00/2022. Kansallisten dialogien operatiivinen ydinryhmä.

85 Avoinhallinto.fi. [Kansalliset dialogit](#).

86 Yle.fi. [Hyvin sanottu – Bra sagt -hanke kutsuu parantamaan suomalaista keskustelukulttuuria](#). Tiedote.

87 Oikeusministeriö (2021c). [Yhdenvertainen Suomi: Valtioneuvoston toimintaohjelma rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:34.

puuttumiseksi. Tavoitteena on hyvien väestösuhteiden politiikkaa kehittämällä edistää hyvää asenneilmapiiriä, parantaa turvallisuuden kokemusta, lisätä vuorovaikutusta ja mahdollistaa jokaiselle yhteiskunnallisen osallisuuden kokemus.

TOTEUTETTU Valtioneuvosto hyväksyi 9.2.2023 periaatepäätöksen **Suomen kolman-
nesta romanipoliittisesta ohjelmasta** (Rompo 3)⁸⁸. Vuosille 2023–2030 ajoittuvan ohjelman päätavoitteena on tukea romanien osallisuutta, osallistumista ja yhdenvertaisuutta sekä poistaa syrjintää romanivastaisuuteen puuttumalla. Ohjelma on laadittu EU:n puiteohjelman ja aiemman kauden seurantaraportin⁸⁹ suositusten mukaisesti.

Demokratiaverkkopalveluiden kehittäminen

KÄYNNISSÄ Demokratiaverkkopalveluille (demokratia.fi, kansalaisaloite.fi, kuntalaisaloite.fi, otakantaa.fi, lausuntopalvelu.fi, puolueräkisteri.fi) on tehty **saavutettavuusauditoinnit ja palveluihin on tehty saavutettavuuskorjauksia**. Palveluiden saavutettavuuden kehittämistä jatketaan vuonna 2023.

KÄYNNISSÄ Digiraati.fi-verkkopalvelun käyttöönoton yhteydessä oikeusministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö päättivät luopua Nuortenideat.fi-palvelusta, jonka toiminta lakkasi elokuussa 2022. Uudistuksella haluttiin **karsia nuorille suunnattujen, valtakunnallisten osallistumisen verkkopalveluiden päällekkäisyyksiä ja lisätä vuorovaikutusta** julkisen hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Nuortenideat.fi-palvelun käyttäjiä ohjataan jatkossa Digiraadin lisäksi otakantaa.fi:hin sekä muihin demokratiapalveluihin ja tuetaan niiden käyttöönotossa. Digiraati.fi-palvelun pilotointia ja kehittämistä jatketaan vuonna 2023.⁹⁰ Opetus- ja kulttuuriministeriö on rahoittanut nuorten verkko-osallistumiseen tarkoitettujen palvelujen kehittämistä ja nuorten osallisuuden osaamiskeskuksen toimintaa, jolla tuetaan mm. nuorten yhteiskunnallista osallistumista Digiraadin ja muiden verkkoalustojen kautta.

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriö on asettanut **Demokratiapalveluiden ohjausryhmän** ajalle 15.4.2021–31.12.2023. Ohjausryhmän tehtävänä on mm. vastata palvelukokonaisuuden pitkän aikavälin kehittämisstrategiasta, tukea ja seurata palveluiden yhteisten kehittämistarpeiden suunnittelua ja toteutusta sekä koordinoida palveluiden ja

88 Stenroos, M. (2023). [Suomen Romanipoliittinen ohjelma \(Rompo\) 2023-2030](#). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:3. Toim. Grönfors, J. & Weiste, A.

89 Stenroos, M. (2022). [Romanipoliittinen ohjelma 2018-2022: Toimeenpanon ohjaus ja seuranta](#). Sosiaali- ja terveysministeriö 09.12.2022. Julkaisusarja: Raportteja ja muistioita 2022:27. Toim. Grönfors, J. & Weiste, A.

90 oikeusministerio.fi. [Lasten ja nuorten valtakunnalliset verkko-osallistumisen palvelut uudistuvat. Tiedote](#).

palvelukokonaisuuden viestintätarpeiden ja palveluiden kehittämistä koskevien tutkimus-
tarpeiden suunnittelua. Ohjausryhmä on käynnistänyt syksyllä 2022 palvelukokonaisuus-
den tulevaisuuden visiointityön.

KÄYNNISSÄ Oikeusrekisterikeskus tekee selvityksen **demokratiapalveluiden neuvonta-
ja käyttäjätukipalveluiden siirtämisestä** Oikeusrekisterikeskukseen neuvontapalvelun
laadun parantamiseksi ja resurssien uudelleen kohdentamiseksi. Selvitys valmistuu vuo-
den 2023 aikana.

Oikeusministeriön demokratiapalkinto

TOTEUTETTU Oikeusministeriön 10 000 euron arvoinen demokratiapalkinto jaettiin kol-
melle kansalaisyhteiskunnan toimijalle helmikuussa 2021, jolloin sen teemana oli **uuden-
laisen vuorovaikutuksen edistäminen**⁹¹. Demokratiapalkinnon saivat Plan International
Suomi, Natur och Miljö rf ja Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. Plan International Suomen
Muuttajat!-demokratiakasvatushankkeen Tyttöryhmä-koulutusohjelma palkittiin vaikutta-
misfoorumien tarjoamisesta yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta kiinnostuneille Suomeen
muuttaneille tytöille ja nuorille naisille. Ympäristöjärjestö Natur och Miljö rf palkittiin
yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kannustamisesta ja sen tukemisesta erityisesti ympäri-
stöasioissa. Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n Vahvistu vanhempana -kokemusasiantun-
tijiimi palkittiin vertaistukitoiminnasta, jolla on lisätty yhteiskunnassa heikommassa
asemassa olevien ihmisten osallisuutta. Vuonna 2022 demokratiapalkinto myönnettiin
Kehitysvammaliitto ry:n Selkokeskukselle. Palkinnon teemana oli **suomalaisen demo-
kratian kriisinkestävyyden edistäminen**. Selkokeskus palkittiin selkokielellisen viestinnän
edistämisestä ja kehittämisestä. Viime vuosien aikana Selkokeskus on tehnyt uutisia esi-
merkiksi koronaviruksesta ja Venäjän sodasta Ukrainassa ymmärrettävästi niille, joille yleiskie-
len lukeminen ja ymmärtäminen on vaikeaa. Lisäksi kunniainnoin palkittiin Suomen
lastenkulttuurikeskusten liiton Taidetestaajat-kulttuurikasvatustietämysohjelma sekä Ihmisoikeus-
liiton Älä riko urheilua -kampanja. Kunniainnoilla haluttiin nostaa esiin etenkin lasten
ja nuorten parissa tehtävää demokratian kriisinkestävyyttä vahvistavaa työtä.

3. Avoimuuden edistäminen ja korruption torjunta

Julkisuuslaki ja avoimuusrekisteri

KÄYNNISSÄ Perustuslaissa säädettyä julkisuusperiaatetta toteutetaan pääsääntöisesti
viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999; julkisuuslaki) kau-
tta. Oikeusministeriössä on parhaillaan käynnissä hanke, jonka tavoitteena on nykyistä

91 oikeusministerio.fi. [Demokratiapalkinto-verkkosivut](#).

selkeämpi ja toimivampi lainsäädäntö, joka edistää yhteiskunnan avoimuutta ja vastaa nyky-yhteiskunnan vaatimuksia.⁹² Työryhmän tehtävänä on selvittää ja arvioida 1) julkisuusperiaatteen asianmukaisen toteutumisen ja toteuttamisen ongelmakohtia ja niihin vaikuttavia toimia sekä 2) julkisuuslain soveltamisalan riittävyttä ja ajantasaisuutta erityisesti ottaen huomioon hallinnon uusiutuvat rakenteet. Työryhmän toimikausi on 22.1.2021–30.6.2023. Hankkeen puitteissa valmisteltiin erillisenä kiireellisenä hallituksen esityksenä rikosasioissa sovellettavien salassapitoperusteiden selkeyttämistä koskeva esitys, joka annettiin eduskunnalle syksyllä 2022⁹³. Eduskunta ei kuitenkaan ehtinyt käsitellä hallituksen esitystä istuntokaudellaan, joten asian käsittely siirtyy seuraavalle eduskuntavaalikaudelle.

TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ Valtioneuvosto asetti 24.3.2020 parlamentaarisen ohjausryhmän ja asiantuntijatyöryhmän valmistelemaan esitystä valtion tason toimintaa koskevasta lakisääteisestä **avoimuusrekisteristä** (lobbarekisteri), jossa asetettaisiin rekisteröintivelvoite lobbausta harjoittaville toimijoille. Hallituksen esitys avoimuusrekisterilainsäädäntöä⁹⁴ annettiin eduskunnalle 16.6.2022. Eduskunta hyväksyi lain 24.2.2023. Avoimuusrekisterilainsäädäntöä säädetään oikeushenkilöille ja yksityisille elinkeinonharjoittajille velvollisuus ilmoittaa rekisteriin eduskuntaan ja ministeriöihin kohdistuvasta vaikuttamistoiminnasta ja siihen liittyvästä, elinkeinon harjoitettavasta vaikuttamistoiminnan neuvonnasta. Rekisteriviranomaisena toimii Valtiontalouden tarkastusvirasto. Laissa säädetään myös neuvottelukunnasta, joka toimii yhteistyöelimenä lakiin liittyville sidosryhmille. Neuvottelukunta laatii myös hyvää edunvalvontatapaa koskevat suositukset. Avoimuusrekisterin tavoitteena on eduskunnan ja ministeriöiden valmisteluun ja päätöksentekoon kohdistuvan vaikuttamisen läpinäkyvyyden parantaminen ja sitä kautta kansalaisten luottamuksen vahvistaminen. Lisäksi lailla pyritään edistämään hyvien edunvalvontakäytäntöjen muodostumista. Laki tulee voimaan ja avoimuusrekisteri otetaan käyttöön 1.1.2024. Rekisteri toimii osoitteessa avoimuusrekisteri.fi. Neuvottelukuntaa koskevat säännökset tulevat voimaan jo keväällä 2023, jolloin neuvottelukunta aloittaa ensimmäisen kolmivuotiskautensa.

Korruption vastainen toiminta

TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ Hallituskauden aikana on laadittu **korruption vastainen toimintaohjelma** ja vahvistettu **korruption vastainen strategia**.⁹⁵ Toimenpideohjelmassa on lukuisia integriteetin ja eettisen toimintakulttuurin vahvistamiseen tähtääviä toimenpiteitä. Valtionhallinnossa on myös päivitetty virkamieseettinen toimintaohje sekä

92 OM083:00/2020. Julkisuuslain ajantasaistaminen.

93 HE 273/2022 vp.

94 HE 98/2022 vp.

95 Korruptiontorjunta.fi. [Korruption vastainen strategia](#).

korruptiontorjuntaohjeet valtionhallinnon virastoille ja laitoksille. Lisäksi osana harmaan talouden torjuntaohjelman korruptiontorjuntahanketta julkaistiin kuntahallinnolle suunnattu korruptiontorjuntaopas. Julkisen hallinnon strategiassa on linjattu julkisen hallinnon kehittämisen tavoitteeksi hallinnon avoimuus ja kansalaisten osallistuminen.⁹⁶ Kansallisen korruptionvastaisen strategian ja sen vuodet 2021–2023 kattavan toimenpideohjelman täytäntöönpano on alkanut ja siinä on saavutettu edistystä. Oikeusministeriössä on käynnissä vaikutusvallan kauppaamisen kriminalisointia koskeva lainsäädäntöhanke. Väärinkäytöksistä ilmoittavien suojelua koskeva hallituksen esitys⁹⁷ annettiin eduskunnalle syyskuussa 2022 ja laki Euroopan unionin ja kansallisen oikeuden rikkomisesta ilmoittavien henkilöiden suojelusta (1171/2022) tuli voimaan 1.1.2023. Ministereihin ei tällä hetkellä sovelleta valtion virkamieslaissa säädettyjä pyöröovi-ilmiöön liittyviä rajoituksia. Sen sijaan heidän on valtion virkamieseettisen neuvottelukunnan suosituksen mukaisesti ilmoitettava aikomuksestaan ottaa vastaan uusia tehtäviä ministerintehtävien päätyttyä. Eduskunnassa on parhaillaan käsiteltävänä hallituksen esitys⁹⁸, joka toisi muutoksia ministeriöiden karenssiaikaan.

TOTEUTETTU Hallituksen esityksessä eduskunnalle **laiksi valtion virkamieslain muuttamisesta**⁹⁹ esitettiin muutoksia valtion virkamieslakiin (750/1994) muun muassa sidonnaisuuksien ilmoittamiseen ja karenssiaikaan liittyen. Esitys pohjautuu osittain GRECON suosituksiin, joiden tavoitteena on korruption ehkäiseminen ja integriteetin edistäminen valtionhallinnossa (ylimmissä johtotehtävissä) ja lainvalvonnasta vastaavissa viranomaisissa. Laki virkamieslain muuttamisesta (329/2022) tuli voimaan 1. kesäkuuta 2022.

KÄYNNISSÄ Ilmoittajansuojelua koskevan EU-direktiivin kansallinen täytäntöönpano on käynnissä (mm. sisäisten ilmoituskanavien perustaminen), ja sitä koskevan koulutuksen ja muiden viestintätoimien järjestäminen on suunnitteilla. Koulutus- ja viestintähanketta varten on haettu EU:n ISF-hankerahoitusta. Niin sanottu Whistleblower-direktiivi velvoittaa yksityisen ja julkisen sektorin organisaatioita perustamaan sisäisen ilmoituskanavan ja niihin liittyvät menettelyt. Ilmoittajansuojelulain (1171/2022) mukaan sekä yksityisen että julkisen sektorin organisaatioissa tulee olla vuoden 2023 aikana sisäinen ilmoituskanava, jossa voi turvallisesti ilmoittaa työn yhteydessä havaituista tai epäillyistä lain rikkomisista. Keskitetty oikeuskanslerinviraston ilmoituskanava toimii lain tarkoittamana viranomaiskanavana.

96 Julkisenhallinnonstrategia.fi. [Julkisen hallinnon uudistamisen strategia](#).

97 [HE 147/2022 vp](#)

98 [HE 192/2022 vp](#)

99 [HE 187/2021 vp](#)

Vaali- ja puoluerahoituksen ja poliittisen mainonnan avoimuus

EI TOTEUTUNUT Oikeusministeriössä valmisteltiin myös muutoksia **vaali- ja puoluerahoituslainsäädännön avoimuuden kehittämiseksi**. Tavoitteena oli vaali- ja puoluerahoituksen ilmoittamista koskevien säännöksiä ja käytäntöjen tarkentaminen sen varmistamiseksi, että ilmoitukset antaisivat oikean kuvan mahdollisia sidonnaisuuksia aiheuttavasta ulkopuolisesta rahoituksesta sekä vahvistamalla Valtiontalouden tarkastusviraston oikeutta valvoa ehdokkaiden vaalirahoitusilmoituksia. Hallituksen esitys¹⁰⁰ annettiin eduskunnalle marraskuussa 2022. Eduskunta ei ehtinyt käsitellä hallituksen esitystä istuntokaudellaan, joten asian käsittely siirtyy seuraavalle eduskuntavaalikaudelle.

TOTEUTETTU Vuosina 2020–2022 toiminut parlamentaarinen vaalityöryhmä piti tärkeänä selvittää, miten pystytään estämään **ulkomailta Suomen vaaleihin kohdistuva vaalirahoituksen keinoin tapahtuva vaalihäirintä ja epäasiallinen vaalivaikuttaminen**. Oikeusministeriön teettämän selvitystyön¹⁰¹ perusteella Suomessa ei juurikaan käytetä ulkomaista rahoitusta. Nykyisessä lainsäädännössä oleva ulkomaisen vaalirahoituksen kieltä ei kuitenkaan ole ehdoton ja lisäksi sitä on mahdollista kiertää. Selvityksessä tarkastellaan ulkomaista puolue- ja vaalirahoitusta koskevaa sääntelyä lainopillisesti sekä sen kehittämistarpeita erityisesti ulkomaalaisten tahojen mahdollisten vaikuttamisyritysten näkökulmasta. Selvityksessä pyritään vastaamaan kysymykseen, miten ulkovallat tai muut ulkomaiset toimijat voisivat rahoituksella vaikuttaa Suomen poliittiseen järjestelmään. Havaintoihin vastataan esittämällä oikeuspoliittisia ratkaisuehdotuksia ja hyödynnetään tietoa muiden maiden vastaavista järjestelmistä. Selvityksen tietoja tullaan käyttämään vaali- ja puoluerahoitusta koskevan lainsäädännön kehittämistyössä.

KÄYNNISSÄ EU-komissio ehdottaa EU:n tason poliittisia puolueita ja säätiöitä koskevaan asetukseen muutoksia, joiden tavoitteena on muun muassa **tehdä näkyväksi verkossa tapahtuva poliittinen kampanjointi, ulkomainen puuttuminen sekä lisätä poliittisen mainonnan avoimuutta**. Ehdotus on osa Euroopan demokratiatoimintasuunnitelmaa ja komission antamaa vaalipakettia¹⁰², joilla halutaan puolustaa eurooppalaista demokratiaa disinformaatiolta ja häirinnältä. Vaalipakettia on käsitelty neuvoston työryhmässä vuoden 2022 aikana. Neuvottelut jatkuvat EU:n toimielimissä. Euroopan tason poliittisia puolueita ja säätiöitä koskeva ehdotus on edennyt trilogivaiheeseen syksyllä 2022. Poliittisen

100 [HE 254/2022 vp](#)

101 Muukkonen (2023). [Ulkomainen poliittinen rahoitus ja sen sääntelytarpeet](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:6.

102 finland.representation.ec.europa.eu. [Eurooppalainen demokratia: komissio antaa poliittista mainontaa, vaalioikeuksia ja puoluerahoitusta koskevat uudet säädökset](#). Lehdistötiedote.

mainonnan avoimuutta koskeva neuvoston yleisnäkemyks hyväksyttiin 13.12.2022. Komission tavoitteena on saattaa vaalipakettiin sisältyvä lainsäädäntö voimaan ennen vuoden 2024 europarlamenttivaaleja.

Julkisen hallinnon avoimuuden edistäminen

TOTEUTETTU Valtiovarainministeriö valmisteli yhteistyössä kuntien ja Suomen Kuntaliiton kanssa 1.12.2020 julkaistun **julkisen hallinnon strategian**¹⁰³, jolla ohjataan koko suomalaisen julkisen hallinnon uudistamista. Siinä toimiva julkinen hallinto on tunnistettu keskeiseksi osaksi toimivan demokratian ja hyvinvointiyhteiskunnan turvaamista. Strategialla tuetaan valtion viranomaisten, kuntien ja tulevien hyvinvointialueiden omaa toimintaa sekä niiden välistä yhteistyötä ja työnjakoa. **Strategia kannustaa julkista hallintoa laajentamaan ihmisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia** niin asioiden valmistelussa kuin päätöksenteossakin. Strategian toimintalinjausten mukaisesti tarkoitus on vahvistaa yhteiskehittämisen prosesseja ja avoimuutta valmistelutyössä, strategisissa hankkeissa ja merkittävien politiikkaohjelmien suunnittelussa sekä hyödyntää digitalisaatiota osallistumis- ja vaikuttamistapojen kehittämisessä ja puuttua väärän tiedon leviytukseen. Strategialla pyritään myös vahvistamaan osallistumista ja avointa dialogia tukevaa ja arvostavaa toimintakulttuuria niin kotimaassa kuin kansainvälisesti sekä lisäämään selkeän ja ymmärrettävän kielen käyttöä hallinnossa.

TOTEUTETTU Valtiovarainministeriön koordinoiman **Avoin hallinto -hankkeen Demokratiatunnustus** myönnetään demokratiaa ja hallinnon avoimuutta edistäneille julkisen hallinnon toimijoille tai organisaatioille joka toinen vuosi. Valtiovarainministeriön yhteistyökumppaneita Demokratiatunnustuksen myöntämisessä ovat oikeusministeriö ja Suomen Kuntaliitto. Vuoden 2019 tunnustuksen erityisenä teemana oli osallisuuden edistäminen, ja palkinto myönnettiin Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kuntastrategiat (AKU) -hankkeelle ja Helsingin kaupungin stadiluotsitoiminnalle¹⁰⁴. Vuoden 2021 tunnustuksen erityisenä teemana oli koronapoikkeusaikana kehitetyt hallinnon ja kansalaisjärjestöjen yhteistyömuodot, ja palkinto myönnettiin Helsinki-avulle ja monikielisen ja -kanavaisen koronaviestinnän toimintaryhmälle¹⁰⁵.

103 Julkisen hallinnon strategia.fi (2021). [Julkisen hallinnon uudistamisen strategia](#).

104 valtioneuvosto.fi. [Avoimen hallinnon Demokratiatunnustus 2019 Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kuntastrategiat \(AKU\) -hankkeelle ja Helsingin kaupungin stadiluotsitoiminnalle](#). Valtiovarainministeriö. Tiedote 9.10.2019.

105 valtioneuvosto.fi. [Avoimen hallinnon Demokratiatunnustus 2021 Helsinki-avulle ja monikielisen ja -kanavaisen koronaviestinnän toimintaryhmälle](#). Oikeusministeriö, valtiovarainministeriö. Tiedote 13.10.2021.

Disinformaation ja laittoman sisällön levittämiseen puuttuminen

TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ EU:n uusi digipalvelusäädös (Digital Services Act) julkaistiin EU:n virallisessa lehdessä 27.10.2022 ja se tuli voimaan marraskuussa 2022. Sädöksen tavoitteena on lisätä verkkoalustojen vastuullisuutta tarjoamiensa palvelujen suhteen. Uudessa sääntelyssä luodaan yleiset säännöt sille, miten palveluntarjoajat puuttuvat laittomaan sisältöön palveluissaan. Erittäin suurille eli yli 45 miljoonaa EU-käyttäjää omaaville palveluntarjoajille tulee myös velvollisuus kartoittaa palvelujensa ns. järjestelmäriskit muun muassa sen osalta, että niiden palveluja voidaan manipuloida mm. disinformaation levittämiseksi tai hyödyntää laittoman sisällön levittämiseksi. Erittäin suurten palveluntarjoajien tulee myös vähentää todettuja palvelujensa järjestelmäriskejä, esimerkiksi tapauksen mukaan tehostamalla sisällön moderointiprosesseja ja kun on kyse erityisesti laittomasta vihapuheesta, laittomiin sisältöihin liittyvien ilmoitusten käsittelyn nopeutta ja laatua parantamalla sekä tarvittaessa ilmoitetun sisällön nopealla poistamisella tai siihen pääsyn estämisellä. Säännösten soveltaminen EU:ssa alkaa portaittain riippuen palveluntarjoajan koosta ja käyttäjämäärästä. Suomalaisiin internetin välityspalveluihin säädöstä sovelletaan pääosin 17.2.2024 alkaen. Liikenne- ja viestintäministeriö asetti syyskuussa 2022 työryhmän valmistelemaan digipalvelusäädöksen kansallista täytäntöönpanoa ja valvontaa. Hallituksen esitys digipalvelusäädöksen toimeenpanoon liittyväksi lainsäädännöksi on tarkoitus antaa eduskunnalle syksyllä 2023.¹⁰⁶

4. Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistaminen

Yhdistyslain uudistaminen

TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ Oikeusministeriö asetti 15.3.2019 työryhmän valmistelemaan **ehdotusta yhteisömuotoista kansalaistoimintaa helpottavaksi yhteisöoikeudelliseksi sääntelyksi**¹⁰⁷. Samalla oikeusministeriö asetti seurantaryhmän seuraamaan ja arvioimaan työryhmän työtä. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdistyslain muuttamisesta¹⁰⁸ annettiin eduskunnalle 6.10.2022. Esityksen tarkoitus oli parantaa yhdistysten ja muun yhteisöllisen kansalaistoiminnan toimintaedellytyksiä. Esityksessä ehdotettiin muutettavaksi yhdistyslakia digitalisaation mahdollisuuksien hyödyntämiseksi jäseneksi ottamisessa ja eroilmoituksen vastaanottamisessa. Esityksessä otettiin huomioon hallitusohjelman kirjaukset jäsen- ja liittoäänestyksen käytön helpottamisesta yhdistyksen hallituksen puheenjohtajan ja muiden jäsenten valinnassa. Esitys toteutti hallitusohjelman tavoitteita myös helpottamalla digitalisoinnin mahdollisuuksien

106 [LVM034:00/2022](#). DSA; EU:n tulevan digipalvelusäädöksen (DSA) kansallista valvontaa ja toimeenpanoa koskeva työryhmä.

107 [OM005:00/2019](#). Yhteisöllinen kansalaistoiminta 2020-luvulla.

108 [HE 200/2022 vp](#)

käyttöönottoa. Pienimuotoisen kansalaistoiminnan hallinnollisen taakan keventämiseksi ehdotettiin sallittavaksi kirjanpitolakia kevyempi tilinpito sellaiselle yhdistykselle, jonka vuositulot ovat enintään 30 000 euroa ja joka ei harjoita liiketoimintaa. Eduskunta hyväksyi hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen muuttamattomana ja eduskunnan vastaus¹⁰⁹ annettiin 13.1.2023. Yhdistyslain muutos tulee voimaan 8.2.2023. Kevyemmän tilinpidon tarkempaa, valtioneuvoston asetuksella annettavaa sääntelyä valmistellaan kevätkaudella 2023 ja sääntelyä voi soveltaa aikaisintaan 1.7.2023 alkavalla tilikaudella.

Rahapelijärjestelmän ja valtionavustustoiminnan kehittäminen

Hallituskaudella on tehty suomalaisen **rahapelijärjestelmän kehittämistyötä**, joka siirtää valtionavustukset osaksi valtion budjettia.¹¹⁰ Ministeriöiden asettaman selvitysryhmän selvitys rahapelitoiminnan tuottojen vähenemisen vaikutuksista on valmistunut ja julkaistu.¹¹¹

KÄYNNISSÄ Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointi -hankkeen¹¹²

tavoitteena on kehittää entistä vaikuttavampi, tehokkaampi, läpinäkyvämpi ja yhdenmukaisempi valtionavustustoiminta. Hankkeessa kehitetään valtionhallinnolle vaihteittain yhteinen toimintamalli ja sitä tukevat verkkopalvelut. Haeavustuksia.fi-verkkopalvelu pilotoitiin syksyllä 2021 ja tavoitteena on ottaa uudistettu verkkopalvelukokonaisuus käyttöön vuonna 2024. Hankkeen yhteydessä oikeusministeriön johdolla toiminut jaosto selvitti hallitusohjelman mukaisesti, minkälaisia valtionavustuksia järjestöille myönnetään rahapelitoiminnan tuotosta. Lisäksi jaosto selvitti, millaisia järjestöjä koskevia valtionavustuskäytäntöjä tuotonjakoministeriöillä on. Jaoston ehdotukset julkistettiin 25.5.2021¹¹³. Jaoston ehdotuksilla halutaan mm. yhdenmukaistaa järjestöjä koskevia valtionavustuskäytäntöjä, määritellä miten valtionapuviranomaiset jatkossa kohdentaisivat valtionavustuksia yhteistyössä järjestöjen kanssa. Lisäksi tavoitteena on antaa valtionapuviranomaisille uusia keinoja valtionavustusten harkintaa ja myöntämistä sekä käytön arviointia varten. Jaosto ehdotti myös monialaisen toimeenpanoryhmän perustamista ehdotusten toteuttamista varten. Hankkeessa selvitettiin, voitaisiinko järjestöjen

109 EV 239/2022 vp.

110 valtioneuvosto.fi. Työryhmä: Rahapeliteuotot valtion budjettiin ja edunsaajat menokehyksiin. Maa- ja metsätalousministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, sisäministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, valtiovarainministeriö. Tiedote.

111 vnk.fi. Rahapeleillä rahoitetuille toimintoille uusi rahoitusmalli vuoden 2024 alusta alkaen – esityksen yksityiskohdat julki. Valtioneuvoston viestintäosasto. Tiedote.

112 VM212:00/2018. Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke.

113 oikeusministerio.fi. Selvitys: Rahapelitoiminnan tuottoon liittyvää valtionavustustoimintaa tulisi yhdenmukaistaa. Oikeusministeriö, valtiovarainministeriö. Tiedote.

varainhankintaa avustaa ja tukea valtionavustustoiminnassa. Selvitysluonnoksen¹¹⁴ perusteella valtionapuviranomaisilla olisi erilaisia keinoja avustaa järjestöjen varainhankintaa yleisavustuksilla ja erityisavustuksilla, jos se on esimerkiksi rahoituksen kohdentamisen kannalta tarkoituksenmukaista. Valtionapuviranomaiset voisivat vahvistaa järjestöjen vakavaraisuutta ja helpottaa niiden rahoitusasemaa myös ottamalla esimerkiksi järjestöjen vapaaehtoistoiminnan huomioon myöntäessään valtionavustuksia. Edellä mainitussa selvityksessä tarkastellaan myös omavastuuosuutta koskevia erityiskysymyksiä. Selvitys on lausuntokierroksella 7.2.2023 asti.

Vapaaehtoistoiminnan asema

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriö asetti 16.2.2021 kolmevuotisen Vapaa! – Fri! -hankkeen, jonka tavoitteena on **vakiinnuttaa vapaaehtoistoiminnan asemaa ikääntyvässä yhteiskunnassa**¹¹⁵. Hanke tukee sosiaali- ja terveysministeriön koordinoiman kansallisen ikäohjelman 2030¹¹⁶ toteutusta. Hankkeessa on selvitetty erilaisten toimintaympäristön muutosten vaikutuksia vapaaehtoistointaan sekä vapaaehtoistointaan kohdistuvia hallinnollisia, lainsäädännöllisiä ja muita haasteita ja etsitty niihin ratkaisuja. Hankkeessa toteutettiin vapaaehtoistoiminnan merkitystä esiin tuova viestintäkampanja, kuntaklinikat kuntien ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön syventämiseksi ja toteutettiin selvitys kuntien ja verkostojärjestöjen roolista vapaaehtoistoiminnan tukijoina. Hankkeessa toteutetun selvityksen¹¹⁷ mukaan kunnilla on merkittävä rooli elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan ja vapaaehtoistoiminnan tukemisessa. Myös maakunnallisilla tai useamman kunnan alueella toimivilla verkostojärjestöillä on tärkeä rooli siinä, että vapaaehtoistointa säilyy Suomessa aktiivisena. Tammikuussa 2023 julkaistussa hankkeen toimenpideraportissa¹¹⁸ on kartoitettu vapaaehtoistoiminnan tilaa Suomessa. Raportti sisältää 12 julkiselle hallinnolle suunnattua, lainsäädäntöön, julkisen hallinnon rakenteisiin, rahoitusinstrumentteihin sekä paikallistason tukitoimiin liittyvää suositusta vapaaehtoistoiminnan aseman edistämiseksi. Vuonna 2023 hankkeessa jatketaan kuntien ja verkostojärjestöjen kanssa työskentelyä kuntaklinikoiden muodossa ja toteutetaan selvitys vapaaehtoistoiminnan ja

114 lausuntopalvelu.fi. [Selvitys järjestöjen varainhankinnan avustamisesta ja tukemisesta valtionavustustoiminnassa](#). Valtiovarainministeriön lausuntopyyntö.

115 OM011:00/2021. Vapaa! – Fri! –hanke.

116 Sosiaali- ja terveysministeriö (2020). [Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030: Tavoitteena ikävyvykäs Suomi](#). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:31.

117 Jousilahti & al. (2023). [Kohti kansalaistoiminnan kukoistusta - miten verkostojärjestöt sekä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyö tukevat vapaaehtoistointaa?](#) Oikeusministeriön julkaisuja 2023:2

118 Lahdenperä (2023). [Vapaaehtoistointaa vahvistamalla kohti ikääntyvän yhteiskunnan mahdollisuuksia : Vapaa!-Fri! –hankkeen toimenpideraportti](#). Oikeusministeriön julkaisuja 2023:1.

verkostojärjestöjen toiminnan alueellisista eroista, ja edistetään hankkeen suositusten toimeenpanoa. Hankkeen toimenpiteiden keskiössä on varautuminen väestön ikääntymisen tuomiin vaikutuksiin. Toimenpiteillä tuetaan kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksia muuttuvassa toimintaympäristössä.

KÄYNNISSÄ Demokratiaohjelmassa asetettiin tavoitteeksi selvittää, **millä toimenpiteillä vapaaehtoistyössä tehdyn työpanoksen ja osaamisen tunnistamista ja tunnustamista voidaan edistää**. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella osaamiskeskus Kentaurissa¹¹⁹ kehitetään vapaaehtoistoiminnassa hankitun osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyviä toimia vuosina 2020–2023. Osaamiskeskus Kentauri kehittää järjestötoiminnassa hankitun osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen menetelmiä sekä rakentaa yhteistyökumppaneiden kanssa osaamisen digitaalista kokonaisuutta. Kentaurissa on kehitetty esimerkiksi nuorten työelämävalmennuksen tueksi tarkoitettua Duunikoutsi-mobiilisovellusta sekä Osaamiskiekkoa, joka havainnollistaa, kuinka harrastus- ja vapaaehtoistoiminnassa kertyvää osaamista voi hyödyntää tutkintoon johtavissa opinnoissa. Osaamisen tunnistamisen polkuja tutkitaan ja kehitetään myös järjestöjen koulutusten hallinnointijärjestelmän Sivisverkon kautta.

KÄYNNISSÄ Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön heinäkuussa 2021 käynnistämän osaamisen tunnistamisen työryhmän¹²⁰ tehtävänä on edistää ja ohjata **työpaikoilla ja muualla kuin viralliseen koulutusjärjestelmään kuuluvassa koulutuksessa hankitun osaamisen tunnistamisen työvälineiden ja menettelyjen luomista**. Työryhmän on muun muassa tarkoitus tehdä ehdotus valtakunnallisiksi periaateiksi työssä ja muualla kuin viralliseen koulutusjärjestelmään kuuluvassa koulutuksessa hankitun osaamisen tunnistamiseen erityisesti työelämän ja työllistymisen näkökulmasta. Tehtävänä on myös tehdä ehdotus käynnistettävistä piloteista sekä tukea valtakunnallisten periaatteiden käyttöönottoa ja levittämistä. Työryhmän toimikausi on 1.7.2021–31.12.2024. Työryhmä on järjestänyt kolme kuulemistilaisuutta ja sen väliraportti¹²¹ julkaistiin joulukuussa 2022. Väliraportissaan työryhmä teki ehdotuksen tutkintojen ja muiden osaamiskokonaisuuksien viitekehyksen laajentamiseksi sekä alustavat ehdotukset osaamismerkkien, osaamisen kuvausten ja osaamisen näkyväksi tekemisen kehittämiseksi sekä osaamisen tunnistamisen valtakunnallisiksi periaateiksi. Työryhmä hahmotteli myös alustavia ehdotuksia esimerkiksi työnhakijoiden, työelämässä olevien ja maahan

119 kentauri.fi

120 OKM044:00/2021. Osaamisen tunnistamisen työryhmä.

121 Valtioneuvosto (2022). [Osaamisen tunnistamisen työryhmä: Väliraportti](#). Valtioneuvoston julkaisuja 2022:74.

muuttaneiden osaamisen tunnistamista edistävien kokeiluiden toteuttamiseksi. Vuoden 2023 alkupuolella työryhmä kilpailuttaa aiheeseen liittyviä kokeiluja ja selvityksiä. Työryhmän loppuraportti julkaistaan vuoden 2024 lopussa.

Kansalaisyhteiskuntaa ja vapaaehtoistyötä koskevan tietopohjan lisääminen

TOTEUTETTU Oikeusministeriö koordinoi VN-TEAS tutkimushanketta, jonka tavoitteena oli selvittää **kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja kehittymistrendejä**. Hanke palveli sekä yhdistyslain uudistusta että valtionavustusten kehittämis- ja digitalisointiprosessia. Tutkimushankkeessa selvitettiin, miten toimintaympäristön muutokset ovat vaikuttaneet kansalaisyhteiskunnan oikeudellisiin ja taloudellisiin toimintaedellytyksiin Suomessa. Tutkimushanke kehitti suosituksia, toimintaehdotuksia ja malleja elinvoimaisen ja autonomisen kansalaisyhteiskunnan edistämiseksi ja arvioi millaisia vaikutuksia niillä toteutuessaan olisi erilaisiin kansalaisyhteiskunnan toimijoihin. Tavoitteena oli myös vahvistaa eri toimijoiden toimijuutta ja vuorovaikutusta kansalaisyhteiskunnan tulevaisuuden kehittämisessä sekä varmistaa keskeisten tulosten leviäminen ja vaikuttavuus tuomalla keskeiset sidosryhmät yhteen mm. tulkitsemaan tuloksia ja osallistumaan suositusten ja ehdotusten muotoiluun. Tutkimusraportti julkaistiin 22.10.2020¹²².

Kansalaisjärjestöakatemia

TOTEUTETTU Valtiovarainministeriö järjesti Avoimen hallinnon toimintaohjelman puitteissa yhteistyössä kansalaisjärjestöjen ja oikeusministeriön kanssa ensimmäisen kansalaisjärjestöakatemian syksyllä 2020 ja toisen keväällä 2021¹²³. Kansalaisjärjestöakatemian tavoitteena on **vahvistaa virkamiesten kansalaisjärjestötoiminnan tuntemusta sekä lisätä yhteistä ymmärrystä, vuoropuhelua ja verkostoitumista** hallinnon ja järjestötoimijoiden välillä. Vuonna 2022 kokeiltiin paikallisen kansalaisjärjestöakatemian järjestämisestä onnistuneesti, joten jatkossa kansalaisjärjestöakatemia järjestetään kansallisella tasolla keväällä ja syksyllä kannustetaan järjestämään paikallisen tason akatemioita.

OECD:n luottamusarvio ja Civic Space Scan

TOTEUTETTU Suomi tilasi OECD:ltä kaksi arviointia, jotka käsittelivät **kansalaisyhteiskunnan tilaa ja luottamusta**. OECD:n luottamusarviointi antaa ajankohtaista tietoa kansalaisten luottamuksesta hallintoon ja julkisiin instituutioihin Suomessa ja tarjoaa suosituksia siihen, miten hallinto voi kehittää toimintaansa kansalaisten luottamuksen

122 Ruuskanen et. al. (2020). [Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa](#). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47.

123 [Avoinhallinto.fi-verkkosivusto](#).

vahvistamiseksi ja säilyttämiseksi. Arvioinnin loppuraportti julkistettiin 4.5.2021¹²⁴. OECD:n Observatory of Civic Space toteutti Suomen hallituksen pyynnöstä kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksien arvioinnin Suomessa (Civic Space Scan). Raportti julkaistiin 16.6.2021¹²⁵. Raporttien suosituksia tarkasteltiin poikkihallinnollisessa työryhmässä¹²⁶, joka kävi läpi molempien raporttien suositukset ja selvitti, mitä niistä voidaan edistää jo meneillään olevissa ohjelmissa tai hankkeissa, ja mitkä puolestaan vaativat pidempää valmistelua tai lisäselvityksiä. Työryhmän toimikausi päättyi 30.10.2021. Työryhmän laatima muistio liitteineen luovutettiin työryhmän asettaneelle kuntaministeri Paaterolle. Lisäksi muistio vietiin tiedoksi kansliapäälliköille. OECD:n kanssa järjestettiin kesällä 2022 arviointitilaisuus suositusten toimeenpanon etenemisestä. Arviointien tuloksia huomioitiin myös demokratiapolitiikkaa koskevassa valtioneuvoston periaatepäätöksessä¹²⁷.

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE ja etnisten suhteiden neuvottelukunta Etno

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriön yhteydessä toimiva, kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon vuorovaikutusta sekä kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä edistävä **kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE** laati kolmannen toimikautensa (2017–2021) päätteeksi suosituksensa¹²⁸ demokratian ja vapaan kansalaisyhteiskunnan edellytysten turvaamiseksi neuvottelukunnan seuraavalle toimikaudelle. Suosituksissaan neuvottelukunta esitti, että kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä on vahvistettava ja järjestöjen toiminnan autonomisuus on turvattava, että kansalaisyhteiskunnan yhdenvertaisen ja aktiivisen osallistumisen edellytyksiä on parannettava, ja että kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon välistä strategista yhteistyötä ja kumppanuutta on kehitettävä. Neuvottelukunta on asetettu neljännelle toimikaudelleen vuosiksi 2022–2026.¹²⁹ KANE jul-

124 OECD (2021b). [Drivers of Trust in Public Institutions in Finland](#).

125 OECD (2021a). [Civic Space Scan of Finland](#).

126 VM071:00/2021. OECD:n luottamusarvioinnin ja OECD:n kansalaisyhteiskunta-arvioinnin suositusten toimeenpanon valmisteluryhmä

127 Oikeusministeriö (2022c). [Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratia-politiikasta 2020-luvulla](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:40.

128 Oikeusministeriö (2021a). [Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan loppuraportti 2017–2021](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Toiminta ja hallinto 2021:1.

129 oikeusministerio.fi. [Uusi kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE asetettu](#). Tiedote.

kaisi lokakuussa 2022 toimikautensa strategian¹³⁰ sekä tavoitteensa eduskuntavaaleissa 2023 ja hallituskaudella 2023–2027¹³¹. Neuvottelukunnan keskeisinä **tavoitteina on turvata autonominen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta kaikille.**

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriön yhteydessä toimivalla **Etnisten suhteiden neuvottelukunnalla (Etno)** on seitsemän alueellista neuvottelukuntaa, joita koordinoidaan ELY-keskuksista. Osana oikeusministeriön koordinoimaa rasisminvastaista ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmaa alueellisille Etnoille myönnettiin vuosille 2021 ja 2022 lisämäärärahaa, jotta **maahanmuuttajien osallistumista ja järjestötoimintaa** voitaisiin aikaisempaa paremmin tukea eri alueilla. Hyvien väestösuhteiden pilottihankkeen ja alueellisten Etnojen yhteistyöhankkeessa on vahvistettu neuvottelukunnan maahanmuuttaja- ja monikulttuurijärjestöjen resursseja ja osaamista tuottaa ostopalveluita, sekä vahvistettu järjestöjen mahdollisuuksia osallistua paikalliseen ja alueelliseen hyvien väestösuhteiden edistämistyöhön. Vuoden 2022 aikana järjestöt ovat muun muassa tuottaneet ostopalveluna yhteensä 37 omakielistä tiedonkeruutilaisuutta hyvien väestösuhteiden tilasta. Keskustelut kootaan hyödynnettäväksi päätöksenteossa ja valmistelussa. Päättäjädia-logeihin osallistuvat päättäjät pääsevät tunnustamaan kerättyä tietoa väestösuhteiden tilasta ja edistämään asiaa kerätyn tiedon pohjalta. Hankkeessa tutkitaan osallistumismahdollisuuksien vaikuttavuusarviointia: Miten valmistelijat ja päätöksentekijät parhaiten pystyvät hyödyntämään järjestöjen tiedonkeruussa tuotettua tietoa. Neuvottelukunnan järjestötyöryhmän 1.2.2023–30.6.2024 tehtävänä on vaikuttaa maahan muuttaneiden ja monikulttuurijärjestöjen, sekä uskonnollisten yhdyskuntien merkityksen tunnistamiseen osana elinvoimaista suomalaista kansalaisyhteiskuntaa. Työryhmä laatii asiantuntijareportin kansalaisjärjestötoiminnan edellytysten parantamiseksi ja esteiden purkamiseksi. Neuvottelukunnan kehittämistyön tueksi toteutetaan vuonna 2023 oikeusministeriön rahoituksella selvitys alueellisista neuvottelukunnista. Tavoitteena on lisätä tietoa paikallisista ja alueellisista tarpeista ja edelleen selkeyttää neuvottelukunnan tehtävää ennaltaehkäisevän vuoropuhelun foorumina ja toisaalta maahan muuttaneiden osallistumisen kanavana.

130 Oikeusministeriö (2022a). *Autonominen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta kaikille: Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANEn strategia 2022–2026*.

131 Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta (2022). *Eduskuntavaalit 2023. Hallituskausi 2023–2027. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANen tavoitteet*.

5. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen

Opettajien perus- ja täydennyskoulutus

TOTEUTETTU Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuskäsitteiden **opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa** on vahvistettu Helsingin yliopiston, oikeusministeriön ja Ihmisoikeuskeskuksen yhteistyöhankkeessa tuottamalla aihetta koskevia opetuskokonaisuuksia, vahvistamalla opettajankoulutusta antavien yksiköiden välistä valtakunnallista yhteistyötä ja koordinaatiota sekä edistämällä teemaan liittyvää tutkimusta.¹³² Hanke toteutettiin 1.8.2020–31.7.2021 ja se oli jatkoa vuosina 2018–2020 toteutetuille yhteistyöhankkeille, joissa on mm. tuotettu demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen erikoiskurssi sekä perus- ja ihmisoikeusoppimateriaali opettajaopiskelijoille sekä koottu opetusmateriaalia Opetushallituksen verkkosivustolle¹³³. Hankkeissa on myös kehitetty opettajankoulutuksen opetussuunnitelmia ja opintosisältöjä valtakunnallisessa verkostoyhteistyössä (korkeakouluverkostossa mukana 14 opettajankoulutusyksikköä) sekä osallistuttu kansainväliseen tutkimus- ja kehitystyöhön demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen teemojen osalta. Opetus- ja kulttuuriministeriö osallistui hankkeen rahoitukseen vuonna 2018. Hankkeiden havaintoja ja suosituksia on käsitelty demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmässä.

Varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen laatu ja tasa-arvo

TOTEUTETTU Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatua ja tasa-arvoa parantavan **Oikeus oppia -kehittämishjelman** (2020–2022) tavoitteena on ollut turvata tasa-arvoisen alku oppimiseen. Kehittämishjelman hankkeilla on valmisteltu lainsäädäntöä, pysyviä rahoitusjärjestelyitä sekä yhdenvertaisuutta vahvistavia vaikuttavia käytänteitä ja toimintatapoja, mm. vahvistamalla demokratiakasvatusta. Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama työryhmä esittelee syyskuussa 2022 julkaisemassaan loppuraportissa¹³⁴ työn lopputuloksia sekä tekee ehdotuksia jatkotoimenpiteiksi. Ammatillisen koulutuksen laatua ja tasa-arvoa parantava Oikeus osata -kehittämishjelma (2020–2022) on osaltaan varmistanut, että kaikki ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat saavat vankan ammatillisuuden ja hyvät perustaidot työtä, elämää ja elinikäistä oppimista varten. Arviointiraportti ohjelman toimenpiteiden vaikuttavuudesta¹³⁵ julkaistiin kesäkuussa 2022.

132 helsinki.fi. Ihmisoikeudet, demokratia, arvot ja dialogi kasvatuksessa: Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa.

133 oph.fi. Ihmisoikeus- ja demokratiakasvatus.

134 Opetus- ja kulttuuriministeriö (2022a). Kohti laadukasta ja tasa-arvoista lähipalvelua ja lähikoulua: Oikeus oppia -ohjelman Koulutuksellisen tasa-arvon ja positiivisen erityiskohdelun edistämistoimia varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa valmistelevala työryhmän loppuraportti 2022. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2022:30.

135 OwlGroup (2022). Oikeus osata: Vaikuttavuusarviointi.

Oikeus osata -ohjelman yksi tavoitteista oli hyvinvoinnin, yhteisöllisyyden, osallisuuden ja turvallisuuden vahvistaminen, joka jakautui neljään alatavoitteeseen: 1. Opiskelijoiden vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen ja opiskelijakuntatoiminnan kehittäminen, 2. Liikkuva Amis -toiminnan ja Ammattiosaajan työkykypassin käytön laajentaminen, 3. Yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistaminen ja 4. Ammatillisen koulutuksen turvallisuuskulttuurin kehittäminen. Arvioinnin mukaan yli 90 prosenttia itsearvioinnin vastaajista oli melko tai erittäin tyytyväisiä hankkeen kehittämistavoitteiden toteutumiseen. Lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelman (2021–2022) tavoitteena on ollut muun muassa edistää lukiolaisten hyvinvointia ja vahvistaa koulutuksen tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja saavutettavuutta sekä tukea lukiolain ja opetussuunnitelmien toimeenpanoa. Opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi marraskuussa 2022 Lukiokoulutuksen laatustrategian¹³⁶, joka määrittää lukiokoulutuksen laadunhallinnalle sekä sen johtamiselle valtakunnalliset ja yhdensuuntaiset periaatteet.

KÄYNNISSÄ Oikeus oppia -ohjelman ja kansallisen demokratiaohjelman puitteissa opetus- ja kulttuuriministeriö yhteistyössä oikeusministeriön kanssa asetti vuosiksi 2020–2023 **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmän**¹³⁷, jonka tehtävänä on ollut tukea koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta, oppilaiden osallistamista sekä opetushenkilöstön valmiuksien lisäämistä koskevien hallitusohjelmakirjausten toimeenpanoa sekä tehdä esityksiä konkreettisiksi toimenpiteiksi. Ohjausryhmän johdolla on käynnistetty mm. demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien hyvien käytäntöjen koonti ja pilotointi sekä seurattu ja tuettu aihetta koskevien selvitys- ja tutkimushankkeiden toteutusta. Ohjausryhmässä esiin tuotuja ratkaisuehdotuksia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi otettiin myös huomioon demokratia-politiikkaa koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen¹³⁸ valmistelussa. Ohjausryhmän toimikausi päättyi 1.6.2023.

Hyvien käytäntöjen koonti ja pilotointi

TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ Vuonna 2021 toteutettiin hanke **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen kokoamiseksi ja levittämiseksi valtakunnallisesti**.¹³⁹ Lukuvuonna 2022–2023 toteutetaan pilottihankekokonaisuus¹⁴⁰, jonka tavoitteena

136 Opetus- ja kulttuuriministeriö (2022b). [Lukiokoulutuksen laatustrategia](#). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:43

137 OKM035:00/2020. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmä.

138 Oikeusministeriö (2022c). [Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratia-politiikasta 2020-luvulla](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:40.

139 oph.fi. [Kokonaisuus demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvistä käytänteistä kasvatuksessa ja opetuksessa](#).

140 oph.fi. [Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihanke peruskouluille](#).

on testata ja kehittää erilaisia **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen malleja ja toimintatapoja** ensisijaisesti perusasteella yhteistyössä opettajankoulutuksen ja lähiyhteisöjen kanssa. Pilottien avulla on tarkoitus kehittää ja levittää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen menetelmiä ja hyviä käytäntöjä valtakunnallisesti tukemaan perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden ja paikallisten opetussuunnitelmien toimeenpanoa eri puolilla Suomea. Pilotit toteutetaan yhteistyössä demokratiaohjelman, Oikeus oppia -ohjelman, kansallisen lapsistrategian ja Pohjoismaiden ministerineuvoston kesken.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevan tietopohjan lisääminen

KÄYNNISSÄ Keväällä 2022 käynnistyi tutkimushanke (VN TEAS), jonka **tavoitteena on arvioida varhaiskasvatussuunnitelman ja opetussuunnitelmien perusteissa määriteltyjen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamistavoitteiden käytännön toteutumista** varhaiskasvatuksessa, kaikilla kouluasteilla ja opettajankoulutuksessa¹⁴¹. Tavoitteena on arvioida myös lasten, oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuuden ja osallistumisoikeuksien toteutumista. Tutkimuksen on tarkoitus tuottaa valtioneuvostolle ajantasainen kokonaiskuva ja tietoa aihepiiriin liittyvistä haasteista, suosituksia jatkotoimenpiteiksi, sekä konkreettisia esityksiä ja suosituksia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi varhaiskasvatuksessa, kaikilla kouluasteilla sekä opettajankoulutuksessa ja opettajien täydennyskoulutuksessa. Tutkimusraportti julkaistaan keväällä 2023.

Kirjastojen rooli demokratiatyössä

TOTEUTETTU Osana Sitran demokratiakokeiluja on panostettu **kirjastojen roolin kehittämiseen**. Uusi kirjastolaki (1492/2016) tuli voimaan vuonna 2016. Kirjastolain 2 §:ssä määritellään, että kirjastojen yhtenä keskeisenä tehtävänä on edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Kuudessa kirjastossa (Oulu, Turku, Pietarsaari, Imatra, Inari ja Mäntyharju) alkoi vuonna 2020 Sitran käynnistämä hankekokonaisuus, jonka tavoitteena oli kehittää ja laajentaa kirjastojen tekemää demokratiatyötä. Kirjastoista kansanvallan foorumeita -hankekokonaisuudessa¹⁴² kehitettiin ja testattiin konsepteja, joilla kirjastoista on kehitetty keskustelemaan demokratian virtuaalisia ja fyysisiä kohtaamispaikkoja, osallisuuden edistäjiä ja kohtaamisten mahdollistajia. Pilottivaihe päättyi 30.6.2021. Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 27.4.2021 miljoonan euron määrärahan aluehallintovirastojen käyttöön yleisten kirjastojen toiminnan kehittämisestä kansalaisten ja päättäjien vuoropuhelun areenoina aiheutuvien menojen ja avustusten maksamiseen.

141 Tietokayttoon.fi. [Tilannekuva ja seurannan instrumentit – demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus, osallistumisoikeudet ja yhdenvertaisuus kasvatuksen ja opetuksen kentällä.](#)

142 sitra.fi. [Kirjastoista kansanvallan foorumeita.](#)

Aluehallintovirastot myönsivät valtionavustuksia 38 kunnalle/kunnalliselle yleiselle kirjastolle yhteensä 920 000 euroa. Avustusten käyttöaika oli 2021–2022. Avustetuilla hankkeilla on kehitetty yleisiä kirjastoja fyysisinä ja virtuaalisina matalan kynnyksen kohtaamispaikkoina lisäämällä erityisesti kansalaisten ja päättäjien välistä vuorovaikutusta. Avustuksilla on pyritty vahvistamaan yhteiskunnallista demokratiakehitystä parantamalla kansalaisten tiedonsaantia ja vaikuttamismahdollisuuksia paikallisen, alueellisen, valtakunnallisen ja EU-tason päätöksenteossa.

Verkostoyhteistyö

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriö asetti vuonna 2020 laajapohjaisen **Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus (DINO II) -verkoston**¹⁴³ seuraamaan ja tukemaan demokratiaohjelmassa linjattujen toimenpiteiden suunnittelua ja toteutusta sekä edistämään verkostoitumista demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sekä nuorten osallisuuden parissa toimivien sidosryhmien välillä. Verkoston toimikausi on 23.4.2020–31.12.2023 ja sen oli tarkoitus kokoontua 2–3 kertaa vuodessa. Muun muassa koronapandemiasta johtuen ja päällekkäisen toiminnan välttämiseksi verkosto ei ole kokoontunut kevään 2021 jälkeen, vaan yhteydenpitoa on hoidettu lähinnä sähköpostitse. Verkoston toimintaa on tarkoitus jatkaa vuoden 2023 loppuun asti, jonka jälkeen arvioidaan tarve toiminnan jatkamiseen.

143 OM030:00/2020. DINO II – Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus.

BILAGA 2 Förteckning över lagstiftningsprojekt, program och strategier med koppling till demokratiprogrammet (på finska)

Lainsäädäntö

Hyväksytyt ja voimaan tulleet

Avoimuusrekisterilaki (430/2023)

Ilmastolaki (423/2022)

Laki Euroopan unionin ja kansallisen oikeuden rikkomisesta ilmoittavien henkilöiden suojelusta (1171/2022)

Laki hyvinvointialueesta (611/2021)

Laki hyvinvointialueilla ja kunnissa toimitettavissa neuvoa-antavissa kansanäänestyksissä noudatettava menettelystä (652/2021)

Laki kuntalain muuttamisesta (419/2021)

Laki pelastustoimen järjestämisestä (613/2021)

Laki puoluelain 3 §:n muuttamisesta (904/2020)

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021)

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla (615/2021)

Laki vaalilain muuttamisesta (649/2021 ja 1248/2021)

Laki valtiokonttorista annetun lain 2 §:n muuttamisesta (538/2022)

Laki valtionavustuslain muuttamisesta (1075/2022)

Laki valtion virkamieslain muuttamisesta (329/2022)

Laki yhdistyslain muuttamisesta (663/2022)

Hallituksen esitykset, joita eduskunta ei ehtinyt käsitellä istuntokaudella 2019-2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, puoluelain, vaalilain 112 ja 143 l §:n sekä kansalaisaloitelain 10 §:n muuttamisesta (HE 254/2022 vp)

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta (HE 273/2022)

Poikkihallinnolliset ohjelmat ja strategiat

Avoimen hallinnon strategia ja toimintaohjelma

Julkisen hallinnon strategia

Kansallinen ikäohjelma 2030

Kansallinen lapsistrategia

Korruption vastainen strategia ja toimintaohjelma

Paremmen sääntelyn toimintaohjelma

Suomen Romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2023-2030

Toimenpideohjelma harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjumiseksi

Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO)

Valtioneuvoston toimintaohjelma rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi

BILAGA 3 Demokratistatistik som stöd för utvärderingen av det nationella demokratiprogrammets effektivitet (på finska)

Johdanto

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan sisältyvän poikkihallinnollisen kansallisen demokratiaohjelman 2025 tavoitteena on ollut edistää ihmisten osallisuutta ja uudenlaista vuorovaikutusta hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Ohjelma valmisteltiin ja sen toteutusta koordinoitiin oikeusministeriön asettamassa poikkihallinnollisessa työryhmässä. Oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmä hyväksyi demokratiaohjelman toimintasuunnitelman maaliskuussa 2020. Ohjelman väliraportti ja esitykset jatkotoimenpiteiksi annettiin lokakuussa 2021.

Kansallisen demokratiaohjelman toimeenpanossa tehtyjen havaintojen ja saatujen kokemusten perusteella vuonna 2022 valmisteltiin valtioneuvoston periaatepäätös, jossa linjataan tulevaisuuteen tähtäävistä toimenpiteistä demokratian ja osallisuuden kehittämiseksi. Valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksen suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla yleisistunnossaan 3. marraskuuta 2022.

Tämä raportti on koottu demokratian tilan kehittymisen seuraamiseksi ja demokratiapolitiikan toimenpiteiden pitkän aikavälin vaikuttavuuden arviointiin. Arviointikehikko on laadittu erilaisista demokratian tilaa käsittelevistä indikaattoreista. Tämä raportti on tarkoitettu ensisijaisesti sisäiseen seurantaan. Lisäksi oikeusministeriön verkkosivuille kootaan kevään 2023 aikana keskeisimpien indikaattorien joukko, jota päivitetään ja jonka kautta myös kansalaiset voivat seurata suomalaisen demokratian kehitystä pitkällä aikajänteellä. Myös valtioneuvoston periaatepäätöksen toimenpiteiden vaikuttavuutta ja toteutumista on tarkoitus seurata ja arvioida. Jo toteutettujen toimenpiteiden vaikuttavuutta arvioidaan demokratiaohjelman seurantaraportissa.

Arviointikehikkoon on pyritty valitsemaan indikaattoreita kaikista valtioneuvoston periaatepäätöksen linjausluvuista (lukuun ottamatta Suomen kansainvälistä ja EU-yhteistyötä demokratia-asioissa): vaalijärjestelmän toimivuus, turvallisuus ja luotettavuus, yhdenvertaiset osallistumisoikeudet ja hallinnon avoimuus, demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus, moniääninen media ja osallistava keskustelukulttuuri, kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset ja Suomen kansainvälinen demokratiayhteistyö. Mittareiden valinnassa on käytetty harkintaa. Valinnassa on otettu huomioon paitsi periaatepäätöksen linjaukset myös tilastojen edustavuus, tietojen saatavuus, pitkäaikaisseurannan mahdollisuus sekä tietojen relevanssi erityisesti suomalaisen demokratiapolitiikan kannalta.

Indikaattoreihin on myös syytä suhtautua suuntaa antavina kuvauksina todellisuudesta. Indikaattorien välillä on eroja siinä, miten ne määrittelevät demokratian, mikä vaikuttaa mittaristossa valittuihin kriteereihin, mikä taas vaikuttaa mittarin tuottamaan lopputulokseen. Yksi perusteellinen ero on esimerkiksi siinä, mitataanko demokratian tilaa instituutioiden, kuten vaalien, kautta vai kansalaisten kokemusten kautta. Myös metodeissa on eroja. Osa indikaattoreista perustuu kansalaisten haastatteluihin, osa asiantuntijahaastatteluihin. Yksittäiset indikaattorit eivät usein onnistu kuvaamaan demokratian ja/tai yhteiskunnan todellista tilaa kokonaisvaltaisesti. Monipuolisemman kuvan muodostumiseksi arviointikehikkoon on valittu valikoima erilaisia indikaattoreita. Indeksien yhteydessä on pyritty tuomaan esiin valittujen indikaattorien erilaisia vahvuuksia ja heikkouksia siinä määrin kuin se on tutkimuskirjallisuuden perusteella mahdollista.

1 Suomalaisen demokratian tila yleisesti

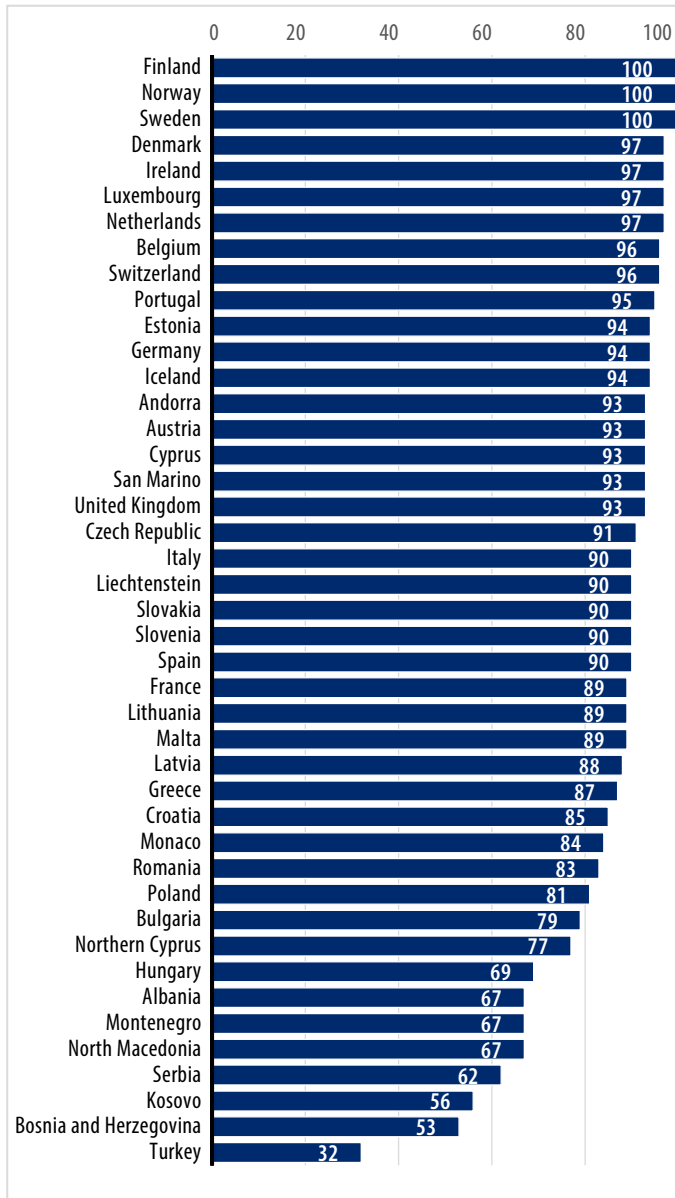
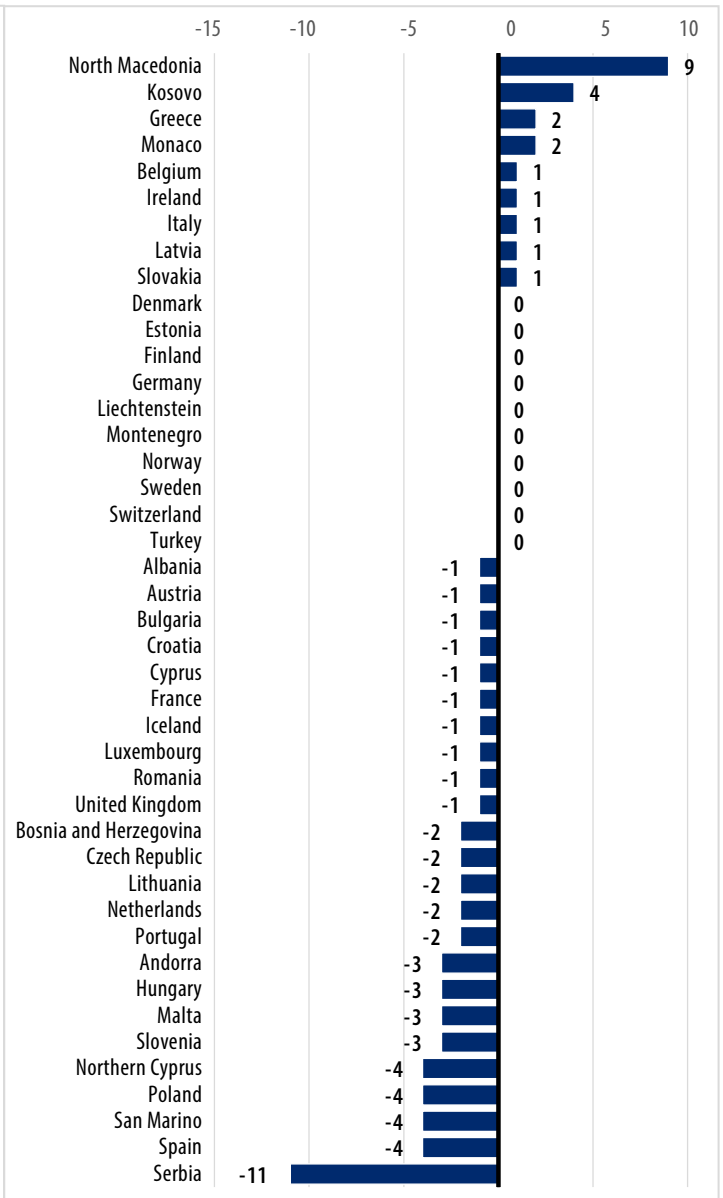
Freedomhouse

Freedomhousen vuoden 2022 tietojen mukaan Suomi sijoittuu kolmen kärkeen Norjan ja Ruotsin kanssa maailman vapaimpina demokratioina. Suomessa on Freedomhousen mukaan rehelliset eduskuntavaalit ja puolueiden välinen kilpailu on kovaa. Korruptio on olematonta ja Suomessa vallitsee sanan- ja uskonnonvapaus. Yhdistymisvapautta ja vähemmistöjen oikeuksia kunnioitetaan, vaikka häirintää, vihapuhetta ja syrjintää esiintyy.¹⁴⁴

Kuviosta 1 ilmenee, että Freedomhousen maavertailussa Euroopassa Suomi jakoi vuonna 2022 kärkisijan Norjan ja Ruotsin kanssa. Freedomhousen kokonaispistemäärä (0–100) koostuu alaluokista A. Vaaliprosessi, B. Poliittinen moniarvoisuus ja osallistuminen, C. Hallituksen toiminta, D. Sananvapaus ja uskonnonvapaus, E. Yhdistys- ja organisaatio-oikeudet, F. Oikeusvaltio ja G. Henkilökohtainen itsemääräämisoikeus ja yksilölliset oikeudet. Indeksi perustuu asiantuntija-arvioon, jota ohjaa 25 kysymystä.

Kuviossa 2 havainnollistetaan, miten Freedomhouse-kokonaisindeksi on muuttunut Suomessa ja muissa Euroopan maissa vuosina 2018–2022. Valtaosassa Euroopan maita kokonaispistemäärä on laskenut tänä aikana. Suomi on puolestaan säilyttänyt täydet pisteet kaikissa Freedomhouse-kategorioissa. Suomi on siis eurooppalaisesta negatiivisesta trendistä huolimatta säilyttänyt korkeat pisteet. Nykyisen hallituskauden aikana Euroopassa suhteellisesti eniten laskua havaitaan kategorioissa C. Hallituksen toiminta, F. Oikeusvaltio, D. Sananvapaus ja uskonnonvapaus ja E. Yhdistys- ja organisaatio-oikeudet.

144 freedomhouse.org. [Freedom in the World Research Methodology](https://freedomhouse.org/research-methodology).

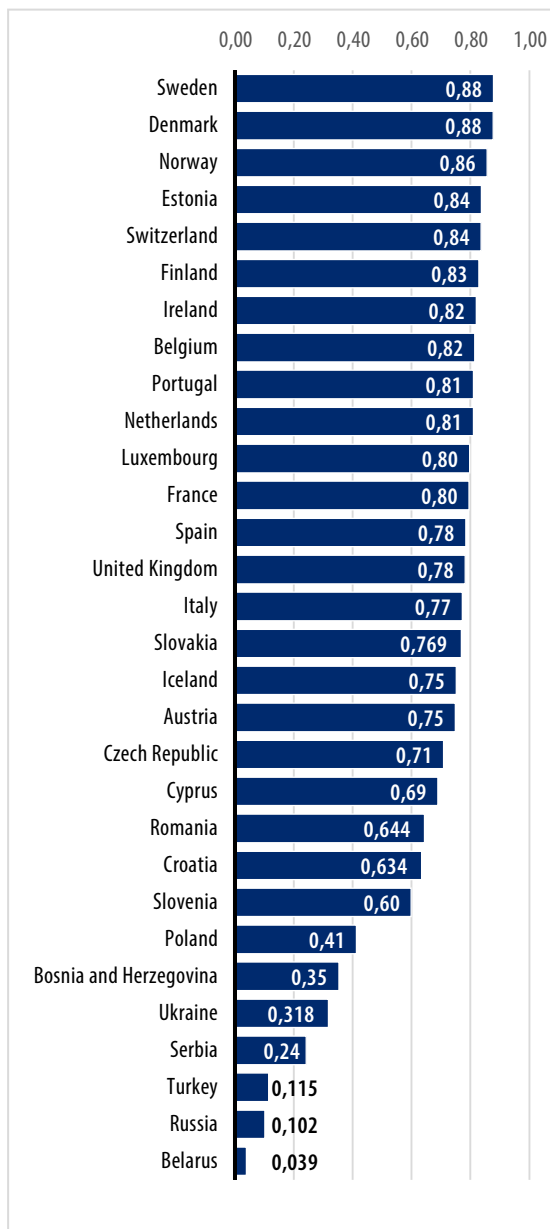
Kuvio 1 Freedomhouse indeksi Euroopan maissa 2022**Kuvio 2** Freedomhouse-Indeksin muutos 2018-2022**Varieties of Democracy (V-Dem) -indeksi**

V-Dem-indeksi perustuu yli 400 mittariin ja aineistoihin, jotka kuvaavat maiden vaalita-
poja, vapautta, kansanvaltaa, osallisuutta ja tasa-arvoa.¹⁴⁵

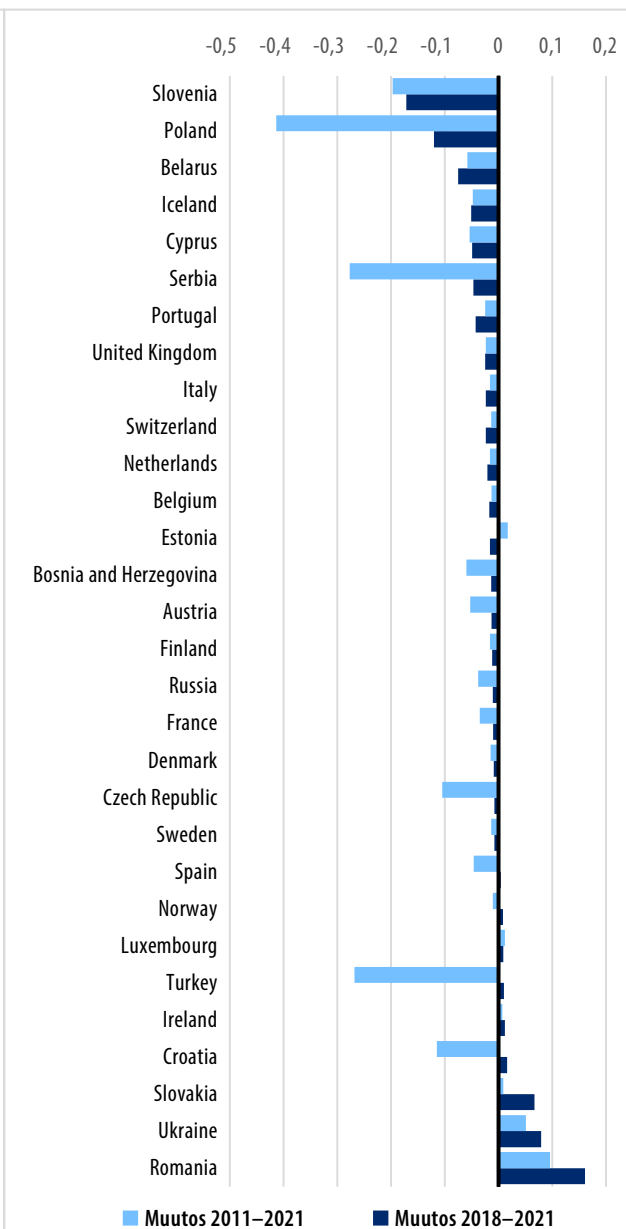
145 v-dem.net. [Varieties of Democracy \(V-Dem\)](https://v-dem.net/).

Kuviosta 3 ilmenee, että Suomi kuului vuonna 2021 V-Dem-indeksissä Euroopan kuu-
den parhaan maan joukkoon. Kuviossa 4 havainnollistetaan, miten indeksi on muuttunut
Euroopan maissa vuosina 2011–2021 ja 2018–2021. Suomen tilanne on pysynyt lähes
muuttumattomana, kun valtaosassa muita Euroopan maita kehitys on ollut negatiivista.

Kuvio 3 V-Dem indeksi Euroopan maissa vuonna 2021

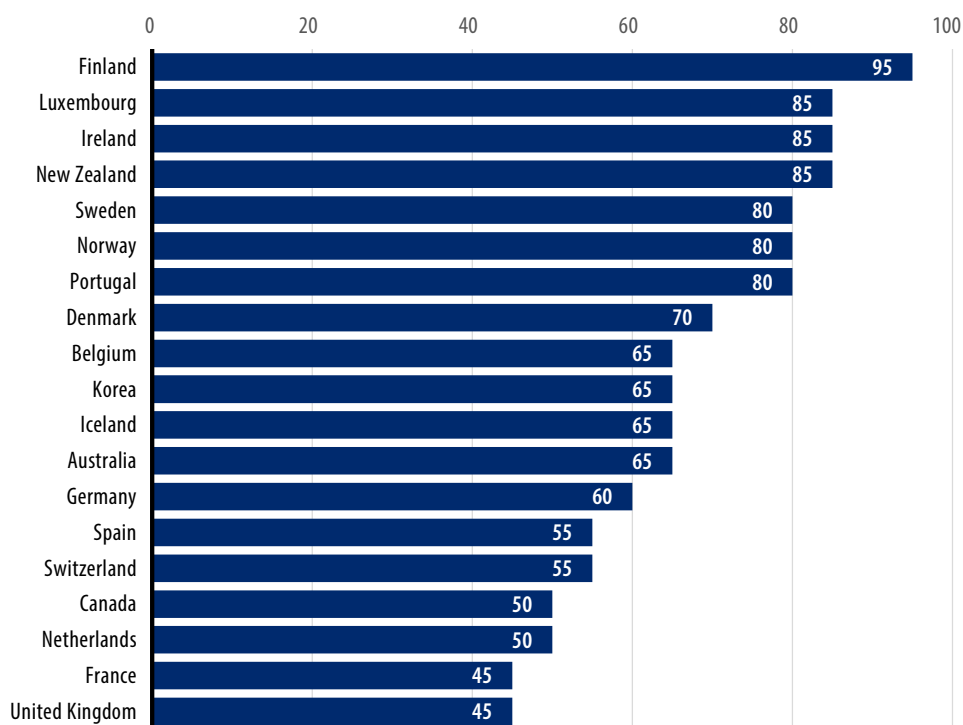
Kuvio 4 V-Dem indeksin muutos

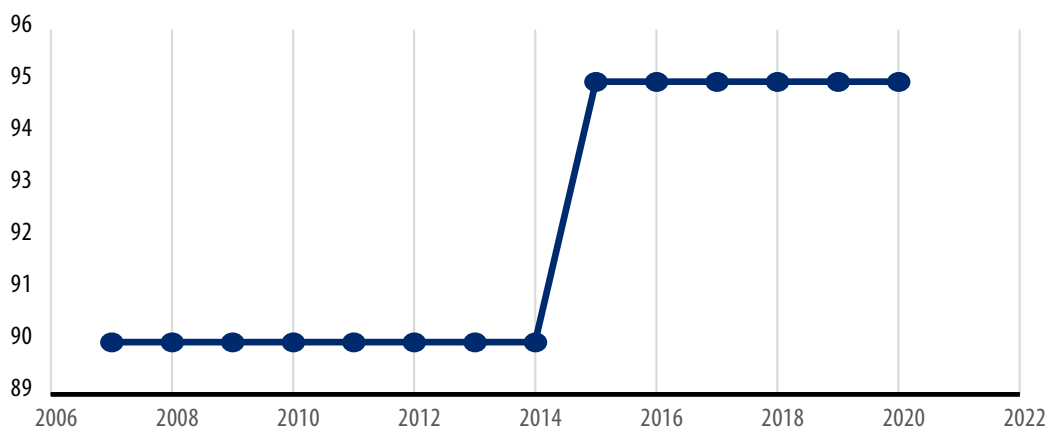
Mipex-indeksi

Mipexin (Migrant Integration Policy Index 2020¹⁴⁶) poliittinen osallisuus -indikaattori mittaa, millaiset ovat maahanmuuttajien vaalioikeudet ja muut poliittiset vaikutusmahdollisuudet eri maissa. Mipexin mukaan maahanmuuttajien osallistumismahdollisuudet ovat kotouttamispolitiikan heikoimpia osa-alueita kansainvälisesti. Kuviosta 5 ilmenee, että Suomi oli Mipex-indeksin mukaan vuonna 2020 maahanmuuttajien poliittisessa osallistumisessa maailman kärkeä.

Kuvio 5 Mipex-indeksi (maahanmuuttajien poliittinen osallisuus) vuonna 2020

Kuvio 6 Mipex-indeksin (maahanmuuttajien poliittinen osallistuminen) kehitys Suomessa 2006–2020

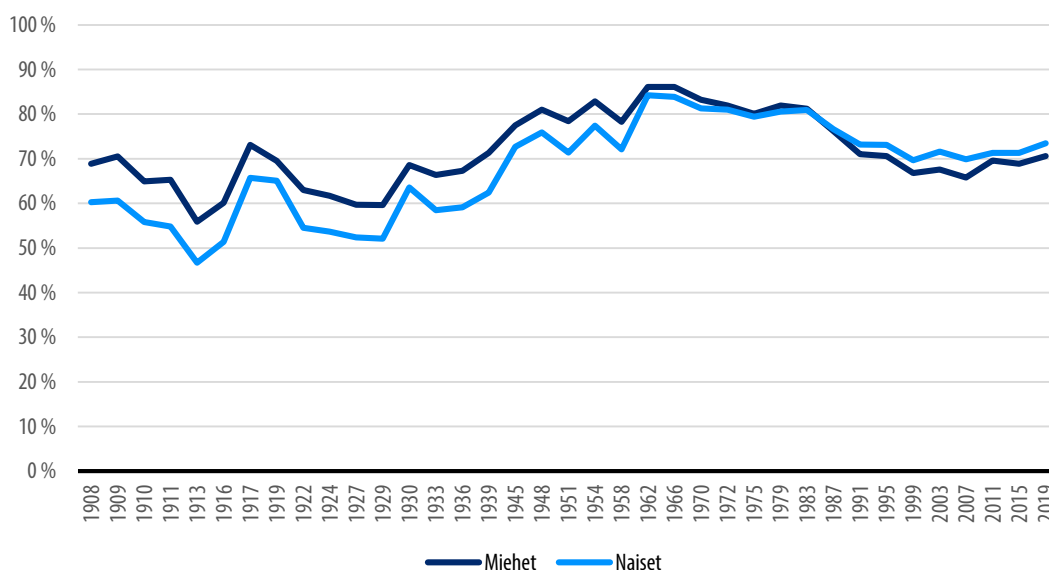
146 mipex.eu. [Migrant Integration Policy Index 2020](https://mipex.eu/).

Mipexin verkkojulkaisun mukaan Suomen pistemäärä nousi vuonna 2015 (kuvio 6), kun Suomi vahvisti maahanmuuttajien perusoikeuksia syrjimättömyyteen ja perhe-elämään ja mahdollisuuksiin työmarkkinoilla.

2. Edustuksellinen demokratia

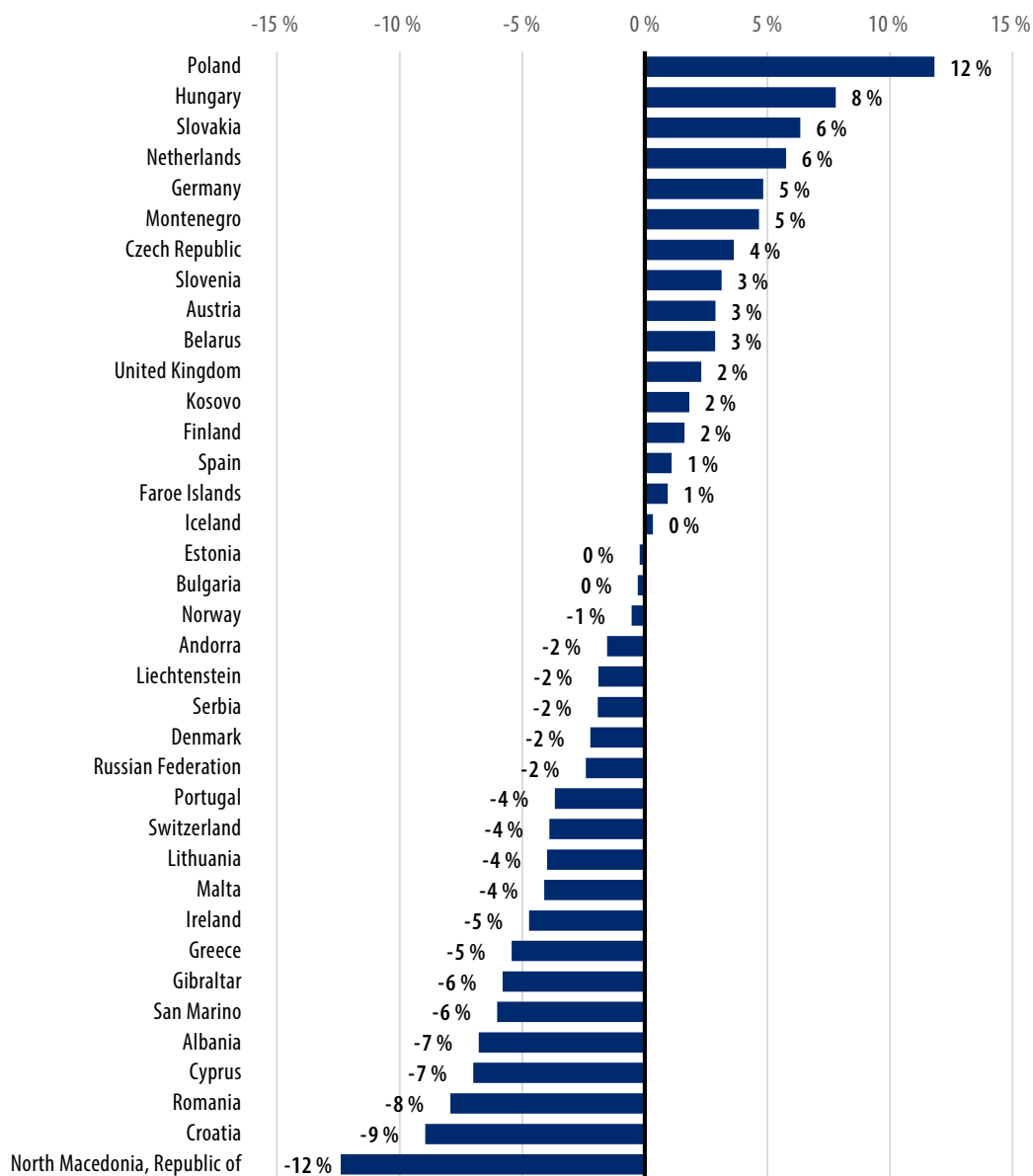
Suomalaisten äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa oli huipussaan 1950–60-lukujen vaihteessa, jolloin jopa 85 prosenttia äänioikeutetuista antoi äänensä vaaleissa (1962, 1966). Tämän jälkeen aktiivisuus on ollut laskusuunnassa, hiipuen noin 70 prosentin tasolle 2000-luvulle tultaessa. 2010-luvulla äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa on ollut lievässä nousussa. Esimerkiksi vuoden 2019 eduskuntavaaleissa äänestysprosentti kipusi 72:een. Miehet äänestivät naisia aktiivisemmin 1970-luvun puolivälin paikkeille, jonka jälkeen naisten äänestysaktiivisuus on yleensä asettunut muutamia prosenttiyksiköjä miesten yläpuolelle (kuvio 7).¹⁴⁷

Kuvio 7 Äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa pitkällä aikavälillä sukupuolittain (Tilastokeskus)

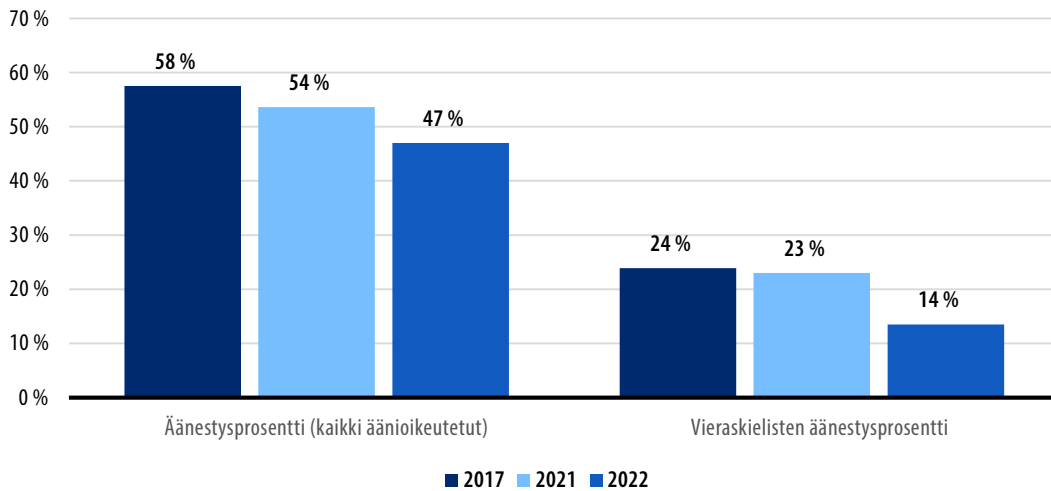
¹⁴⁷ Suomen virallinen tilasto (SVT): Eduskuntavaalit [verkkojulkaisu].

Kuvio 8 Äänestysaktiivisuuden muutos parlamenttivaaleissa Euroopan maissa 2011–2016 vs. 2017–2022 (IDEA)

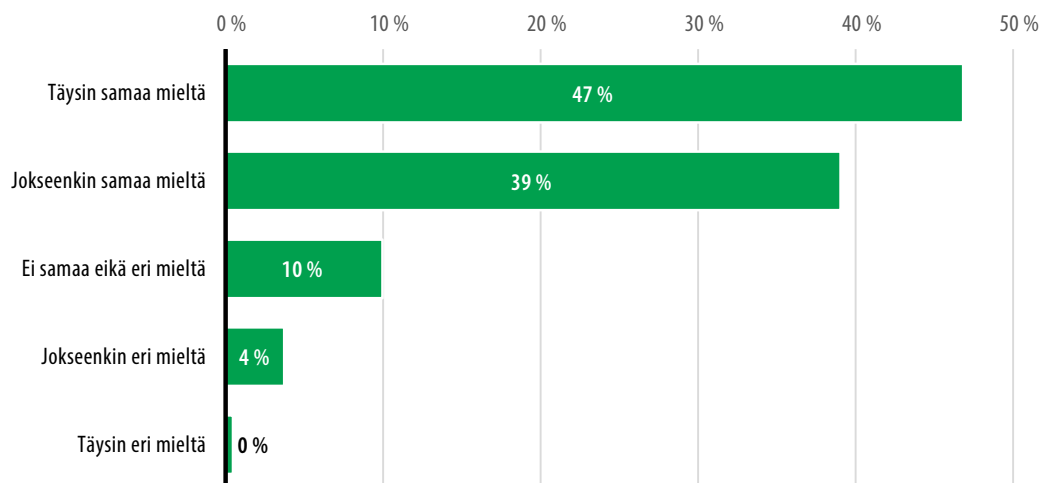

Äänestysaktiivisuus parlamenttivaaleissa on viimeisten viiden vuoden aikana laskenut yli puolessa Euroopan maista. Suomessa aktiivisuus on hieman noussut.¹⁴⁸

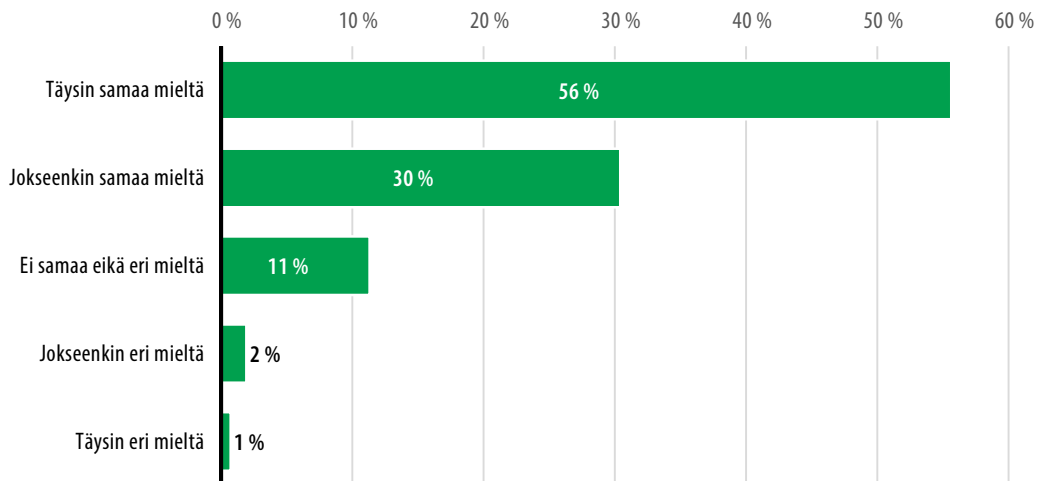
148 idea.int. [Voter turnout database](https://idea.int/voter-turnout-database).

Kuvio 9 Äänestysaktiivisuus kunta- ja aluevaaleissa kielen mukaan 2017–2022 (Tilastokeskus)

Kuvion 9 perusteella kieliryhmistä vieraskieliset äänestävät muuta väestöä harvemmin kunta- ja aluevaaleissa. Vieraskielisten äänestysaktiivisuus jäi vuosien 2017 ja 2021 kunta- ja aluevaaleissa sekä vuoden 2022 aluevaaleissa 14–24 prosentin välille, kun se koko väestön osalta oli 47–58 prosenttia.¹⁴⁹

Kuvio 10 Vaaliviranomaiset hoitivat tehtävänsä hyvin

149 Suomen virallinen tilasto (SVT): Aluevaalit [verkkajulkaisu].; Suomen virallinen tilasto (SVT): Kunnallisvaalit [verkkajulkaisu].

Kuvio 11 Äänestämässä käyntiä koskevaa viranomaisohjeistusta oli riittävästi saatavilla

Vaaliviranomaisten suoriutumisesta tehtävistään on kysytty eduskuntavaalitutkimuksessa 2019¹⁵⁰. Valtaosa vastaajista on täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että vaaliviranomaiset hoitivat tehtävänsä hyvin. (Kuviot 10 ja 11).

3. Suora ja osallistuva demokratia ja hallinnon avoimuus

Taulukossa 1 havainnollistetaan, miten yleistä suora yhteiskunnallinen osallistuminen on eri väestöryhmissä. Jako aktiivisiin ja epäaktiivisiin perustuu vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen aineistosta muodostettuun summamuuttujaan, joka sisältää eri suoran poliittisen osallistumisen muotoja, kuten kansalaisaloitteet, vetoomukset, puoluetointaan osallistumisen ja boikotit. Henkilö on potentiaalisesti osallistuva, jos hän ilmoittaa, ettei ole viime aikoina ollut aktiivinen, mutta voisi olla. Henkilö on epäaktiivinen ja ei osallistuva, jos hän ei missään tapauksessa osallistuisi yhteiskunnalliseen toimintaan.

150 Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass (2020). [Politiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:5.

Taulukko 1 Osallistuminen taustamuuttujittain (Eduskuntavaalitutkimus 2019)

	Aktiivinen, osallistuva	Potentiaalisesti osallistuva	Epäaktiivinen, ei osallistuva
Kaikki	34 %	51 %	15 %
Mies	33 %	50 %	16 %
Nainen	34 %	51 %	14 %
alle 30	46 %	39 %	15 %
30–40	49 %	47 %	5 %
40–50	43 %	50 %	7 %
50–60	31 %	58 %	10 %
60+	20 %	55 %	25 %
Peruskoululuokat 1–6, kansakoulu	11 %	43 %	46 %
Peruskoululuokat 7–9, 10, keskikoulu	26 %	43 %	30 %
Lyhyt ammatillinen koulutus	26 %	51 %	23 %
Opistotason ammatillinen tutkinto	31 %	54 %	15 %
Ylioppilastutkinto	38 %	54 %	8 %
Ammattikorkeakoulututkinto tai vastaava	47 %	47 %	6 %
Yliopistotutkinto (kandidaatti tai maisteri)	41 %	55 %	4 %
Tieteellinen jatkotutkinto	74 %	22 %	3 %
Maatalousyrittäjä	12 %	69 %	19 %
Muu työnantaja, muu yksityisyrittäjä, ammatin- harjoittaja	30 %	58 %	12 %
Johtavassa asemassa toisen palveluksessa	37 %	53 %	10 %
Ylempi toimihenkilö	40 %	58 %	3 %
Alempi toimihenkilö	46 %	46 %	8 %
Työntekijä	40 %	46 %	14 %
Eläkeläinen	17 %	56 %	27 %
Koululainen, opiskelija	40 %	47 %	12 %
Kotiäiti tai -isä	71 %	29 %	0 %
Työtön	43 %	41 %	16 %
Muu	38 %	36 %	26 %

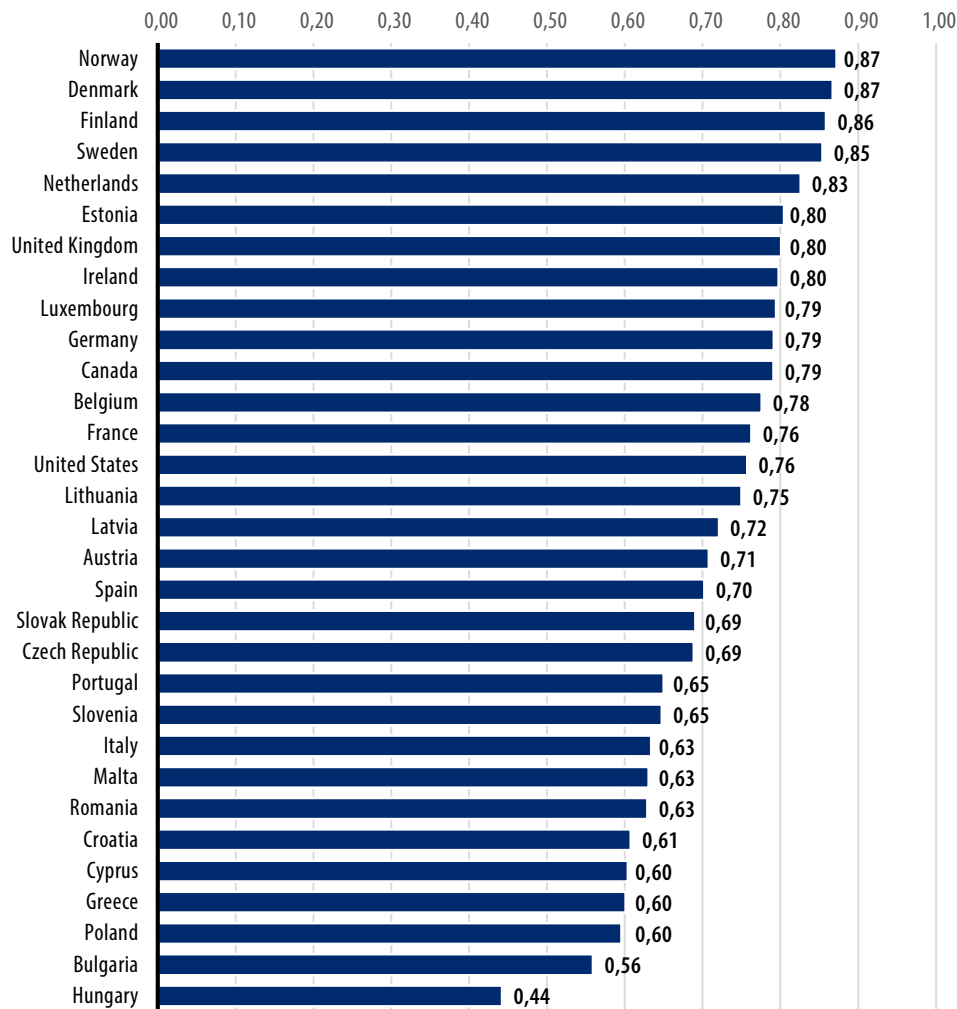
Taulukon 1 perusteella valtaosa eduskuntavaalitutkimuksen vastaajista osallistuu yhteiskunnalliseen toimintaan jollakin tavoin. Vain 15 prosenttia vastaajista on epäaktiivisia, ei osallistuvia. Epäaktiivisuus ilmenee erityisesti yli 60-vuotiaiden ja matalasti koulutettujen joukossa.

Taulukko 2 Asukkaiden osallistumiskeinot kuvattu kunnan verkkosivuilla, osuus kunnista (THL)

	2015	2017	2019	2021
Koko maan keskiarvo	48 %	54 %	69 %	69 %
Ahvenanmaa	50 %	-	-	-
Etelä-Karjala	57 %	75 %	89 %	62 %
Etelä-Pohjanmaa	50 %	57 %	50 %	71 %
Etelä-Savo	44 %	31 %	62 %	62 %
Kainuu	12 %	43 %	88 %	67 %
Kanta-Häme	50 %	62 %	100 %	75 %
Keski-Pohjanmaa	33 %	50 %	71 %	62 %
Keski-Suomi	52 %	55 %	52 %	52 %
Kymenlaakso	60 %	40 %	57 %	71 %
Lappi	38 %	63 %	72 %	68 %
Pirkanmaa	52 %	64 %	76 %	81 %
Pohjanmaa	69 %	54 %	73 %	73 %
Pohjois-Karjala	78 %	75 %	73 %	83 %
Pohjois-Pohjanmaa	33 %	44 %	54 %	42 %
Pohjois-Savo	12 %	57 %	67 %	72 %
Päijät-Häme	71 %	38 %	67 %	75 %
Satakunta	44 %	53 %	36 %	60 %
Uusimaa	65 %	54 %	87 %	91 %
Varsinais-Suomi	42 %	61 %	69 %	70 %

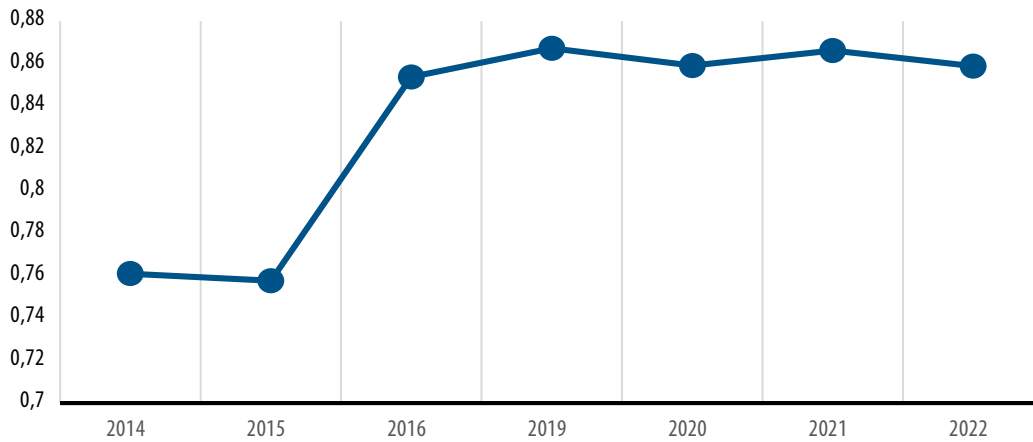
Taulukossa 2 havainnollistetaan, miten kuntalaisten osallistumiskeinoja on kuvattu kuntien verkkosivuilla. Kuntalaisten osallistumismahdollisuuksista kunnalliseen päätöksentekoon kertominen kuntien verkkosivuilla on valtaosin parantunut viimeisten viiden vuoden aikana.¹⁵¹

¹⁵¹ [Sotkanet.fi](https://sotkanet.fi). [Tiedonkeruu kunnan johdolle väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi \(THL\)](#).

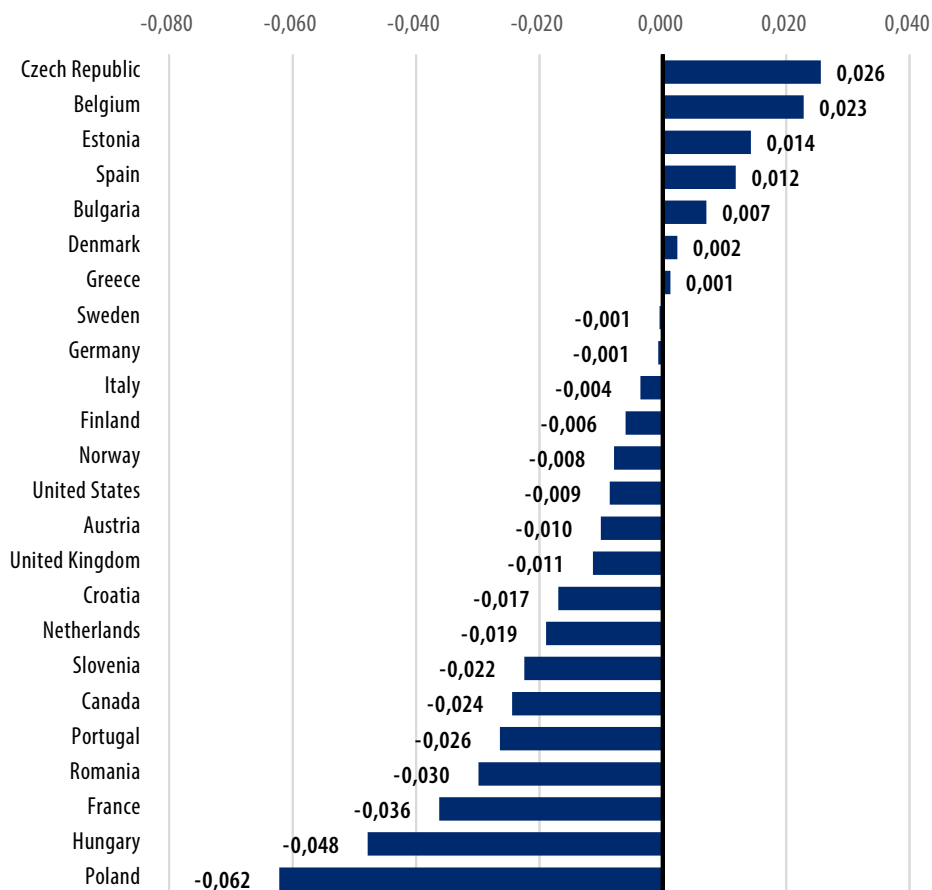
Kuvio 12 Hallinnon avoimuus 2022 (Rule of Law – Open Government)

Rule of Law -indeksin¹⁵² hallinnon avoimuus -kategoriassa Suomi kuluu kärkikolmikkoon Norjan ja Tanskan kanssa (kuvio 12). Hallinnon avoimuus -kategoriassa mitataan, kuinka avoimesti maan hallitus jakaa tietoa lainkäytöstä, kuten korkeimman oikeuden tuomioista, ja kuinka hallitus vastaa tietopyyntöihin ja tarjoaa kansalaisille näkymää lainvalmisteluun ja sen prosesseihin. Kategorian arvosanaan vaikuttavat myös kansalaisten mahdollisuudet valittaa viranomaisten toiminnasta. Kategoria myös mittaa, miten tietoja kansalaisten laillisista oikeuksista julkistetaan, ja millaista on tämän tiedon laatu.

152 worldjusticeproject.org. [World Justice Project: Rule of Law Index](https://worldjusticeproject.org/).

Kuvio 13 Hallinnon avoimuus (Rule of Law – Open Government) kehitys Suomessa 2014–2022

Hallinnon avoimuus -arvosana on kehittynyt Suomen osalta positiivisesti vuosina 2014–2022 (kuvio 13). Arvosana nousi erityisesti vuonna 2016, jolloin Suomi paransi sijoitustaan erityisesti *Publicized laws and government data* -osa-alueessa.

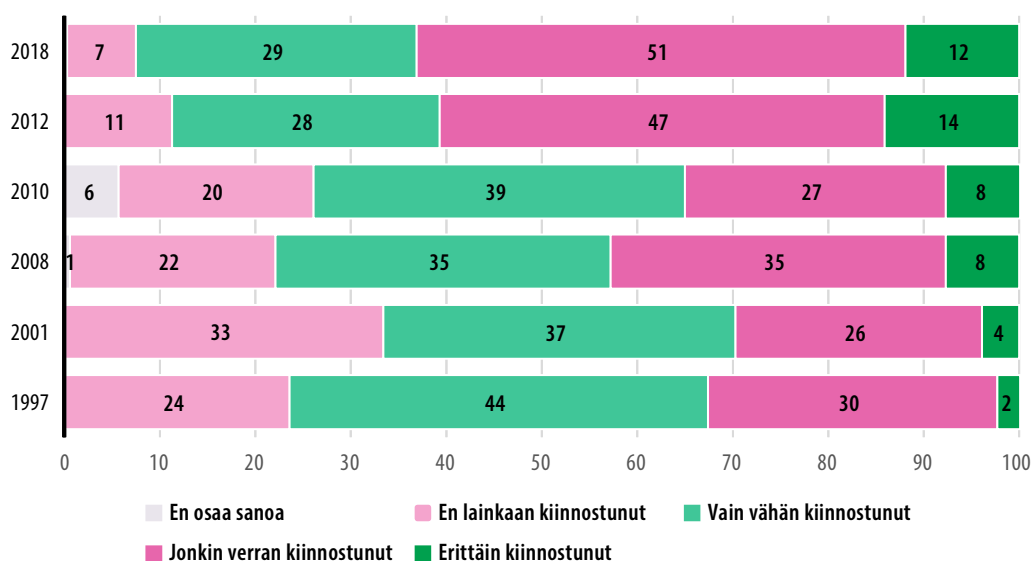
Kuvio 14 Hallinnon avoimuus (Rule of Law – Open Government) muutos 2018–2022 Euroopassa ja Yhdysvalloissa

Vuosina 2018–2022 hallinnon avoimuus on heikentynyt suurimmassa osassa EU- ja EFTA-maita (kuvio 14). Suomen arvosana sen sijaan on kuluvalle hallituskaudella pysynyt likimain muuttumattomana.

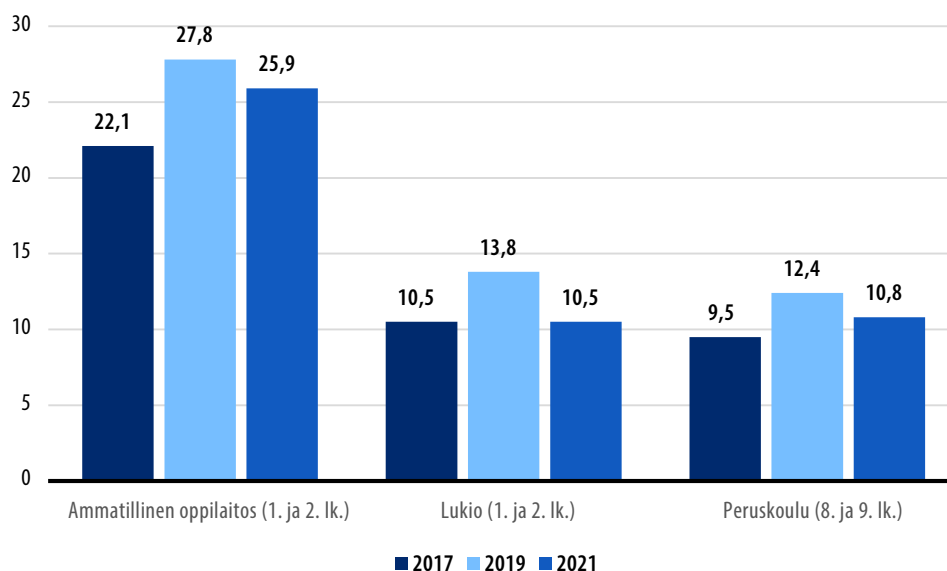
4. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus sekä nuorten osallisuus

Kuviossa 15 havainnollistetaan, miten nuorten kiinnostus politiikkaan on muuttunut 1997–2018 Nuorisobarometrin¹⁵³ mukaan. Kuviosta ilmenee, että 18–29-vuotiaiden politiikkakiinnostus kasvoi 1990-luvulta 2000-luvun alkuvuosiin saakka, ja pienen notkahduksen jälkeen se on jälleen kääntynyt kasvuun, joka näyttää nyt tasaantuneen. Vuoden 2018 kyselyssä ainakin jonkin verran kiinnostuneiden osuus on suurempi, ja vastaavasti täysin välinpitämättömien osuus on pienempi kuin kertaakaan aiemmin yli 20 vuoden seuranta-aikana. Barometri päivitetään seuraavan kerran tiettävästi vuonna 2024.

Kuvio 15 Nuorten kiinnostus politiikkaa kohtaan (Nuorisobarometri)

153 nuorisobarometri.tietoanuorista.fi. [Kuinka kiinnostunut olet politiikasta?](#)

Kuvio 16 Hyvät mahdollisuudet vaikuttaa koulussa (Kouluterveyskysely, THL)

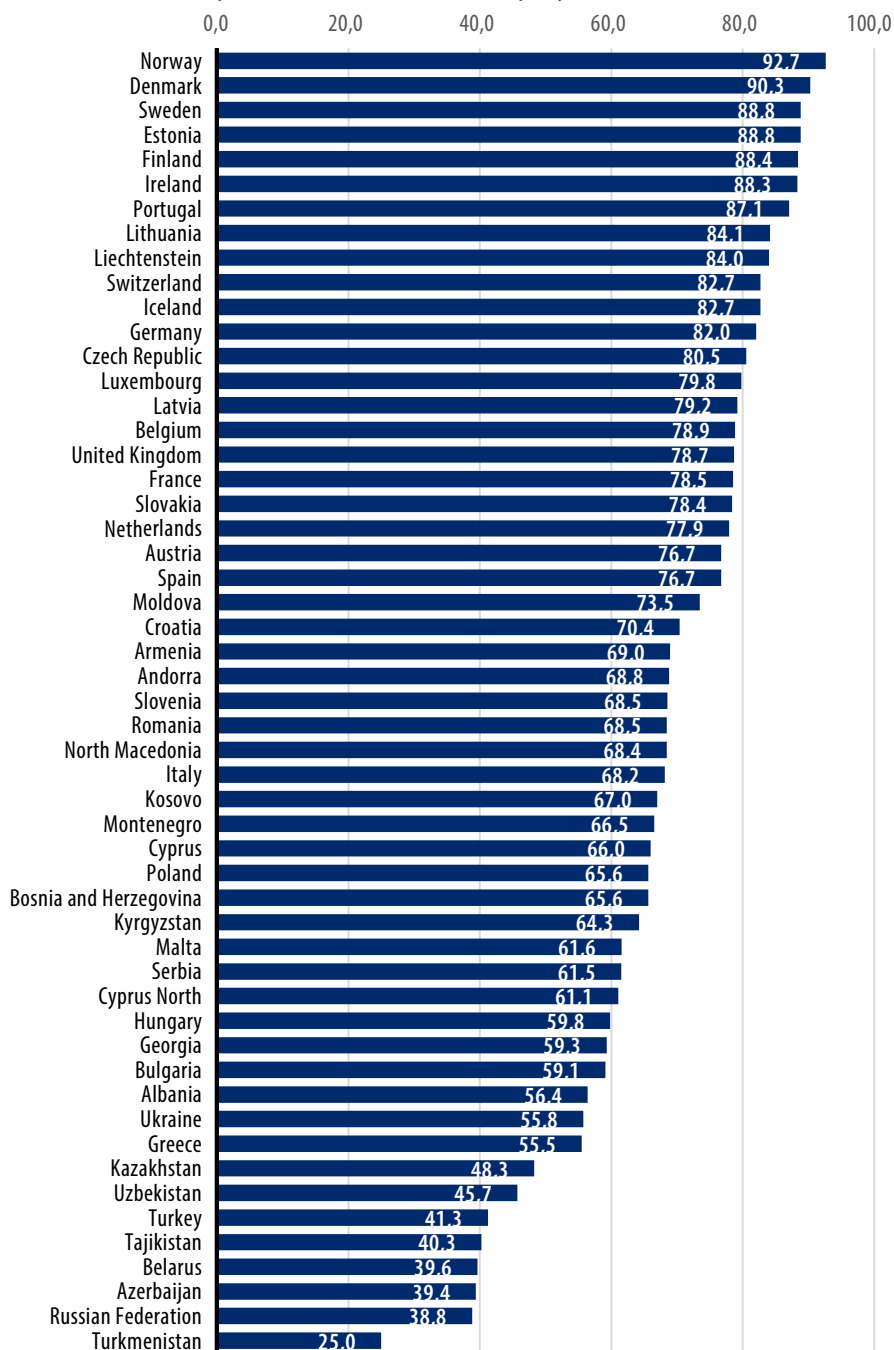
Kouluterveyskyselyn¹⁵⁴ hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa -indikaattori (kuvio 16) perustuu kysymykseen: ”Millainen mahdollisuus sinulla on ollut vaikuttaa seuraaviin asioihin koulussasi tai oppilaitoksessasi tämän lukuvuoden aikana?”. Summaindikaattori muodostuu seitsemästä kysymyksen osiosta: 1) oppituntien järjestelyt (esim. työskentelytavat), 2) koulutyön tai opiskelun suunnittelu (mm. oppituntien sijoittelu, koulupäivän/opiskelupäivän alkamisajankohta, koejärjestelyt), 3) välituntien tai taukojen suunnittelu tai toteutus, 4) koulun tai oppilaitoksen yhteisten sääntöjen laatiminen, 5) koulutilojen tai oppilaitoksen tilojen suunnittelu tai siistiminen, 6) kouluruokailu (mm. ruokalistat, tilojen viihtyvyys), 7) koulun tai oppilaitoksen teemapäivien, juhlien, retkien ja leirikoulun järjestäminen. Vastausten perusteella vuosien 2017–2021 aikana vaikutusmahdollisuudet ovat parantuneet ammatillisessa oppilaitoksessa. Vaikutusmahdollisuudet kuitenkin laskivat kaikilla asteilla 2019–2021.

5. Mediaympäristö ja moninainen keskustelukulttuuri

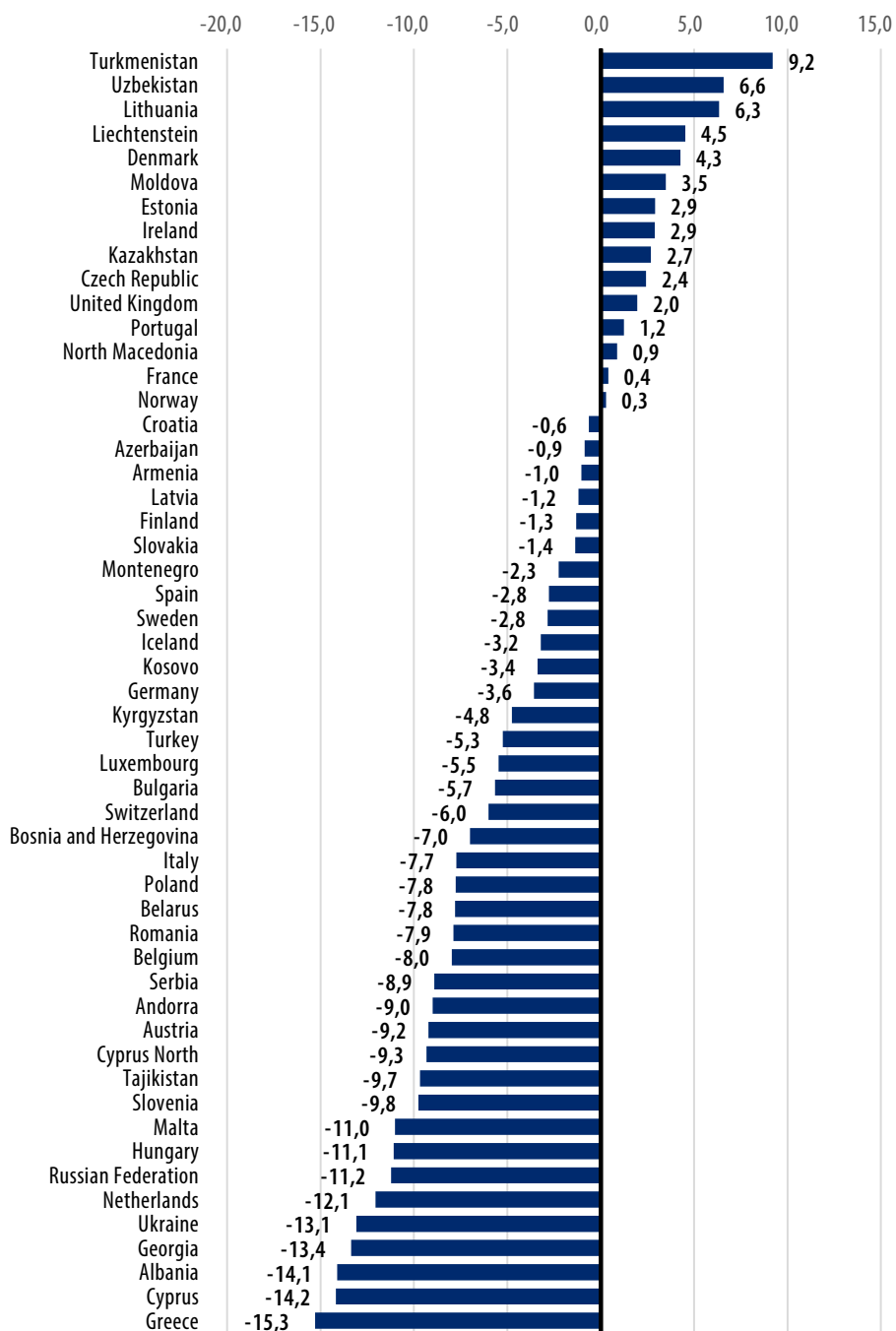
Suomi kuului lehdistönvapausindeksissä maailman viiden parhaan maan joukkoon vuonna 2022 (kuvio 17). Toimittajat ilman rajoja -järjestön laatiman indeksin¹⁵⁵ maakohtaiset arvosanat tuottaa asiantuntijapaneeli.

154 thl.fi. [Kouluterveyskysely](#).

155 rfs.org. [Reporters Without Borders: Press Freedom Index](#).

Kuvio 17 Lehdistönvapausindeksi vuonna 2022 Euroopan ja Keski-Aasian maissa

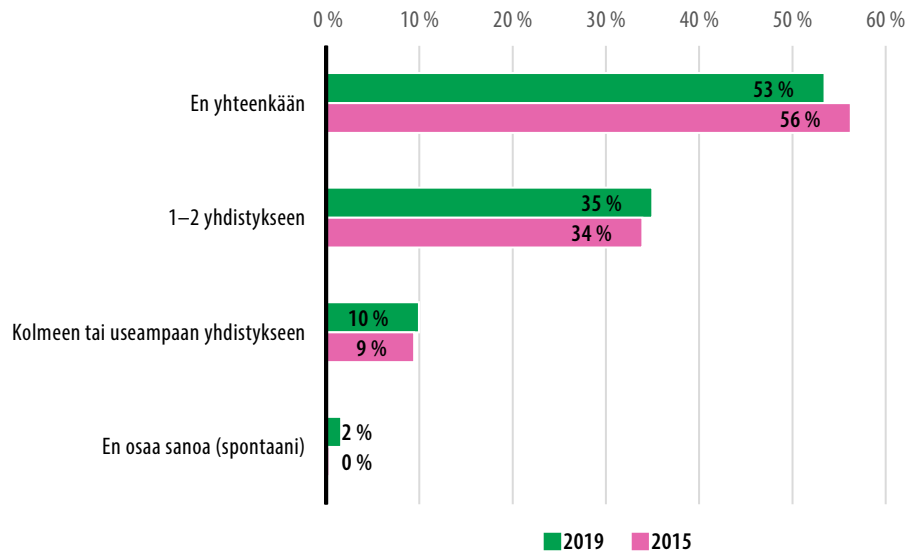
Suomen arvosana on kuitenkin laskenut kuluvan hallituskauden aikana, kuten valtaosassa Euroopan ja Keski-Aasian maita (kuvio 18).

Kuvio 18 Lehdistönvapausindeksin muutos 2018–2022 Euroopassa ja Keski-Aasian maissa

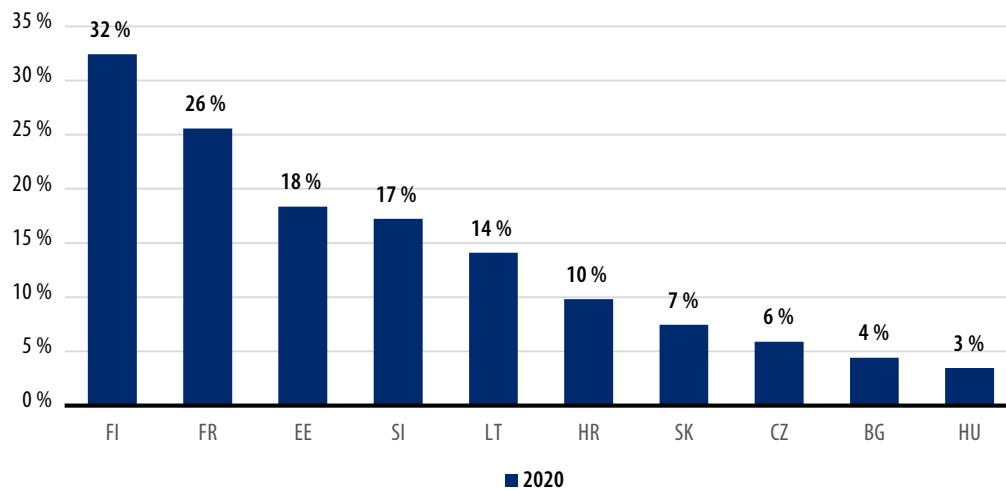
6. Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta

Eduskuntavaalitutkimuksen (2019) perusteella noin 45 prosenttia vastaajista kuuluu vähintään yhteen yhdistykseen. Osuus on hieman noussut vuoteen 2015 verrattuna (kuvio 19).

Kuvio 19 Kuinka moneen muuhun kuin työhön tai ammattiin liittyvään yhdistykseen kuulut maksavana jäsenenä? (eduskuntavaalitutkimus 2019)

Kuvio 20 Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen maittain vuonna 2020 (ESS)

European Social Survey -aineiston¹⁵⁶ perusteella 32 prosenttia Suomen vastaajista osallistuu vapaaehtoistoimintaan tai voittoa tavoittelemattomaan toimintaan (kuvio 20). Osuus on verrokkimaista suurin.

¹⁵⁶ europeansocialsurvey.org. [European Social Survey: ESS Data Portal](https://europeansocialsurvey.org/).

KÄLLOR

SÄÄDÖKSET, HALLITUKSEN ESITYKSET, EDUSKUNNAN VASTAUKSET

1248/2021. Laki vaalilain muuttamisesta.

430/2023. Avoimuusrekisterilaki.

EV 239/2022 vp. Eduskunnan vastaus EV 239/2022 vp – HE 200/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdistyslain muuttamisesta.

HE 33/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vuoden 2021 kuntavaalien siirtämisestä.

HE 60/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vaalilain 9 ja 46 §:n väliaikaisesta muuttamisesta.

HE 98/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle avoimuusrekisterilaki.

HE 147/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Euroopan unionin ja kansallisen oikeuden rikkomisesta ilmoittavien henkilöiden suojelusta sekä siihen liittyviksi laeiksi.

HE 181/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vaalilain muuttamisesta.

HE 187/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi valtion virkamieslain muuttamisesta.

HE 192/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi valtioneuvoston jäsenen tehtävään liittyvästä karenssista sekä sakon täytäntöönpanosta annetun lain 1 §:n muuttamisesta.

HE 200/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdistyslain muuttamisesta.

HE 241/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi.

HE 242/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuntalain ja varainsiirtoverolain 4 §:n muuttamisesta.

HE 254/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, puoluelain, vaalilain 112 ja 143 l §:n sekä kansalaisaloitelain 10 §:n muuttamisesta.

HE 273/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta.

VALTIONEUVOSTON KIRJELMÄT EDUSKUNNALLE

E 3/2020 vp. Valtioneuvoston selvitys: Euroopan tulevaisuutta käsittelevä konferenssi.

EJ 1/2021 vp. E-jatkokirje: Euroopan tulevaisuutta käsittelevä konferenssi; Toimielinten yhteinen julistus.

U 73/2021 vp. Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi poliittisen mainonnan avoimuudesta ja kohdentamisesta sekä Euroopan tason poliittisten puolueiden ja Euroopan tason poliittisten säätiöiden ohjesäännön muuttamisesta.

U 74/2021 vp. Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle neuvoston direktiivien muuttamisesta (direktiivit unionin kansalaisen äänioikeudesta ja vaalikelpoisuudesta Euroopan parlamentin vaaleissa ja paikallisvaaleissa).

UJ 24/2022 vp. U-jatkokirje Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi poliittisen mainonnan avoimuudesta ja kohdentamisesta.

EUROOPAN KOMISSIION TIEDONANNOT JA EHDOTUKSET

COM(2021)730. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Vaalien luotettavuuden suojeleminen ja demokraattisen osallistumisen edistäminen.

COM(2021)731. Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus poliittisen mainonnan läpinäkyvyydestä ja kohdentamisesta.

COM(2021)732. Ehdotus: Neuvoston direktiivi niille unionin kansalaisille, jotka asuvat jäsenvaltiossa, mutta eivät ole sen kansalaisia, Euroopan parlamentin vaaleissa kuuluvaa ääni-oikeutta ja vaalikelpoisuutta koskevista yksityiskohtaisista säännöistä (uudelleenlaadittu), alkup. 93/109/EC.

COM(2021)733. Ehdotus: Neuvoston direktiivi niiden unionin kansalaisten kunnallista ääni-oikeutta ja vaalikelpoisuutta koskevista yksityiskohtaisista säännöistä, jotka asuvat jäsenvaltiossa, jonka kansalaisia he eivät ole (uudelleenlaadittu), alkup. 94/80/EC.

COM(2021)734. Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus Euroopan tason poliittisten puolueiden ja Euroopan tason poliittisten säätiöiden perussäännöstä ja rahoituksesta (uudelleenlaadittu), alkup. 1141/2014 (ns. puolueasetus).

JULKAISUT, RAPORTIT, LAUSUNNOT

Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass (2020). [Politiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:5.

Borg & al. (2022). [Nuoret kansalaiset: Tilastollinen tutkimus yhdeksäsluokkalaisten kansalaispätevyydestä](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:11.

Hirvonen & al. (2023). [Who is mobilized to vote by short text messages? Evidence from a nationwide field experiment with young voters](#). Aboa Centre for Economics. Discussion paper No. 157. Turku, January 2023.

Jokelainen & al. (2021). Koronan yhteys kuntavaalien äänestyskäyttäytymiseen, ehdokasasetteluun ja valtaan valikoitumiseen. Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti 24.10.2021.

Jousilahti & al. (2023). [Kohti kansalaistoiminnan kukoistusta - miten verkostojärjestöt sekä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyö tukevat vapaaehtoistoimintaa?](#) Oikeusministeriön julkaisuja 2023:2

Justitieministeriet (2022). Statsrådets principbeslut om Finlands demokratipolitik på 2020-talet. Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2022:41.

Jämsén & al. (2022). [Demokraattiset osallistumismahdollisuudet Suomessa](#). Kyselytutkimus kansalaisten ja päättäjien ajatuksista päätöksentekoon osallistumisesta ja demokratian tulevaisuuskuvista. Sitran selvityksiä.

Jäske, Sormunen, Schauman, Sirén, Weckman & Rapeli (2021). [Kansalaispaneeli sananvapaudesta. Suosituksia toimista, joita Suomessa pitäisi ottaa käyttöön julkisissa ammateissa toimivien henkilöiden suojelemiseksi vihapuheelta sekä vapaan mielipiteenilmaisun turvaamiseksi](#). Valtiovarainministeriö 25.03.2021.

Kallioniemi & Vahti (2021) [Miten demokratiaa kokeillaan? Käsikirja demokratiakokeilujen toteuttamiseen ja osallisuuden vahvistamiseen nopeasti muuttuvassa maailmassa](#). Sitran selvityksiä 189. Kesäkuu 2021.

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta (2022). [Eduskuntavaalit 2023. Hallituskausi 2023-2027. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANEn tavoitteet](#).

Lahdenperä (2023). [Vapaaehtoistoimintaa vahvistamalla kohti ikääntyvän yhteiskunnan mahdollisuuksia : Vapaa!-Fri! –hankkeen toimenpideraportti](#). Oikeusministeriön julkaisuja 2023:1.

- Muukkonen (2023). [Ulkomainen poliittinen rahoitus ja sen sääntelytarpeet](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:6.
- OECD (2021a). [Civic Space Scan of Finland](#).
- OECD (2021b). [Drivers of Trust in Public Institutions in Finland](#).
- Oikeusministeriö (2020). [Kansallinen demokratiaohjelma 2025: Toimintasuunnitelma](#).
- Oikeusministeriö (2021a). [Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan loppuraportti 2017–2021](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Toiminta ja hallinto 2021:1.
- Oikeusministeriö (2021b). [Kansallinen demokratiaohjelma 2025: väliraportti ja jatkotoimet \(27.10.2021\)](#)
- Oikeusministeriö (2021c). [Yhdenvertainen Suomi: Valtioneuvoston toimintaohjelma rasmin torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:34.
- Oikeusministeriö (2022a). [Autonominen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta kaikille: Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANEn strategia 2022–2026](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Toiminta ja hallinto 2022:3.
- Oikeusministeriö (2022b). [Parlamentaarisen vaalityöryhmän loppuraportti](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:6.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2022a). [Kohti laadukasta ja tasa-arvoista lähipalvelua ja lähikoulua: Oikeus oppia -ohjelman Koulutuksellisen tasa-arvon ja positiivisen erityiskohTELUN edistämistoimia varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa valmistelevan työryhmän loppuraportti 2022](#). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:30
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2022b). [Lukiokoulutuksen laatustrategia](#). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:43
- OwalGroup (2022). [Oikeus osata: Vaikuttavuusarviointi](#).
- Rautiainen, Sinkkilä & Keinänen (2020). [Utvärdering av det demokratipolitiska handlingsprogrammet 2017–2019 och handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter 2017–2019](#). Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2020:3.
- Rekola (2022). [Vaalijärjestelmän resilienssi](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:14.
- Ruuskanen et. al. (2020). [Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa](#). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47.
- Seikkula & Moury (toim.) (2021). [Korjataan maahanmuuttaneiden ja monikielisten suomalaisten demokratiavaje: Työryhmän raportti ja suositukset](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:27.
- Sitra (2023). [Sitras kommentar till justitieministeriet till utkastet till uppföljningsrapport för demokratiprogrammet \(på finska\)](#). 13.2.2023.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2020). [Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030: Tavoitteena ikävykyäs Suomi](#). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:31.
- Statsrådet (2019). [Regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering 10.12.2019: Ett inkluderande och kunnigt Finland – ett socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbart samhälle](#). Statsrådets publikationer 2019:32.
- Stenroos, M. (2022). [Romanipoliittinen ohjelma 2018-2022: Toimeenpanon ohjaus ja seuranta](#). Sosiaali- ja terveysministeriö 09.12.2022. Julkaisusarja: Raportteja ja muistioita 2022:27. Toim. Grönfors, J. & Weiste, A.
- Stenroos, M. (2023). [Suomen Romanipoliittinen ohjelma \(Rompo\) 2023-2030](#). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:3. Toim. Grönfors, J. & Weiste, A.

- Taloustutkimus Oy (2023). [Kansalaisjärjestöjen toiminnan merkitys yhteiskunnalle](#). Raportti 8.2.2023. VaLa, KANE, Soste ja Fingo.
- Tukiainen & al. (2021). Koronan yhteys kuntavaalien äänestyskäyttäytymiseen, ehdokasaseteluun ja valtaan valikoitumiseen. Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti 24.10.2021.
- Uusikylä, P. & al. (2023). [Kohti laadukasta lainvalmistelua: Lainvalmisteluprosessin laatuindikaattorit](#). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:13.
- Valtioneuvosto (2021). [Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta. Vahva ja yhtenäinen EU – kohti kestävämpää Euroopan unionia](#). Valtioneuvoston julkaisuja 2021:4.
- Valtioneuvosto (2022). [Osaamisen tunnistamisen työryhmä: Väliraportti](#). Valtioneuvoston julkaisuja 2022:74.
- Wass (2022). [Kotona politiikassa: keinoja tukea Suomeen muuttaneiden poliittista osallisuutta](#). Työ- ja elinkeinoministeriö, Policy Brief 2/2022. Kotoutuminen.fi.
- Xia, Gronow, Kukkonen, Hsuan & Kivelä (2021). [Botit ja informaatiovaikuttaminen Twitterissä vuoden 2021 kuntavaaleissa - ELEBOT-2021-hanke](#).

VALTONEUVOSTON HANKEREKISTERI, VERKKOSIVUT, TIEDOTTEET

- Aalto.fi. [Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti: Poikkeusolojen kuntavaalit näkyivät erityisesti matalasti koulutettujen ja pienituloisten alhaisessa äänestysaktiivisuudessa](#). Verkkouutinen.
- allyouthstn.fi. [ALL-YOUTH-tutkimushankkeen verkkosivut](#).
- Avoinhallinto.fi-[verkkosivusto](#).
- Avoinhallinto.fi. [Avoimen hallinnon strategia](#).
- Avoinhallinto.fi. [Poikkeusajan dialogit vuosina 2020-2021](#).
- eOppiva.fi (2022). [Lasten ja nuorten osallistuminen ja kuuleminen säädösvalmistelussa -verkkokoulutus](#).
- Eratauko.fi. [Näin huomioit erilaiset kielenkäyttäjät dialogissa](#).
- eurooppaolemmeme.fi. Valtioneuvosto. [Eurooppa olemme me -ministeriökiertue](#).
- europeansocialsurvey.org. [European Social Survey: ESS Data Portal](#).
- finland.representation.ec.europa.eu. [Eurooppalainen demokratia: komissio antaa poliittista mainontaa, vaalioikeuksia ja puoluerahoitusta koskevat uudet säädökset](#). Lehdistötiedote.
- freedomhouse.org. [Freedom in the World Research Methodology](#).
- helsinki.fi. [Ihmisoikeudet, demokratia, arvot ja dialogi kasvatuksessa: Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa](#).
- idea.int. [Voter turnout database](#).
- intermin.fi. [Tule mukaan järjestämään maahanmuuttodialogeja](#).
- Julkisenhallinnonstrategia.fi. [Julkisen hallinnon uudistamisen strategia](#).
- [Kaikkien Vaalit 2021 -kampanjan Facebook-sivu](#).
- kansallisetdialogit.fi. [Kansalliset dialogit](#).
- [kentauri.fi](#)
- Korruptiontorjunta.fi. [Korruption vastainen strategia](#).
- lausuntopalvelu.fi. [Selvitys järjestöjen varainhankinnan avustamisesta ja tukemisesta valtionavustustoiminnassa. Valtiovarainministeriön lausuntopyyntö](#).
- [LVM034:00/2022](#). DSA; EU:n tulevan digipalvelusäädöksen (DSA) kansallista valvontaa ja toimeenpanoa koskeva työryhmä.

mipex.eu. [Migrant Integration Policy Index 2020](#).

nuoretjaosallisuus.fi. [Osallisuuden osaamiskeskus](#).

nuorisobarometri.tietoanuorista.fi. [Kuinka kiinnostunut olet politiikasta?](#)

nuorten.hel.fi. [Nuorten Helsinki -verkkosivut](#).

oikeusministerio.fi. [Asetusmuutos: vaalivirkailijoiden rokottaminen voidaan aloittaa](#). Tiedote.

oikeusministerio.fi. [Demokratiapalkinto-verkkosivut](#).

oikeusministerio.fi. [ETNO - materiaalit](#).

oikeusministerio.fi. [Demokratiapolitiikka > Muut julkaisut](#)

oikeusministerio.fi. [Försök: Sms uppmuntrade unga att rösta i välfärdsområdesvalet](#). Pressmeddelande.

oikeusministerio.fi. [Kysely nuorille kansalaisaloitteen ikärajasta, osallistumisesta ja demokratiasta](#). Tiedote.

oikeusministerio.fi. [Lasten ja nuorten valtakunnalliset verkko-osallistumisen palvelut uudistuvat](#). Tiedote.

oikeusministerio.fi. [Oikeusministeriö mukana mobiilisovellus Jodelin kuntavaalialueissa](#). Uutinen.

oikeusministerio.fi. [Selvitys: Rahapelitoiminnan tuottoon liittyvää valtionavustustoimintaa tulisi yhdenmukaistaa](#). Oikeusministeriö, valtiovarainministeriö. Tiedote.

oikeusministerio.fi. [Uusi kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE asetettu](#). Tiedote.

okm.fi. [Nuorisoalan osaamiskeskukset ja nuorisokeskukset](#).

OKM035:00/2020. [Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmä](#).

OKM044:00/2021. [Osaamisen tunnistamisen työryhmä](#).

OM005:00/2019. [Yhteisöllinen kansalaistoiminta 2020-luvulla](#).

OM011:00/2021. [Vapaa! - Fri! -hanke](#).

OM016:00/2021. [Lasten ja nuorten ääni Euroopassa](#).

OM026:00/2020. [Vaalivarautumisen yhteistyöryhmä](#).

OM030:00/2020. [DINO II – Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus](#).

OM036:00/2019. [Det nationella demokratiprogrammet 2025](#)

OM054:00/2022. [Digiraati-toimintamalli lasten ja nuorten verkko-osallistumisen tueksi](#).

OM060:00/2022. [Vaalitietojärjestelmän uudistaminen](#).

OM072:00/2020. [Yhdessä yhdenvertaisuuden puolesta -hanke](#).

OM080:00/2020. [Vaalipooli-hanke](#).

OM083:00/2020. [Julkisuuslain ajantasaistaminen](#).

oph.fi. [Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihanke peruskouluille](#).

oph.fi. [Ihmisoikeus- ja demokratiakasvatus](#).

oph.fi. [Kokonaisuus demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvistä käytänteistä kasvatuksessa ja opetuksessa](#).

rfs.org. [Reporters Without Borders: Press Freedom Index](#).

Sitra.fi. [Asukasosallistuminen hyvinvointialueilla](#).

Sitra.fi. [Demokratiakokeilut 2020 -hanke](#).

sitra.fi. [Kirjastoista kansanvallan foorumeita](#).

- Sotkanet.fi. [Tiedonkeruu kunnan johdolle väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä \(THL\)](#).
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Aluevaalit [verkkajulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: <https://www.stat.fi/tilasto/alvaa>
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Eduskuntavaalit [verkkajulkaisu]. ISSN=1799-6252. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: <https://www.stat.fi/tilasto/evaa#reference>
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Kunnallisvaalit [verkkajulkaisu]. ISSN=2323-1092. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: <https://www.stat.fi/tilasto/kvaa>
- thl.fi. [Kouluterveyskysely](#).
- Tietokayttoon.fi. [Kohti laadukasta lainvalmistelua](#).
- Tietokayttoon.fi. [Teemakuvaukset. VN-TEAS 2023 tutkimushanke: ulkomaalaistaustaisten ja vieraskielisten suomalaisten yhteiskunnallinen osallistuminen](#).
- Tietokayttoon.fi. [Tilannekuva ja seurannan instrumentit – demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus, osallistumisoikeudet ja yhdenvertaisuus kasvatuksen ja opetuksen kentällä](#).
- Tietokayttoon.fi. [VN-TEAS 2023 tutkimushanke: ulkomaalaistaustaisten ja vieraskielisten suomalaisten yhteiskunnallinen osallistuminen](#).
- Vaalit.fi. [Ohjeita vaaliviranomaisille](#).
- Vaalit.fi. [Vaalipooli](#).
- valtioneuvosto.fi. [Avoimen hallinnon Demokratiatunnustus 2019 Asunnottomuuden ennaltaehkäisy kuntastrategiat \(AKU\) -hankkeelle ja Helsingin kaupungin stadiluotsitoiminnalle](#). Valtiovarainministeriö. Tiedote 9.10.2019.
- valtioneuvosto.fi. [Avoimen hallinnon Demokratiatunnustus 2021 Helsinki-avulle ja monikielisen ja -kanavaisen koronaviestinnän toimintaryhmälle](#). Oikeusministeriö, valtiovarainministeriö. Tiedote 13.10.2021.
- valtioneuvosto.fi. [Försök: Sms uppmuntrade unga att rösta i välfärdsområdesvalet](#). Pressmeddelande. Justitieministeriet, statsrådets kommunikationsavdelning.
- valtioneuvosto.fi. [Työryhmä: Rahapelituotot valtion budjettiin ja edunsaajat menokehysiin](#). Maa- ja metsätalousministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, sisäministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, valtiovarainministeriö. Tiedote.
- vm.fi. [Kuntapolitiikka tarvitsee pitkäjänteisyyttä – kunnat vahvuutta kestäväan tulevaisuuden johtamiseen](#). Tiedote.
- VM021:00/2022. Kansallisten dialogien operatiivinen ydinryhmä.
- VM071:00/2021. OECD:n luottamusarvioinnin ja OECD:n kansalaisyhteiskunta-arvioinnin suositusten toimeenpanon valmisteluryhmä
- VM212:00/2018. Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke.
- vnk.fi. [Rahapeleillä rahoitetuille toiminnoille uusi rahoitusmalli vuoden 2024 alusta alkaen – esityksen yksityiskohdat julki](#). Tiedote.
- vnk.fi. [Tulevaisuusdialogeissa keskusteltiin seuraavien sukupolvien Suomesta](#). Kolumni.
- v-dem.net. [Varieties of Democracy \(V-Dem\)](#).
- worldjusticeproject.org. [World Justice Project: Rule of Law Index](#).
- Yle.fi. [Hyvin sanottu – Bra sagt -hanke kutsuu parantamaan suomalaista keskustelukulttuuria](#). Tiedote.
- ym.fi. [Kansalaisraati laati julkilausuman ilmastotoimien oikeudenmukaisuudesta](#). Tiedote.
- ym.fi. [Luontoraati](#).

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-400-663-7 (PDF)